

Arte et Marte

MEDDELANDEN FRÅN RIDDARHUSET ÅRGÅNG 75

NR 1. 2021

Innehåll:

NR 1.2021

ARTIKLAR

- När Sverige växte med betydande hjälp
utifrån....6
- Sömmerskan som skräddade åt adeln....12
- Mackleans djärva reformer....18
- Äktenskap mellan adel och ofrälse....24
- Storslagna begravningar....26
- Vittnesmål från en begravning....28
- Högättade affärskvinnor under
medeltiden....30
- Dynastibyggnade halvsystrar....33
- Gamla domboksutdrag –
både läsbara och läsvärda....44
- Släktmöte i gravkoret....64

INTERVJUER

- Sist i ätten –
då får sköldebrevet ny adress....2
- Proffs på sköldebrev –
Göran Mörner intervjuas....59

ALLTID I ARTE ET MARTE

- Ledaren: Vad tycker adeln?....1
- Meddelanden från Riddarhuset....35
- Stiftelser och stöd....42
- Aktuella böcker....48
- Heraldica Varia....54
- Från sällskapsföreningarna....60
- Från släktföreningarna....62
- Information från Riddarhuset i Finland....65
- Legala notiser....66

I DETTA NUMMER

- Ättemedlem – vad innebär det?....39
- Genealogica Varia....50
- Adelskalendern 2022....51
- Heraldica Curiosa....52
- När generationer möts över
seklerna....63

Foto: Håkan Cerne, Svaneholm.

Liv till aftonklänning, 1890-tal (t.h.).
Lindblomsgrön duchesse med draperat
liv i assymetrisk skärning. Buren av Eva
Ehrensverd, född Hallenborg (1864–1947)
boende på Svaneholms slott (t.v.). Från
utställningen om Augusta Lundin på
Thielska galleriet. Läs om sömmerskan som
skräddade åt adeln på sidan 12 och om
Svaneholm på sidan 18.

Omslagsfoto: Kristin Lidell, Göteborgs
stadsmuseum.

Foto: Marianne Wiiburg Setterblad.

RIDDARHUSET

Ett historiskt arv

Arte et Marte

NR 1. 2021

Ansvarig utgivare

Erik Drakenberg

Redaktör

Louise Ribbing

Redaktionskommitté

Claes Lewenhaupt, Kerstin Wachtmeister,
Rebecka Millhagen Adelswärd, Göran Mörner,
Ulf Gyllenhammar, Oscar Langenskiöld,
Marianne Wiiburg Setterblad

Omslag och grafisk form

Marianne Wiiburg Setterblad

Tryck, upplaga

Ätta.45 Tryckeri AB, 13 500 exemplar

ISSN 0284-1428

*Arte et Marte utkommer med två nummer per år
och skickas till alla ättemedlemshushåll i Norden.*

Årsprenumeration kan beställas i webbutiken.

www.riddarhuset.se

arteetmarte@riddarhuset.se

Riddarhuset

BOX 2022

103 11 STOCKHOLM

kansli@riddarhuset.se • tel. 08-723 39 90

Vänligen se riddarhuset.se för aktuell
information om öppettider och evenemang.
Kontakta kansliet för att boka guidad grupp-
visning eller biblioteksbesök.

För kulturprogram se omslagets sida III.

Besöksadress: Riddarhuset, Riddarhustorget 10

Svanenmärkt trycksak, 3041 0001

Vad tycker adeln?

VI HAR LÄMNAT ETT tungt år bakom oss, där många förlorat en kär familjemedlem eller vän. Det är allas vår önskan och förhoppning att 2021 mer präglas av glädje och tillförsikt än av sorg och oro.

Som en av representanterna för Ridderskapet och adeln, till vardags Riddarhuset, får jag emellanåt frågan från journalister – »vad tycker adeln?»

Det tycks finnas en uppfattning om att medlemmarna av den svenska adeln är synnerligen likriktade vad gäller åsikter och värderingar.

Givetvis är det ju precis tvärtom. Alla vi ättemedlemmar är unika individer med olika erfarenheter och olika bakgrunder. Vi har, i likhet med alla andra, olika tycke och smak i allt från frågor som politisk övertygelse och musiksmak till generella livsstilsval. Du som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt är i och med detta också medlem av Riddarhuset, oavsett bakgrund i övrigt.

Så när jag eller någon annan representant för Riddarhuset får frågan »vad tycker adeln?» kan vi självklart inte ge något annat svar än just detta, att vi alla tycker olika.

Med detta sagt vill vi gärna passa på att flagga för att vi vill ha kunskap om vad ni ättemedlemmar som grupp tycker om det arbete som vi utför på Riddarhuset. Därför kommer vi under våren att genomföra en medlemsundersökning bland ett antal slumpmässigt utvalda medlemmar. Svaren är viktiga för att vi ska kunna utvärdera vårt arbete och därför uppskattar vi om du som får frågorna tar dig tid till att besvara dem. Efter detta kan vi i alla fall besvara frågan om vad den genomsnittlige ättemedlemmen tycker om Riddarhusets verksamhet. ■

*Erik Drakenberg,
riddarhussekreterare*

Foto: Helene Pe.

KONTAKTPERSONER

Riddarhussekreterare Erik Drakenberg

Evenemangs- och bokningsansvarig, kapitulationsärenden

riddarhuskanslist Karin Lilliehöök Kihl 08-723 39 91

Stipendier och understöd, handläggare Christina Neuman och Madeleine Werner 08-723 39 93

Kommunikationsansvarig, redaktör Louise Ribbing 08-723 39 92

Riddarhusgenealoger Göran Mörner 08-723 39 95 och Magnus Bäckmark 08-48 00 20 31

Adelskalendern, legala notiser, kalenderredaktör Marianne Wiiburg Setterblad 08-723 39 96

Kulturprogram, visningar, riddarhusammanuens Oscar Langenskiöld 08-723 39 97

Reception, riddarhusintendent Pontus Ragnö 08-723 39 94

Sist i ätten

Då får sköldebrevet ny adress

Text: Thorsten Sandberg, frilansskribent

RIDDARHUSET HAR NYLIGEN tagit emot sköldebreven för ätterna Jegerhjelm, von Hartmansdorff och Linroth. Breven överlämnades av kvinnorna som är de sista medlemmarna av respektive ätt.

Flera artiklar om sköldebrev i *Arte et Marte* gjorde att Charlotte Sandegren började fundera. Ett avsnitt av den populära teveserien *Det sitter i väggarna* blev triggern för hennes beslut att överlämna ätten Jegerhjelm's sköldebrev till Riddarhuset.

– I programmet berättade riddarhusgenealog Göran Mörner om Riddarhusets stora samling sköldebrev och hur man förvaltade, vårdade och forskade på detta unika material. Det avgjorde för mig. Nu är vårt sköldebrev deponerat på det ställe där jag tycker det hör hemma, säger Charlotte.

Hennes beslutsprocess startade när hon för ett par år sedan passerade 70-strecket. Hon har alltid eftersträvat ordning och reda i allt hon företar sig, och nu skulle hon på allvar ta itu med att sortera upp släktpapperen.

Privatbrev, juridiska dokument och gårdspapper från 1700-talet och framåt grävdes fram ur byråer och skåp och förtecknades. Familjearkivet är källmaterialet för den släktkrönika Charlotte siktar på att skriva.

En av de mer spännande arkivhandlingarna är hennes farfar Carl Jegerhjelm's minnen, närmare 200 handskrivna sidor om privatlivet och hans många offentliga uppdrag.

– Farfar var officer och tongivande inom bland annat den militära idrotten. Från 1916 var han ledamot i Styrelsen

för Svenska Flaggans dag, föregångaren till vår Nationaldag, säger Charlotte.

Men vad skulle hon göra med familjearkivets dokument *par excellence*, sköldebrevet som i decennier förvarats i säkerhet i hennes och maken Finn Sandegrens kassaskåp.

Parets två söner låg nära till hands. Men för att undvika diskussioner om vem av dem som skulle få vårdnaden; förstfödde eller enligt någon annan princip, avstod Charlotte från att fråga.

– Ingen av dem tog således över sköldebrevet. Däremot har de tagit mitt efternamn Jegerhjelm. Namnbytet gjorde de gemensamt och i samråd med sina fruar. Paren har tillsammans fem barn, så nu finns det nio personer med namnet Jegerhjelm. Det känns väldigt fint, säger Charlotte.

»Nu är vårt sköldebrev deponerat på det ställe jag tycker det hör hemma.«

Mot bakgrunden av detta upplevs det inte så betungande för Charlotte att vara den sista medlemmen av ätten Jegerhjelm. Men litet märkligt är det, tillstår hon.

För hennes pappa Johan, den siste Jegerhjelm på svärdsidan, kändes det svårare. Från sitt första besök på Riddarhuset med föräldrarna i slutet av 1950-talet - då Charlotte var i tioårsåldern - har hon denna minnesbild.

– Vi gjorde en rundvandring i huset med en kunnig ciceron som pekade ut var vår vapensköld satt i Riddarhus-salen. Pappa undrade lätt bekymrad om skölden skulle tas ner när han inte längre var i livet, och ätten Jegerhjelm utslocknat på manssidan. Guiden försäkrade att skölden sitter där den sitter för alltid, och tillade »men det är väl inte för sent att skaffa en son«.

Något ytterligare barn fick inte föräldrarna. Charlotte fortsatte att vara enda barnet, och när pappan gick bort 1973 blev hon den allra sista ättemedlemmen.

Charlotte Sandegren har överlämnat sköldebrevet för ätten Jegerhjelm (detalj t.h.) till Riddarhuset. Här med Pontus Ragnö, riddarhusintendent.

Foto: Göran Mörner.

Foto: Göran Mörner.

Rung Mælt og myndigast minna, þjálfing, og gífra Go-
 nom, þau Gufræn og aðla Þorvarðingur, Marn-
 þá væl þou Gvinn-Þiou, þá lóða þou olóða, Mælingit
 þand og værd, þau vörðslóðanur Eþau og Þiöldu-
 Málda, umbe Þiöldu og Gvill minn bla Þand
 þýgat, minn þannu Þittellur og Þilþau; áþrau þá
 Þiöldu þá minn þannu þannu þannu, þannu þannu

öfva Spalten af sinu tilbaka frunda wjllanu fiort. Raut,
som vid loofra vident är af gull vll blätt, alvare, som int
la blagant minn fälla vid naturliga färger färger
afmältat lunt. Etj u Spolata honom vll vnn juu-
väll till sin at tillnack af andra Odaliga. Värlar
ut; Stort dyer, at lalla vid kriga sig. Tegerhielm
fint afvannande. Stagn vid Vielden. Märden at fira

TIDIGARE RIDDARHUSSEKRETERAREN Carl-Henrik von Hartmansdorff avled 1990 och slöt sin ätt på svärds-sidan. Hans äldre bror Gustaf Baltzar var huvudman fram till 1977. Bröderna efterlämnade var sin dotter, Marianne respektive Agneta. När Carl-Henrik gick bort blev kusinerna de sista medlemmarna av ätten von Hartmansdorff. Bland mycket annat fick Marianne och Agneta också ansvaret för ättens sköldebrev, utfärdat 1683 av Karl XI. Kusinerna turades om att ansvara för sköldebrevet i respektive hem. Delad vårdnad kan man säga.

Marianne och Agneta talade länge om vad de skulle göra med det unika dokumentet och tyckte att Riddarhuset vore en lämplig plats. Ingen av dem har barn, så det finns inte någon ny generation som kan ta över ansvaret för brevet. Men en dag hände något. Det ringde i Agnetas mobiltelefon, och samtalet visade sig bli en avgörande puff framåt i kusinernas funderingar.

– Mannen i telefonen presenterade sig som riddarhushenealog Göran Mörner. Han hade noterat i *Adelskalendern* att vår ätts sköldebrev var i privat ägo, och antog att det fanns hos mig eller Marianne. Hur såg vi på att överföra brevet till Riddarhuset, undrade han. Alternativen var donation eller deposition, säger Agneta.

Det lät intressant, men hon kunde inte säga vare sig det ena eller det andra innan hon konsulterat Marianne. Agneta bad således att få återkomma.

Kusinerna vände och vred på frågan under en tid. Det fanns ett klart intresse hos båda att ge sköldebrevet en säker

förvaringsplats. Riddarhuset framstod som självklart – men skulle de välja deposition eller donation?

Marianne och Agneta bestämde sig slutligen för att donera sköldebrevet. Deposition är bara att gå en bit på vägen. Donation är oåterkalleligt, något de i detta sammanhang känner sig trygga med. Andra i en liknande situation tänker kanske annorlunda, menar de.

Den delade vårdnaden av sköldebrevet har upphört. Brevet har nu en vårdnadshavare, landets mest professionella institution på detta speciella område – såväl till sakkompetens som säkerhet.

Sköldebrevet har vandrat i släkten sedan Mattias von Hartmansdorffs dagar i slutet av 1600-talet, sannolikt längs huvudmannalinjen.

Hur brevet förvarats är också en spännande fråga. Här kan kusinerna ge ett säkert svar. Åtminstone för de senaste generationerna. När Marianne och Agneta under närmare tre decennier turades om som förvaltare transporterade de sköldebrevet mellan varandra i ett skrin.

Före dem hade efter varandra kusinernas fäder Carl-Henrik och Gustaf

Baltzar von Hartmansdorff haft sköldebrevet i sina respektive hem. Skrinet hade hos Gustaf Baltzar legat i en flera hundra år gammal ekkista som Agneta ärvde. Ekkistan är en släktklenod, låt vara inte i nivå med innehållet den skyddade.

Kistan hemfördes till Sverige av kusinernas farfars farfar Christoffer Svante von Hartmansdorff. Han var överste och deltog i kriget i Tyskland 1813–1814 mot Napoleon.

– Han måste ha haft ekkistan med sig i någon drabbning, för locket är nytt efter att det blivit sönderskjutet, säger Agneta.

Kanske träffade Christoffer Svante i något sammanhang på sin unge släkting August von Hartmansdorff. Denne tillhörde under kriget högkvarterets kansli och gjorde en vacker karriär inom förvaltningsområdet: riddarhuskamrer, statssekreterare, hovkansler, landshövding, president i Kammarrätten.

– August är genom alla tider vår släkts mest framstående medlem, säger Marianne och Agneta von Hartmansdorff.

Vapen för adliga ätten von Hartmansdorff nr 1861 ur sköldebrevet från 1683.

Foto: Thorsten Sandberg.

Kusinerna Marianne (t.v.) och Agneta (t.h.) är de sista medlemmarna av ätten von Hartmansdorff, och beslutade att donera sköldebrevet till Riddarhuset. Göran Mörner tog emot brevet med det vidhängande stora rikssigillet.

I LIKHET MED Charlotte Sandegren läste Ulrika Linroth Odelberg i *Arte et Marte* om sköldebrev, och att Riddarhuset välkomnade varje nytt tillskott. Antingen som deposition med bevarad äganderätt i släkten, eller som en gåva, donation.

– Jag blev mycket intresserad och tog upp frågan med föräldrarna om att Riddarhuset så småningom kunde bli aktuell som förvaringsplats för sköldebrevet. Pappa och mamma ställde sig positiva, säger Ulrika.

Bakgrunden var att ätten Linroth vid denna tid hade en enda manlig medlem, Klas Otto Linroth. När han avled 2011 utgick ätten på svärdssidan. Kvar fanns hustrun Monika och fem barn, alla kvinnor.

Sköldebrevet förvarades i föräldrahemmet till moderns död år 2018. Då övertog äldsta dottern Gunilla Bolinder ansvaret för brevet.

– Fram till nu har jag haft brevet hemma i våningen. På hedersplats förstås, i ett glasskåp tillsammans med brevet Louis Pasteur skickade till vår farfarsfar Klas Mauritz Linroth. Han var professor och generaldirektör för Medicinalstyrelsen, säger Gunilla Bolinder, själv läkare och med dr.

Hon har inte varit främmande för att hantera de historiskt värdefulla dokumenten. Ordförandeskapet i Medicin-historiska museet har gett henne goda inblickar i både pappersvård och bokvård.

Vård och omsorg i hemmiljö är bra, men en institution är på många sätt bättre. Pasteurbrevet stannade kvar i glasskåpet, men ätten Linroths »födelseattest« sköldebrevet ligger nu i säkert förvar i Riddarhusets klimatreglerade och brandsäkra arkiv.

Inför depositionen träffade Gunilla och Ulrika Göran Mörner. Han visade arkivlokalerna, berättade om sköldebrevssamlingen och hur Riddarhuset tar hand om dessa unika dokument.

– Det råder ingen tvekan om att sköldebrevet är i tryggt förvar där också vår släkts vapensköld hängit i hundratals år.

Gunilla Bolinder (t.v.) och Ulrika Linroth Odelberg (t.h.) samt deras systrar Eva Röing, Christina Grahn och Monna Torssell har deponerat ätten Linroths sköldebrev från 1691 på Riddarhuset. De fem systrarna är ättens sista medlemmar..

Vapen för adliga ätten Linroth nr 1222 ur sköldebrevet från 1693.

På sätt och vis känns det som att sköldebrevet kommit hem, säger Ulrika och tillägger:

– Riddarhuset är ju så fantastiskt vackert.

Ulrika och Gunilla är tillsammans med sina systrar Eva, Christina och Monna de sista medlemmarna av släkten Linroth. Ätten upphör så småningom, men genom deras barn vidareförs det linrothska arvet in i framtiden.

För nästan hundra år sedan skapade systrarnas farfar Folke Linroth och farmor Eva Fahnehielm ett skärgårdsparadis där släktingar i fyra generationer samlats och umgåtts i vardag och fest.

– Folke höll ihop släktbanden, men han var inte så emotionellt lagd. När svärdottern födde den femte dottern sa han »att få fem fina döttrar är fantastiskt, för man vet aldrig vilka barn man får«. Som en hyllning till vår mamma gav han henne en ring med fem diamanter, en för varje dotter, säger Ulrika.

Farfadern, som avled 1972, anade det pappa Klas Otto Linroth förstod.

Det skulle stanna med åtta generationer far till son sedan stamfadern Elias Linderöth. Gunilla Bolinder och Ulrika Linroth Odelberg vittnar om att insikten om detta var en viss sorg för deras pappa. I fyra decennier hade han ansvarat för ättens sköldebrev – en daglig påminnelse om släkten Linroths uppkomst och 300-åriga historia. ■

Läs mer under *Heraldica Varia* på sidorna 54–58.

Foto: Thorsten Sandberg

När Sverige växte

med betydande hjälp utifrån

Text: Dick Harrison, professor i historia vid Lunds universitet

UNDER FÖRSTA HÄLFTEN av 1600-talet upplevde Sverige en av de mest dramatiska omvälvningarna i landets historia. På makalöst kort tid förvandlades riket från att ha varit ett ekonomiskt och intellektuellt eftersatt och krigiskt förött land till att bli en nordeuropeisk stormakt, inte minst tack vare stora flyktingskaror från övriga Europa. Några av dessa familjer skulle sedermera adlas för sina insatser till förmån för landets makt och välstånd.

Det är svårt att tänka sig en mer hopplös situation än den som rådde i Sverige på 1610-talet. Den nytillträdde rikskanslern Axel Oxenstierna beskrev eländet i dystra men korrekta termer när han år 1612, några månader efter Karl IX:s död, sammanfattade läget med att »alla våra grannar äre våre fiender». Sverige låg i krig med Danmark, Polen

»alla våra grannar äre våre fiender«

och Ryssland. Kanslern förklarade också att riket hade »platt inge vänner, som vår olägenhet går till hjärtat, och där än någre kunde finnes, som icke voro oss obehvågne, är dock ingen hjälp eller undsättning av dem att förmoda». Sverige var belägrat och attackerat, ekonomin urusel och befolkningen led av utskrivningar och härjningar. Alltså måste två saker ske, och det så fort som möjligt: landet måste få färre fiender och fler vänner. Dessutom måste man locka till sig kunnigt folk med färdigheter som Sverige var i omedelbart och skriande behov av.

Att kalla det som sedan hände för imponerande är en underdrift. År 1613 avslutades Kalmarkriget med Danmark genom freden i Knäred. År 1617 slöts fred med Ryssland i Stolbova, vilket säkrade allt land vid Finska viken för Sveriges räkning. År 1629 slöts stillestånd med Polen i Altmark varvid den svenska kronan erhöll Livland norr om floden Daugava samt åtskilliga preussiska städer. Ett år senare kastade Gustav II Adolf in Sverige i trettioåriga kriget, som genom Westfaliska freden arton år senare resulterade i stora tyska landvinster. År 1645 tvingades Danmark avträda Gotland, Ösel, Halland, Jämtland och Härjedalen. År 1658

avträdde danskarna ännu mer – Skåne, Blekinge, Bohuslän, Bornholm och Trondheims län. Östersjön tycktes på väg att bli ett svenskt innanhav. Den fattiga europeiska kusinen hade blivit en första rangens maktspelare.

TRANSFORMATIONEN AV DET perifera landet i världsdelen utkant till en stormakt vilade på omfattande inre reformer, en benhård meritokratisk politik och en öppenhet för immigration och nymodigheter som gjorde Sverige till dåtidens mest dynamiska och – frestas man att påstå – modernaste land. Öppenheten var, väl att märka, den desperata förlorarens strategi: det gällde att, bokstavligt talat, bygga upp nya städer, nya näringar och nya jordbruk från ingenting.

Det var till Västsverige – ett krigshärjat område som kännetecknades av förödd landsbygd och småstäder av trä – som den tolvårige skotske pojken John Belfrage anlände år 1624. Han slog sig ned i lilla Brätte vid Väneren, inte långt från platsen där Göta älv forsar ned på vägen mot Västerhavet. I dag känner vi Brätte under namnet Vänersborg, eftersom den senare staden ersatte den förra 1644.

Orsaken till flytten till Sverige är okänd. Vi vet att pojken John anlände tillsammans med modern Joneta, men vi vet inte varför. Kanske var de förföljda, kanske var det för att de uppfattade Norden som en spännande framtidsregion, där mycket stod att vinna. En sak är dock säker: både Joneta och John var synnerligen välkomna i det nya landet. Och de var inte ensamma. John – eller Hans, som han kom att kallas i Sverige – var en av många dådkraftiga utländska entreprenörer, äventyrare och specialister som strömmade in till Sverige under 1620- och 1630-talen. De hade kunskaper och hårbärgerade en driftighet som var av nöden för att det hårt sargade riket skulle komma på fötter. När det gäller Hans Belfrage och hans immigrantgeneration finns det goda skäl för påståendet att Sverige har byggts av invandrare.

Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna. Oljemålning av Johan Christoffer Boklund 1859.

Louis De Geers d.ä. (1587–1652) handelskontakter lockade honom att investera i Sverige. Oljemålning, kopia av David Beck.

GÖTEBORGS TIDIGA HISTORIA är symptomatisk för immigrationens överväldigande betydelse. Karl IX:s Göteborg på Hisingen hade varit en rent nederländsk stad, och Gustav II Adolf följde fadern i spåren. I Göteborgs råd satt år 1623 tio nederländare, sju svenskar och en skotte.

Den nederländska dominansen avtog på 1630- och 1640-talen, men den fortsatt stora invandringen av tyskar och skottar gjorde att Göteborg under hela seklet var en utpräglad invandrarstad. Andra nederländare, under ledning av Hans Fleming, sökte sig till Jönköping, som flyttades och byggdes om från grunden med bastioner, fästningsvallar, vattenfyllda gravar och raka gator i rutnätsmönster. När tyska vävare rekryterades år 1621 ökade Jönköpings befolkning med tio procent. Omkring 150 personer – hantverksmästare, gesäller, lärlingar, tjänstefolk, familjemedlemmar – anlände till en stad som maximalt kan ha haft 1 200 invånare.

Epokens i efterhand mest omtalade immigration stod vallonerna för.

Epokens i efterhand mest omtalade immigration stod vallonerna för. Från franska Sedan – som i början av 1600-talet var ett självständigt furstendöme – och från Vallonien, dagens fransktalande Belgien, anlände yrkeskunniga

specialister till Sverige för att bidra till utvecklingen av landets näringsliv. En av initiativtagarna var Louis De Geer från Liège, vars handelskontakter lockade honom att investera i Sverige, med följd att han flyttade till landet år 1627. De Geer erhöll monopol på gjutningen av kanoner, arrenderade bruk, tog över driften av kungliga faktorier, blev förmögen och adlades 1641. Det näringsliv han medverkade till att skapa på orter som Norrköping, Finspång och Leufsta har gjort att De Geer i efterhand, något anakronistiskt, har hyllats som »den svenska industrins fader«.

Vallonerna var inte ensamma i rollen som specialist-
invandrare. Om krigsmakten och ämbetsverken skulle fungera som avsett behövdes kunnigt folk, och de inhemska resurserna var djupt otillräckliga. Alltså öppnades dörren för dugliga karriärister som var villiga att flytta till den unga stormakten och ställa sina tjänster till dess förfogande. Till denna immigrantgrupp hörde ännu fortlevande familjer, som de skotska ätterna Douglas och Hamilton. Ett i ordets grundläggande bemärkelse spektakulärt exempel är Johan Jacob Döbelius, som föddes i nordtyska Rostock år 1674. Efter avklarad medicinsk utbildning bosatte han sig i Sverige 1696 och gjorde karriär; bland annat blev han Karl XII:s livmedikus, professor i medicin vid Lunds universitet och adlad von Döbeln. Det som gjort Döbelius till Sveriges mest avbildade person är dock något annat: år 1707 grundade han Ramlösa hälsobrunn i Skåne. Alla som hållit en Ramlösa i handen och betraktat etiketten har sett hans porträtt.

HANS BELFRAGE VAR alltså i gott sällskap. I vuxen ålder blev han en av Brättes, sedermera Vänersborgs, mest prominenta invånare, och därmed en av Västsveriges viktigaste enskilda personer. År 1638 gifte han sig med borgmästardottern Elisabeth Segolsdotter, med vilken han fick tio barn. Efter hennes död gifte han 1658 om sig med Brita Roos af Hjelmsäter, och i juni 1660 utnämndes han till borgmästare.

Vänersborg hade, liksom flertalet svenska städer, två ämbetsinnehavare med borgmästartitel, en justitieborgmästare och en byggningsborgmästare. Allt tyder på att det var i den sistnämnda rollen – som var knuten till stadens ekonomiska förvaltning – som Hans Belfrage inträdde, efter att ha blivit vederbörligen vald av rådmännen. Valet och utnämningen, som gjorde honom till stadens ledande person både inför det lokala borgerskapet och gentemot omvärlden, var en bekräftelse på det förtroende han tillvunnit sig genom driftighet såväl i egna affärer som i borgarnas gemensamma angelägenheter. Det var borgmästarna som förväntades stå i spetsen för staden i konflikter med andra städer och myndigheter rörande diverse privilegier, rättigheter och projekt. I händelse av krig förväntades de göra sitt yttersta för att – i den mån det var möjligt – värna folket från ofärd.

Sex år senare, den 3 december 1666, beviljades Hans

Belfrage och familjen svenskt adelskap, sedan han lämnat in en formell ansökan i ärendet, och 1668 introducerades ätten Belfrage på Riddarhuset. Skälen till att Karl XI, via modern Hedvig Eleonora, beviljade adelskap var två – dels att familjen hade adliga anor i Skottland, dels att Hans Belfrage hade gjort sitt nya land stora förtjänster och borde få detta formellt erkänt. Med upphöjelsen till adelsståndet öppnades vägen för annars stängda karriärvägar inom både den militära och den civila sektorn för Hans Belfrages ättlingar; flertalet högre ämbeten var reserverade för adelsmän. När Hans Belfrage avled tjugo år senare, vid 74 års ålder, hade han bevittnat hela den svenska stormaktens uppkomst och kulmen från Gustav II Adolfs polska krig över trettioåriga kriget, Karl X Gustavs epok, skånska kriget och Karl XI:s reduktion och envælde.

Den funktion och roll Hans Belfrage kom att inneha under sin långa verksamhet i Brätte/Vänersborg kan liknas vid en brygga mellan det lokala och det internationella. Själv hade han rötterna på andra sidan Nordsjön och kände en naturlig samhörighet med andra immigranter och meritokratiska karriärklättrare, liksom med borgare och adelsmän i England, Skottland och Nederländerna. Han tillhörde den stora världen, den värld som Sverige under hans levnad slog sig in i och delvis erövrade. Men han var också en utpräglad representant för den lilla världen. Brätte var, vid tiden för Hans Belfrages ankomst, föga mer än en gammal marknadsplats som fått stadsrättigheter på 1580-talet. När staden flyttades till Vänersborg och fick nya privilegier var det inom ramen för en omfattande statlig satsning på hela Vänerområdet, som på kort tid inringades av städer. Förutom till Vänersborg skänkte kungamakten inom loppet av några decennier privilegier till Mariestad (1583), Karlstad (1584), Kristinehamn (1642) och Åmål (1643). Till detta kom Lidköping, som hade grundats redan på 1400-talet men eldhärjats så allvarligt på 1550-talet att endast en mindre bebyggelse återstod. På 1600-talet fanns två småstäder inom det nuvarande stadsområdet, en på var sida om Lidan.

VARFÖR DENNA URBANISERING? Vad hoppades statsmakten uppnå? Svaret är att städerna var spjutspetsar i moderniseringen av riket. Det gällde att öka kontrollen över de borgerliga näringarna, knäcka motståndet från en allmog som motsatte sig handelsregleringar, främja inkomsterna via ekonomiska pålagor och överhuvudtaget göra Västsverige mer disciplinerat och välordnat. Framför allt skulle samtlig kommers inom en stads närområde kanaliseras till staden, där all varutransport underkastades den så kallade lilla tullen.

Rivaliteten mellan städerna var stor. Borgarna, däribland Hans Belfrage, kämpade med näbbar och klor för att utvidga den egna hemortens ekonomiska revir och maximera inkomsterna på grannarnas bekostnad. För Hans Belfrages del tycks det framför allt ha handlat om järn- och

Foto: Bukowskis.

Johan Jacob Döbelius (1674–1743) adlades med namnet von Döbeln 1717. Grundade Ramlösa hälsobrunn i Skåne.

trähandel i Värmland och på Dal, men han öppnade även gästgiveri och blev därmed en typisk representant för det mångsysslande svenska småstadsborgerskapet. Det står bortom varje tvivel att han hade framgång – han tjänade så mycket pengar att han så småningom även kunde börja ägna sig åt penningutlåning, både till kronan och till personer som gärna förpantade gods och gårdar till honom för att få tillgång till kapital. Dessutom utökade han sin ekonomiska bas genom egna gårdsköp.

För män som Hans Belfrage gällde det att ha vassa armbågar, hårda nävar och vara beredd att ta stora personliga initiativ och risker.

För män som Hans Belfrage gällde det att ha vassa armbågar, hårda nävar och vara beredd att ta stora personliga initiativ och risker. Att han inte fruktade rättsprocesser och bråk med grannar är tydligt i källorna. Han värjde sig med framgång när det spreds onda rykten och förtal mot hans person. Vikten av individuella prestationer och beroendet av eldsjäl framstår också i skarp dager om vi tar i beaktande hur små städerna var. När Brätte uppgraderades till Vänersborg på 1640-talet hade staden endast 195 mantalsskrivna invånare. År 1675 hade antalet stigit till 352. Det skall jämföras med att närmaste nordliga konkurrent, Åmål,

år 1655 bara hade 111 mantalsskrivna, ett antal som år 1675 hade dalat till 84. När Hans Belfrage och Vänersborgs borgare betraktade hela regionen upp till Nordmarks härad som sitt naturliga kommersiella omland var det i öppen konkurrens med borgarna i Karlstad, Göteborg, Lidköping och Åmål. Åmålsborna kunde man hantera förhållandevis lätt – man refererade stundom till dem som »kältringar, hästskojare och horkonor« – men med göteborgarna var det annorlunda. Staden vid Göta älvs mynning var gynnad av kronan och befann sig i hastig expansion.

Till detta kom att hela regionen var en gränsszon som riskerade att förvandlas till slagfält i krig. Vänersborg blev lågornas rov under trettioåriga kriget, när Hannibal Sehesteds norska trupper år 1644 ryckte in i Västsverige för att reducera det svenska militära trycket på Skåne, som nyligen hade invaderats. År 1676 satte svenskarna själva eld på Vänersborg för att undvika att staden föll i danskarnas

händer, och samma år utsattes den för plundring av den danske befälhavaren Ulrik Frederik Gyldenløve.

Sett mot bakgrund av de oerhörda svårigheter och utmaningar som det medförde att vara borgare, och rentav borgmästare, i Vänersborg under denna tid framstår Hans Belfrages insatser som mycket imponerande. Han var en av de nykomlingar – med ena benet i Europa och andra benet vid Vänern – som i högsta grad bidrog till att det svenska stadslivet och den svenska stormakten växte fram. Utan sådana personer hade vår historia fått ett annat förlopp och vårt land antagit en annan skepnad. ■

Vidareläsning: Jenny Belfrage, *Bidrag till släkten Belfrages historia*, Göteborg 1916. Carl Fredrik Corin (med flera), *Vänersborgs historia del 1: Tiden till och med 1834*, Vänersborg 1944. Dick Harrison, *Stormakten växer fram*, Historiska Media, Lund 2019.

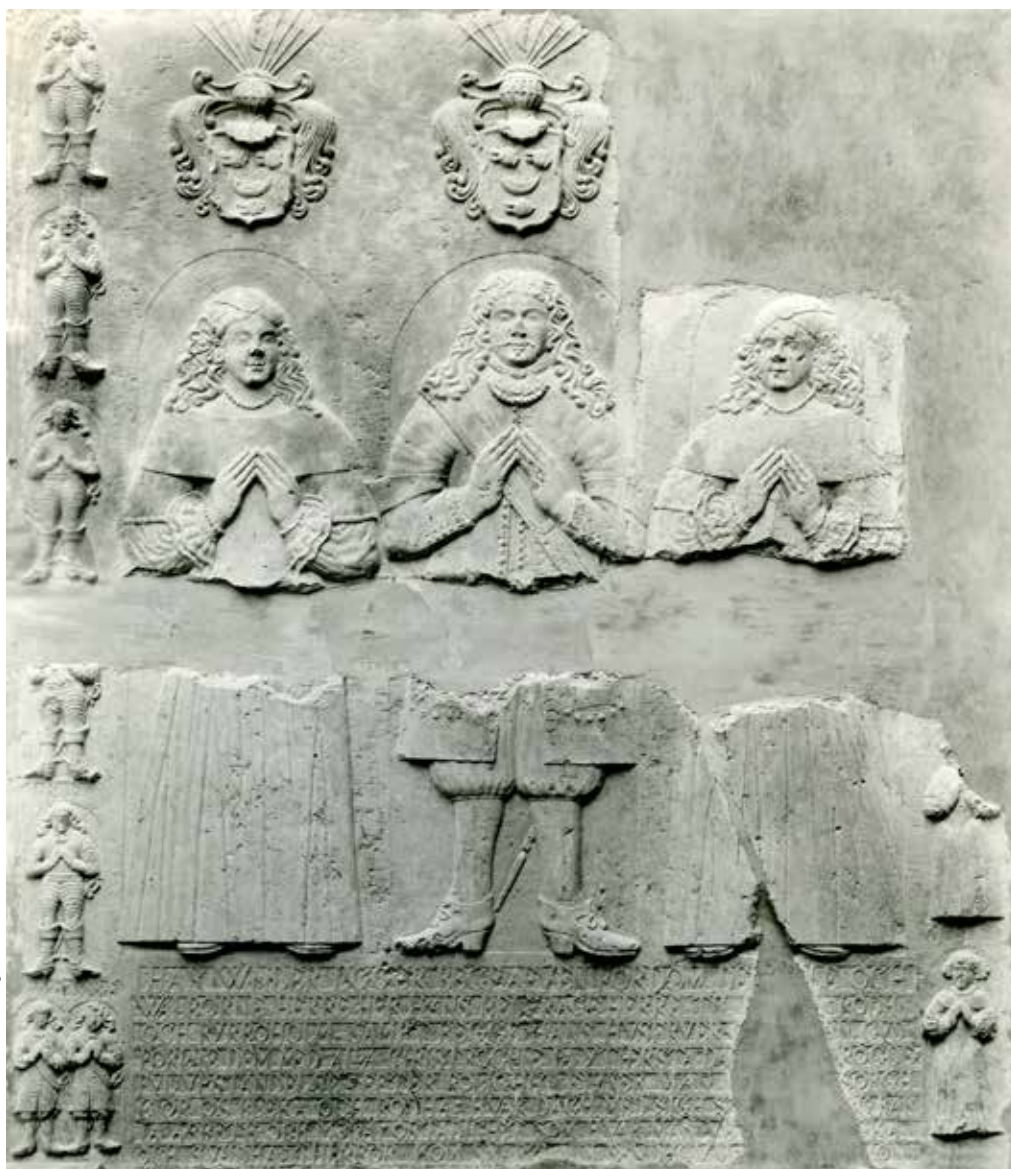

Foto: Vikner, K. & A. Västergötlands museum.

Hans Belfrage (1614–1688) ligger begravd i Naglums gamla kyrka jämte sina makar Elisabet Segolsdotter (död 1657) och Brita Roos af Hjeltsäter (1633–1684). Han fick tio barn i sitt första äktenskap och två i sitt andra. Kyrkan förföll under slutet av 1700-talet och det Belfrageska gravkoret revs 1804. Gravstenen återfanns dock 1920 i skadat skick och är nu uppsatt i Vänersborgs kyrka.

- Förmögenhetsförvaltning
- Family Office
- Stiftelser

Vi hanterar familjejuridik, skattefrågor, succession, arvsskiften och förvaltning över generationer. Personligt och långsiktigt. Kontakta oss för mer information om våra tjänster.

Jens Bruneheim
Partner, Financial Advisor

Direkt +46 8 545 800 70
Mobil +46 72 246 13 29
jens@voneulerpartners.se

Alexander Eriksson
Partner, Financial Advisor

Direkt +46 8 545 800 80
Mobil +46 73 039 84 84
alexander@voneulerpartners.se

Cardellgatan 1
114 36 Stockholm
www.voneulerpartners.se

Sömmerskan

som skräddade åt adeln

JAG SKULLE JU KUNNA börja berätta om de där fantastiska kläderna i utklädningsgarderober på vinden. Men eftersom jag är en modenörd som ett långt yrkesliv arbetat med mode börjar jag med modehistorien.

Kan man sin modehistoria vet man att den (i princip) börjar med Marie Antoinette och hennes franska »mode-minister« Rose Bertin. I vart fall är det första gången som namnet nämns på en kunglig hovleverantör. Över huvud taget var parisiskt mode det absolut trendigaste och mest avancerade i världen långt innan dess, eftersom det var kungahovet – och dess adliga gesäller, om jag så säger – som ledde modets trender. Och det systemet rullade på även efter franska revolutionen, när *haute couture* (högre skradderi) tog sin början då engelsmannen Charles Frederick

Text: Lotta Lewenhaupt, modejournalist

Worth startade världens första couture-modehus i Paris 1858 – tillsammans med en svensk: Otto Gustaf Bobergh.

Att det hade betydelse, att man kunde måttsty unika exemplar kläder, märktes även i lilla modefattiga Sverige. Och det var naturligtvis adliga damer som gick i täten. Redan 1860 åkte Ingeborg von Schwerin från Skarhults slott till Paris och kom till Worth & Bobergh för att sy upp en klänning, med två olika liv, så hon kunde vara charmant (moderiktig) både för elegant middag och någon bal. Klänningen finns »i samlingarna« på Malmö Museer. Nu, i dagarna, håller konservatorn Agata på att fräscha upp klänningen – som ska vara med när utställningen om ateljésömmerskan Augusta Lundin startar i mars 2021.

Utställningen om ateljésömmerskan Augusta Lundin?

Just precis den, som under hösten 2020 varit publiksuccé på Thielska Galleriet, och som jag och scenografen Anna Bergman Jurell är curators för. Faktiskt även idégivare till. Det har efter drygt två år kommit till en färdig utställning (och en bok) tack vare fynden på kalla slottsvindar. Först tack vare en slump, sedan tack vare mina nog så adliga släktingar. Helt sanningsenligt kan jag nu säga att det över huvud taget blev en utställning var helt och hållet adelns förtjänst.

ATELJÉSÖMMERSKAN AUGUSTA LUNDINS (1840–1919) kreationer träffade Anna och jag på när vi varslades av Annas mamma till att titta på en samling »gamla, rentav antika« kläder som systrarna von Mecklenburg handhade. Vad skulle de göra med kläderna efter farmor och hennes syster? När Anna och jag hittade etiketten »Augusta Lundin« i några av plaggen föddes idén till en utställning.

Porträtt av Anna Beck-Friis, född Adelswärd (1866–1950), gift med godsägaren, kammarherren och jordbruksministern Johan Gabriel Beck-Friis. Bodde på Söderö i Östergötland. Anna (t.v.) bär en aftonklänning från Augusta Lundins ateljé, nutida fotograferad (t.h.). Ett stiligt exempel på aftonklänning från den edwardianska eran då siluetten utgår från S-kurvan. Midjan är mycket smal, 58 cm enligt uppgift. Dekollettaget är både modest och generöst. Klänningstyg i diffust mönstrat atllassiden. Det veckade och draperade livet är dekorerat med infällningar i ljusgrå tyll broderade med små glaspärlor och strass, och axelband med sydda blommor och rosetter. Från cirka 1904.

Foto: Privat ägo.

Cecilia af Klercker, född Lewenhaupt (1869–1951). Porträttet är taget 1905, i samband med bröllopet i Windsor Park mellan arvprins Gustaf Adolf och prinsessan Margaret of Connaught. (Vår kungs farföräldrar.) Hon var statsfru till drottning Viktoria, och sedan hos prins Wilhelm och prinsessan Maria på Stenhammar. Skrev boken *Förgången glans*, en statsfru berättar – där hon bl.a. berättar om bröllopet i Windsor samt att hon då beställde aftonplagg från Augusta Lundin per brev. Cecilia af Klercker är också känd för att ha fortsatt sin morbroder Carl Carlsson Bondes översättning av hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok som förvarades på Ericssbergs slott.

Rosa aftonklänning i siden och chiffong med garnering av chiffong utmed uringningen. Från 1905. Buren av Cecilia af Klercker vid gardenparty i Windsor Park den 14 juni. Klänningen fortsatte sedan gå på fest i London.

Det sägs att couturens hemligheter avslöjas från insidan.

Klänningsliv i svart sidenmuslin och chiffong med veckade påsydda band av klänningstyget. Livet är format av 9 stålfjädrrar insydda i så kallade rörband. 1890-tal. Privat samling, Anna Beck-Friis från Söderö.

Aftonklänning från ca 1910/11 i svart sidenmoiré med paljetter på livet samt övre så kallad lampskärmstunika i tyll kantad med sidenband, paljetter och strass. Buren av Edith Lagerbielke från Älvsjö gård. Sörmlands museum.

Foto: Marianne Wihlborg Setterblad. Målning av R. Lundberg 1890, Thielska galleriet.

Augusta Lundin (1840–1919)

Augusta Lundins modehus startade 1867 i tre rum på Malmskillnadsgatan 30. Firman fortsatte med butik och ateljéer 1873 på Brunkebergstorg 2 och bytte adress 1908 till Brunkebergstorg 20. Systemen Antonia Lundin fungerade som medarbetare och högra hand. Modehuset hade som mest 200 anställda, varav 174 sömmerskor. Augusta Lundin blev kunglig hovleverantör 1892. När Augusta dog 1919 övertogs firman av syskonbarnen Aura Hansson och Karl August Bergholm, som senare ombildade företaget till Maison Augusta AB på Linnégatan 5, vilket lades ner 1939.

Utställningen *Augusta Lundin, Sveriges första modehus* pågår 1 april – 3 oktober 2021 på Malmö Museer och fortsätter till Göteborgs stadsmuseum under november 2021.

Boken *Augusta Lundin. Haute couture på svenska* är utgiven av Appell Förlag.

Foto: Sörmlands museum.

Nog fanns det kläder på bland annat Nordiska museet och Livrustkammaren (Augusta Lundin var kunglig hovleverantör från 1892 men hade sytt kläder åt kungahusets damer sedan 1870-talet), men tyvärr var de alltför ljusskygga och ömtåliga. Budkavlen gick vidare, tack vare min släkting Tonie Lewenhaupt som visste besked: »Ring dina kusiner!« På Adelsnäs (familjen Adelswärd) fanns en hel del, i en samling på Söderö hos Beck-Friis-släktingar fanns mängder. Och så blev utställningen räddad!

Vi kanske borde ha gjort ett »upprop« via Riddarhuset för att hitta mera i det som man åtminstone i min ärevärdiga familj kallar för utklädningsgarderoben? Efter diskussioner med Tonie, som i stort sett dammsugit vindarna på Skåneslotten, kom vi till insikt om att väldigt mycket kläder antingen är omsydda, trasiga och »sönderlekta« (efter tusentals charader) och därför inte användbara i det här sammanhanget.

INEMELLAN HAR VI ändå haft tillfälle att »roa oss« med Augusta Lundins adliga kunder. Vi vet, exempelvis, att Olga von Platen, som var statsfru/hovdam till drottning Sofia, var en märkvärdig men troligen besvärlig kund: hon anlände till modehuset i landå och anmälades av sin betjänt, men Mamsell Augusta föredrog att ta emot damen utan särskild audiens – »inga krusningar, här behandlas alla lika«. När man synar insidan på madame von Platens ganska ordinära middagsklänning (inlånad från Nordiska museet) ser man att den inte är särskilt välgjord – sömmerskorna kunde alltså hämnas på den damen.

Anna Beck-Friis på Söderö, var gift med en kammarherre och politiker. Han ansåg att hans hustru alltid skulle vara till sitt bästa; Anna var stamkund hos Mamsell Augusta, hade egen provdocka med personliga mått och valde uppenbarligen mer spektakulära aftonklänningar – såväl utsidor som insidor är perfekta, så hon måste ha varit en trevlig kund.

Statsfrun Cecilia af Klercker, född Lewenhaupt, var ytterligare en betrodd kund som till och med beställde kläder per brev. Klänningarna var för ömtåliga, så i stället fick vi läsa hovdamens memoarer *Förgången glans* för att lära oss hur viktiga kläderna var vid ett kungligt bröllop.

T.h. Blanche Bonde, född Dickson (1875–1960). Blanche var enda barn till den förmögne affärsmannen James Frederick Dickson och hans hustru Blanche. Vid 21 års ålder gifte hon sig med Carl Gustaf C:son Bonde af Björnö på Hörningsholm, de fick fyra söner. Blanche ärvt Tjolöholms slott av föräldrarna och bodde där tidvis från 1906. Hon introducerade svarta spetsar i Sverige, d.v.s. som uppfödare var hon den första att importera svarta dvärgspetsar till sin kennel Tjolö.

T.v. tidstypisk aftonklänning från den edwardianska eran, den period som även kallas la belle époque. Från 1904. Liv och kjol i vit brodyr, med spetsdekor. Halsisättning av plisserad tyll. Midjeband och dekorativa rosetter av blågrön satin. Buren av Blanche Bonde.

En mycket speciell kund var Blanche Bonde; i katalogboken kallar jag henne fashionista eftersom hon var så uppenbart road av mode. Blanche var dotter till den förmögne affärsmannen James Frederick Dickson, och gift med greve Carl Bonde på Hörningsholm. Hon hade egna idéer, ganska uppenbart valde hon »detaljer« från inflytelserika designer som exempelvis Paul Poiret – en ärm, en tunika, färgen på midjebandet – som Mamsell Augusta gick med på att kopiera och sy upp. Annars var det vanligt att kunderna valde modeller utifrån internationella modeplanscher, eller specifika modeller från Worth som Augusta Lundin var ensam om i Sverige.

Varför just Augusta Lundin var märkvärdig som Sveriges första, största och mest kända modehus handlade bland annat om hennes bekantskap med Otto Gustaf Bobergh; det var genom honom som hon lärde sig hur man bygger upp ett modehus, rationaliserar arbetet efter couture-systemet (som på svenska hette »fransk sömnad«) och fick rätten till Worths modeller. Det var adeln, och »den högre societeten«, som gav henne gott renommé. ■

Foto: Göteborgs stadsmuseum.

Macklean

Djävla reformer som skapade svenskt välstånd

Text: Håkan Cerne, museiman, fd intendent på Svaneholms slott

I DET SENA 1700-talets utveckling inom jordbruket framstår friherre Macklean på Svaneholms gods i Skåne som en av förgrundsgestalterna och hans skiftesreformer har givit honom en välförtjänt plats i våra historieböcker. Hans namn nämns i böcker med en viss självklarhet då man refererar till ämnet, ett antal tidningsartiklar har publicerats om honom och hans verk och 1993 visades på SVT en tämligen påkostad, men alltför romantiserad, miniserie med titeln *Macklean*. Trots detta är det förvånansvärt lite skrivet om honom. En doktorsavhandling väntar på att skrivas. Som ett exempel på innovatörer och entreprenörer inom svensk adel torde Rutger Macklean fylla sin plats med ära.

Rutger Macklier, ja så stavades namnet när han kom till världen på Ströms herrgård i Hjertums socken, Bohuslän 27

juli år 1742. Hans föräldrar var den gamle karolinen Rutger Macklier, kapten vid Bohusläns regemente och sedermera överste. Modern var Wilhelmina Eleonora Coyet, född på godset Brodda i Skåne. Hennes familj ägde också granngodset Svaneholm vars pampiga gamla femtonhundratalsborg låg bara tre kilometer bort från Broddas dåvarande betydligt enklare lilla herrgårdsbyggnad i korsvirke. Förnamnet hade fadern ärvt efter sin morfar, den berömda Rutger von Ascheberg.

Rutger har en ett år äldre bror David (1741–1764) och han får ytterligare syskon när tvillingarna Gustaf och Eleonora-Charlotta föds 1744 (död 1804 respektive 1777). Barnens far, överste Rutger Macklier, satt fängsen 22 år i Ryssland efter Poltava innan han kom hem och gifte sig med den 30 år yngre Wilhelmina Eleonora av den förmögna skånska adelssläkten Coyet. Den ärrade karolinen dör 1748 och lämnar vår huvudperson faderlös vid endast 6 års ålder.

ATT SKAPA SIG en bild av Rutger Mackleans person och vad han var för en människa, tänkte och kände kan utmynna i en gissningarnas lek. Man vet så lite om detta. För att vara en så pass känd person är han som människa förvånansvärt okänd. Hans avtryck är hans gärning, inte hans person. Försök har gjorts att utifrån hans bokhylla teckna bilden av människan bakom verket, men ibland har betraktaren då sett det utifrån sina egna värderingar såsom historikern och sedermera landshövdingen Per Nyström som ville se Macklean som något av en revolutionär. Men denna bild är nog alltför färgad av ett historiematerialistiskt marxistiskt tankesätt. Vi kan dock konstatera att Macklean var synnerligen bildad. I hans bibliotek som finns kvar på Svaneholm, och i den tryckta katalog som även rymmer de böcker som såldes på auktion efter hans död 1816, finns böcker och småskrifter på svenska, danska, tyska, engelska och naturligtvis franska. Här finns upplysningsfilosofer och franska Nationalförsamlingens protokoll, lantbrukslitteratur och

Rutger Macklean (1742–1816), godsägare, politiker och jordbruksreformator. Samtida kopparstick.

Foto: Håkan Cerne, Svaneholm.

Sedan Svaneholm upphörde som privatbostad 1935 är det hemvist för ett museum som drivs av Vemmenhögs härads fornminnes- och hembygdsförening. Inför sommarsäsongen 2020 förnyade museet, med hjälp av medel från EU-projektet SBM (South Baltic Manor) en utställning om Svaneholms mest kände ägare, friherre Rutger Macklean. Svaneholm på 1830-talet, oljemålning av Carl Stefan Bennet.

naturvetenskap med mera. Han var en del av upplysningstiden, han var beläst och berest – i griftetalet nämns bland annat en studieresa till Skottland, och denna bildning omsätter han i praktisk handling.

Som 15-åring skrevs han 1757 in vid Lunds universitet tillsammans med sina bröder. Han studerar juridik, men uppges även ha studerat latin, tyska, franska, engelska, statskunskap, historia med flera ämnen. Han hamnar därpå som hovrättsnotarie i Göta hovrätt i Jönköping men lämnar tjänsten redan 1764, fyra år senare. Han provar på hovtjänst men slår sig in på det som ligger i släkten och anstår en ung adelsman, han blir officer. Först vid Jämtlands dragonregemente 1770 som han lämnar för en tjänst som stabskapten vid Kalmar regemente 1775, så småningom blir han regementskvartermästare men begär sedan avsked 1781. Han har redan då sedan några år sugits in i det virvlande hovlivet kring Gustav III, först som kammarherre hos prinsessan Sofia Albertina och sedan som kammarherre »med nyckel» hos drottning Sofia Magdalena. Vissa tungor har påstått att denna nyckel även gick till prinsessans sovrum ... Men den romans mellan Sofia Albertina och Rutger Macklean som filmen om honom gör ett visst nummer av finns det inga

belägg för. (Det finns även en folklig skröna i Skurupstrakten av det fantastiska slaget där en ilsken konung, efter att ha kommit på Rutger i prinsessans sovrum, ställt ett ultimatum där Rutger skulle rida till Svaneholm inom ett dygn för att få behålla huvudet. Han klarar detta till priset av att den stackars hästen stupar några hundra meter från slottet ... Hade historien varit sann må man imponeras inte minst av hästen, då avståndet från kungliga slottet till Svaneholm enligt Google maps är 641 kilometer!)

I begynnande medelålder får Macklean nu uppleva att nådens sol belyser hans väg, efter att ha levt ett kanske något obemärkt liv. I sitt liv som hovman har han inte gjort något större avtryck, men å andra sidan är det många som där lever i skuggan av exempelvis den omsusade Armfelt. En viss egensinnighet lär också präglat honom i kombination med självständighet och ett utpräglat ordningssinne. Man kan tänka sig att det inte varit helt friktionsfritt i relationen med den impulsive Gustav III. Politiskt kommer så småningom Macklean att stå i skarp opposition mot kungen, bröderna Macklean tillhör den grupp adliga oppositionella som sätts i husarrest under riksdagen 1789.

Han har uppenbarligen varit duglig som officer,

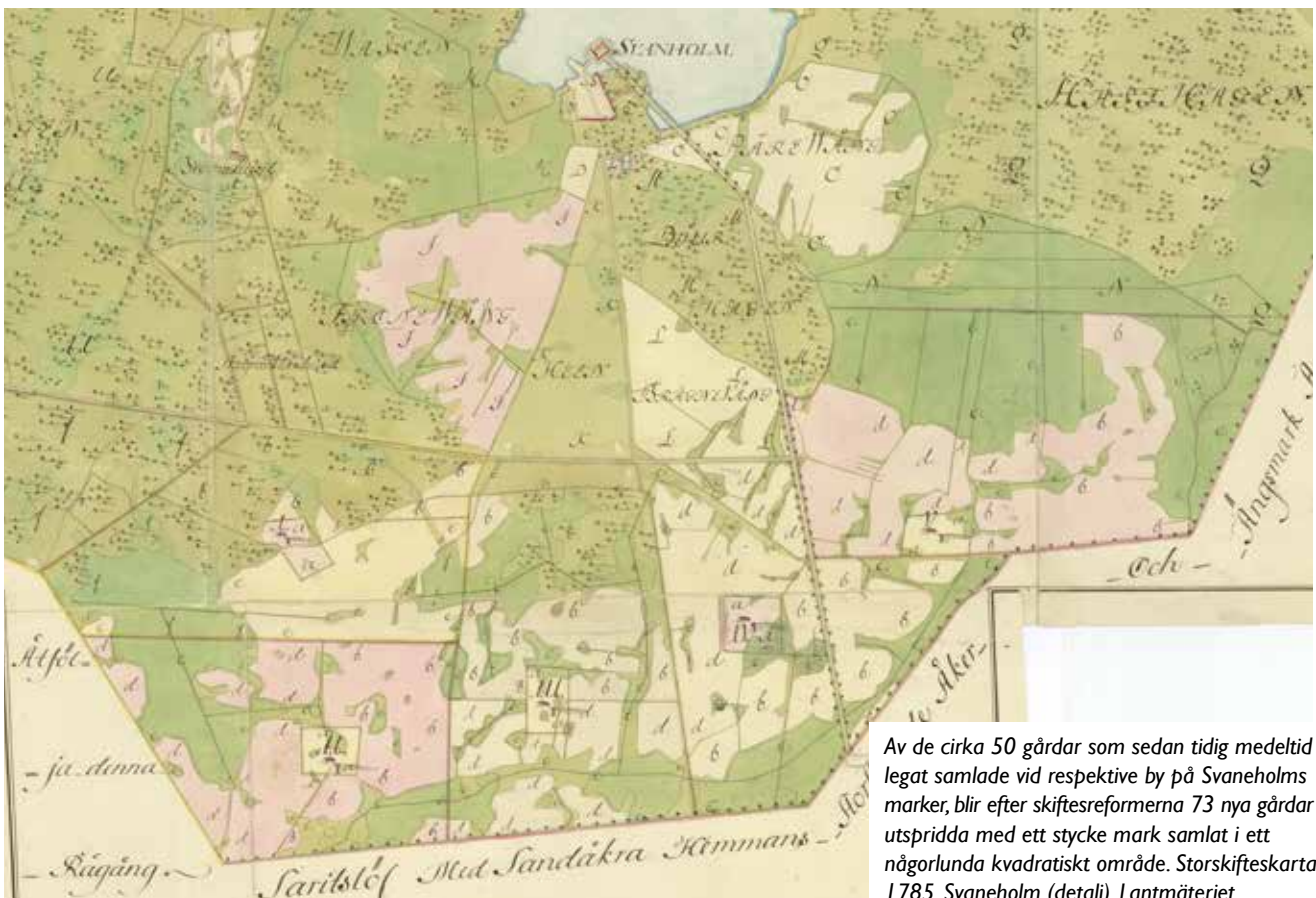
regementskvartermästare och organisatör. Detta ska han snart få mer nytta av. Han har dock inte avancerat mer än till kapten, detta troligen på grund av att hovtjänsten tog mycket tid i anspråk. Frånvaron av krig gjorde också omsättningen på officerare låg.

ÅR 1782 INTRÄFFAR den avgörande händelse som kom att prägla resten av hans liv och för all del en väsentlig del av det skånska och svenska jordbrukslandskapet. Efter sin morbror Gustav Julius Coyet ärver han Svaneholms gods i Skåne, Vemmenhög's härad, Skurups socken. Han är knappast oförberedd. Att han skulle ärva en dag torde han ha vetat, hans äldre bror David dog redan 23 år gammal och morbrodern var barnlös. Han har erfarenhet av jordbruk både såsom uppvuxen på ett gods och från sitt kaptensboställe, dessutom har han ju självklart besökt både moderns barndomshem Brodda och Svaneholm från unga år.

Förutom att vara nybliven storgodsägare kan han och brodern Gustaf, som ärvt granngodset Brodda, snart dessutom titulera sig baron då de 1783 får bekräftelse på farfaderns friherreskap från 1708 och i samband med detta ändrar de stavningen på namnet till Macklean. Deras far hade försökt redan 1743 med hänvisning att hans far, David Mackléer, erhållit titeln men att handlingarna försvunnit bland fältkansliets papper i samband med Poltava. Rutger och Gustaf introduceras på Riddarhuset 1784 med nr 306.

Ganska snart påbörjar Rutger Macklean det som ger honom en plats i våra historieböcker. Han kontrakterar den unge lantmätaren Carl Gideon Wadman som endast 22 år gammal får sitt livs uppdrag, att genomföra det som kom att kallas enskiftet. I korthet gick detta ut på att bondgårdarna i Skurup, Hylteberga, Saritslöv och Sandåkra byar flyttas ut, placeras för sig själv och varje gårds mark samlas i ett stycke på ungefär 40 tunnland. Det blir den unge Wadman som får göra det mesta av arbetet, även om idén och riktlinjerna naturligtvis är Mackleans. Under drygt fyra år arbetar Wadman med projektet som inleds 1783 med att han karterar marken hörande till Svaneholm, vilket omfattade så gott som hela Skurups socken, inventerar varje byggnad och dess skick, vem dess invånare är etc. Den välkända enskifteskartan presenteras 1785 och arbetet i detta stora projekt avslutas för Wadmans del då han överlämnar sluträkningen på 770 riksdaler 13 december 1787. Macklean själv som i perioder ännu vistas i Stockholm, bland annat för riksdagsnärvaro, deltar föga så Wadman är den som genomför det praktiska arbetet. Han är även baronens betrodda ombud i kontakter med lokala myndigheter såsom förhandlingar i Vemmenhög's häradsting i Anderslöv, Lantmäteriet i Malmö, gränsdragningsdiskussioner med granngoods och övriga grannar. Måhända är det så att den unge lantmätaren helt enkelt sli-
ter ut sig, han dör bara några år senare endast 28 år gammal.

När Macklean övertar Svaneholm är produktionen låg.

Arrendebönderna lever och brukar jorden som de gjort sedan hundratals år på de skånska godsen. Dagsverksskyldigheterna är betungande, hoverisystemet tar kraft från att bruka de »egna« jordlotterna och beroendeställningen till godsägaren är hårt på många sätt. I Skåne är nära hälften av jordbruksmarken frälsejord och traditioner från det danska »adelsväldets tid« lever kvar. Som ett talande exempel på denna självmedvetenhet och maktanspråk den danska adeln besatt var ett känt uttalande på ett adelsmöte. Mötets ordförande sade kort och kärnfullt: »Adelen er født til Frihed, de andre have ingen Frihed«. Ordföranden hette Henrik Gyldestjerne (1594–1669), han var landsdomare i Skåne och ägare till Svaneholm 1616–1635.

Hals- och handrätt över arrendebönderna var visserligen avskaffat på Mackleans tid, men att godsägaren styrde trakten, ibland med järnhand, var ännu ett faktum.

Macklean blir dock en ny typ av godsägare som med en patriarkal omsorg tar sig an godset. Han kunde säkert visa kraft och stränghet för att få sin vilja igenom. Hans silverkrycka var enligt den lokala traditionen fruktad. Han satte den under den tilltalades haka för att understryka, men kanske också för att skapa ögonkontakt med en undersåte som sin vana trogen stod med nedslagen blick. Det behöver inte vara godhet och omsorg i hans handlande, det kan helt enkelt vara strikt rationellt tänkande. Det som var bra för bönderna var i slutändan även gott för godsets ekonomi och honom själv. Han var anhängare av fysiokratismen så på ett strikt filosofiskt plan kan man tänka sig detta. Men några personliga vittnesmål, i och för sig från beundrare sprungna ur hans egen samhällsklass, men även åtskilliga folkliga traditioner och berättelser antyder en omsorg som gränsar till omtanke.

Även om det är Wadman som står för mycket av genomförandet så är det ju Macklean som ligger bakom och genomdriver det hela. Behovet av en skiftesreform står klar för många i samtiden. Ägosplittringen med smala och spridda tegar gör det svenska jordbruket ineffektivt. Redan 1741 hade lantmätaren och ledamoten i Kungl. Vetenskapsakademien Jacob Fagott framställt ett förslag som utmynnade i reformen om Storskifte 1757. Men det blir Mackleans mer radikala skiftesreform som verkligen ändrar på förhållandena. Han låter inte bara samla markbitarna utan »spränger byarna« genom att flytta ut gårdarna från byplatsen. Av de cirka 50 gårdar som förut, alltsedan tidig medeltid, legat samlade på platsen för respektive by, blir det 73 nya gårdar utspridda med ett stycke mark samlat i ett någorlunda kvadratisk område. Varje bonde får också skriva på ett detaljerat arrendekontrakt i 16 punkter om hur han ska bruka sin gård. Här ingår även nyheter som exempelvis att odla kvävebindande baljväxter. Intresset för innovationer bär synligt vittnesbörd i den plog med förkärra som ännu finns på Svaneholm, enligt traditionen konstruerad av baronen själv.

MACKLEAN ÄR INTE ensam i rollen som jordbruksreformatör, det är en rörelse i tiden och flera andra godsägare får inspiration från Svaneholm, och just vad gäller plogar startar Carl-Georg Stjernswärd på Engeltofta en fabrik för plogar med inkallade skotska smeder. För Macklean är förändringarna inte bara en jordbruksreform, det är lite av ett samhällsprojekt. Han startar skolor i Skurup och Sandåkra redan i början av 1790-talet, femtio år före folkskolestadgan. Intresset för barns bildning visas även genom att han tillsammans med några ståndsbröder bekostar en studieresa till Schweiz för Samuel von Rosenstein att studera Pestalozzis barnpedagogik.

Förändringarna var inte bara en jordbruksreform utan också ett samhällsprojekt.

Han låter dessutom genomföra smittkoppsvaccinering av traktens barn. Det är oerhört tidigt. Han är hela tiden medveten om vad som händer i världen utanför, ute i Europa. När omfattande nybyggen krävs skickar han exempelvis fem arbetare för att studera lerhusbyggnad i Pommern och denna nya byggmetod som införs i trakten namnges av folket efter baronen som »mackelerade hus«.

En av de största förändringarna är att han låter hoverisystemet med dess betungande dagsverksskyldigheter upphöra, i stället införs ett penningarrende.

De stora förändringarna möter självklart ett initialt motstånd, även om uppgiften att alla som inte var skuldsatta skulle ha lämnat sina arrenden och Svaneholm är kraftigt överdriven. Macklean kan dock genomföra förändringarna i kraft av sin ställning men även genom att stötta och exempelvis locka med fem års arrendefrihet medan bönderna bygger upp sina nya brukningsenheter. Han lyckas dessutom hos Gustav III utverka ett antal års skattefrihet för dessa bönder. Mackleans privatekonomi är tidvis i gungning men snart börjar resultaten visa sig och produktionen stiger rejält. »1785 funnos på godset 700 människor som med möda lifnärde sig; 1811 funnos der mellan 1400 och 1500, alla väl-mående«. I själva verket hade befolkningens fördubbling skett flera år tidigare och succén var ett faktum.

Myndigheter och andra får upp ögonen för vad som sker på Svaneholm och enskiftet blir lag för Skåne 1803. Man försöker införa denna tämligen radikala skiftesreform för resten av Sverige 1806. Men det blir i en något modifierad form, Laga skiftet år 1827, som reformen sprider sig över Sverige. Utan att överdriva alltför mycket kan vi till viss del tacka Rutger Macklean för Sveriges välstånd i dag. Hans reformer var en av flera förändringar och reformer som under artonhundratalet lade grunden till det moderna Sverige och möjliggjorde utvecklingen till en välfärdsstat. Den starkt ökade avkastningen på jordbruket inte minst i Skåne

kunde räcka för att försörja en växande befolkning. Överskottet som kunde säljas och exporteras gav kapital till investeringar i den begynnande industrialiseringen.

Rutger Macklean bodde kvar på Svaneholm där han som en uppskattad gammal man dog stilla en januaridag, det sägs att han – som den upplysningsman han var med naturvetenskapligt intresse – strax innan dödsögonblicket begärde fram en spegel, tittade i den och sa: »Ja, så ska det se ut.«

Macklean levde ogift och slöt sin ätt när han somnade i den 14 januari 1816. Han har sin sista vila i Skurups kyrkas krypta, den kyrka där han även var patronus.

Roms Augustus berömde sig af att hafva emottagit en stad af tegel och lemnat efter sig en stad af marmor; baron Macklean tog emot kreatur och lemnade efter sig människor. Ära och välsignelse öfver den ädles minne!!

(ur Gustaf Ljunggren *Skånska Herregårdar*, 1853)

Rutger Macklean på en »laxerande promenad« tecknat av vännen C.A. Ehrensvärd, amiral, kulturpersonlighet och duktig tecknare. »Vi ha ätit valnötter Macklean och jag och fått ont i magen, i dag är jag frisk sedan jag körde ut dem i går, men Macklean qvider och går sig frisk.«

Foto: Nationalmuseum.

Omtvistad bakgrund

MACKLEAN, MACKLIER ELLER rentav stavat Makeléer, samt ett antal varianter på samma tema som inte är lätta att hålla reda på då de inte ens används konsekvent av dem själva, härstammade från en köpmansfamilj i Göteborg. Enligt Elgenstierna är Macklean släkt med den skotska ätten Maclean of Duart. När Rutger och brodern Gustaf så småningom erhåller friherreskap och introduceras på Riddarhuset 1784 är det också detta de hävdar. Och när den anglosaxiska roman-tiken börjat smyga sig in i svenskt kulturliv, vad vore lämpligare än att kunna föra sina anor bak till iriska sagokonungar på fyra-hundratalet som ytterligare 42 generationer tidigare varit »part owner of an ark at the time of Noah«? Det sistnämnda är väl tveksamt att en person ur den bildade överklassen skolad i upplysningens anda satte tilltro till. Men det är inte osannolikt att de trodde sig tillhöra släkten Maclean och det finns argument både för och emot.

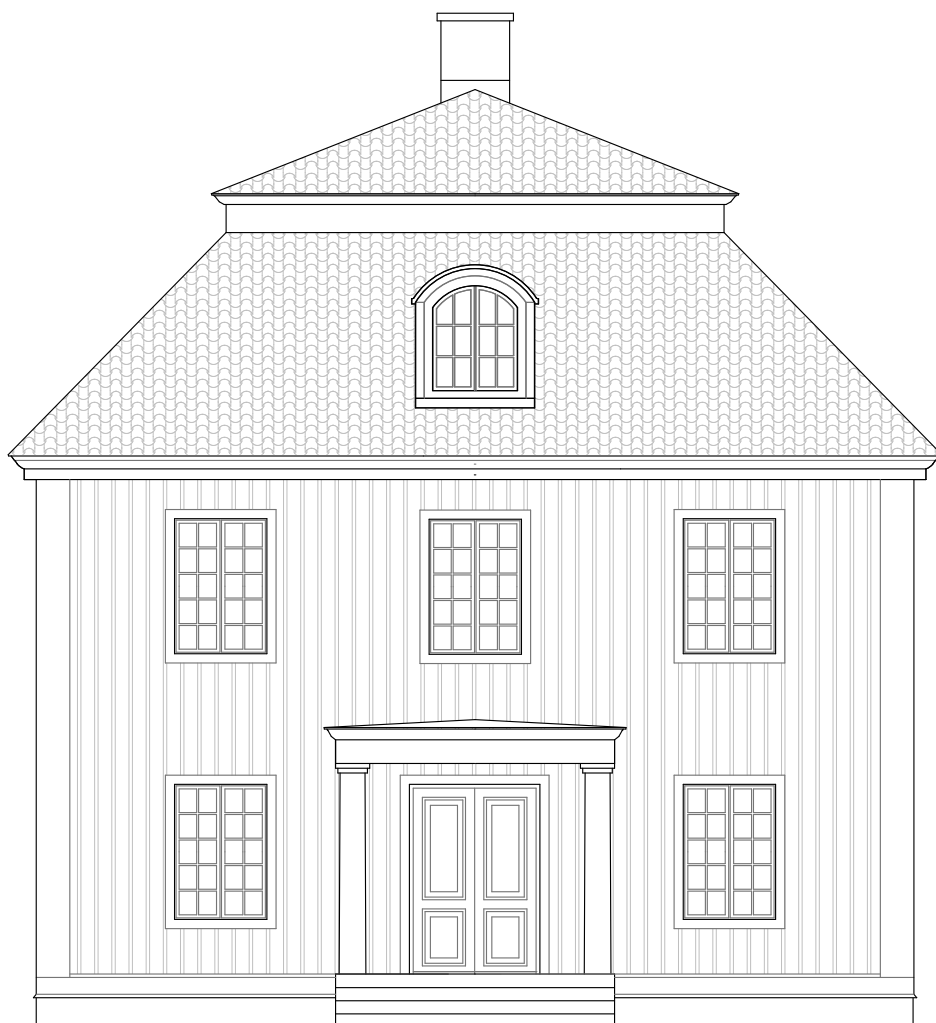
Elgenstierna med flera, inte minst de delar av den skotska klanens släktförening som besökte Svaneholm 2010 hävdar (de sistnämnda inte utan stolthet) att ätten Makeléers stamfar Hans Makelier var identisk med Sir John Maclean, son till Hector Maclean, femte Baron of Duart.

Historikern Sture M. Waller, som till dags dato nog får sägas vara den som grundligast studerat Macklean, hävdar i den biografiska inledningen till en studie från 1953, *Rutger Macklean och 1809–1810 års riksdag*, att så sannolikt inte är fallet. Han får stöd i detta av genealogen och professorn i historia Bengt Hildebrand, University of St. Andrews. Namnet Hans låter ju inte särskilt skotskt och han förde dessutom sin korrespondens på tyska. Hildebrand menade att Hans Makeliers sigill ser alltför borgerligt ut och påminner mer om ett bomärke. Waller hade fler invändningar bland annat att den utpekade John Maclean knappast kan ha varit född så tidigt att han kan ha varit verksam i

Göteborg redan i början av 1620-talet och dessförinnan bosatt i Tyskland så pass länge att tyska blivit hans språk.

Hursomhelst framträder nämnda Hans Makeliers som en synnerligen driftig handelsman och var enligt vissa källor den, som med sina internationella kontakter och nätverk, i hög grad bidrog till Göteborgs snabba utveckling inom sjöfart och handel under första halvan av 1600-talet.

Han exporterade stora kvantiteter stångjärn och trävaror, i retur tog han exempelvis stenkol från England. Affärerna gick så bra att han vid 1640-talets mitt var den högst beskattade i Göteborg och efter att ha gjort kronan åtskilliga tjänster samt inte minst lånat ut pengar belönade drottning Kristina honom med adelskap 1649. Följande år var det hennes engelske »kollega« Charles II som av liknande tacksamhetsskuld gjorde Makelier till baronet. Således har familjen blivit både adlig och skaffat sig en solid ekonomisk grund. ■

Ädelhus

www.adelhus.se 0705-98 00 00

Äktenskap

mellan adel och ofrälse

Text: Julia Grauers, MA historia vid Stockholms universitet

DET ÄR EN KYLIG novemberdag i Stockholm år 1693 och ett upprört sorl genomsyrar luften i Riddarhussalen. En fruktansvärd skandal, vilken skakat om adelsståndet rejält, har precis nått sin kulmen. En överträdelse har skett som enligt somliga är så pass allvarlig att man befärar att detta kan komma att få konsekvenser för hela Europas adel.

Upprördast av alla är en man vid namn Gustav Adolf Oxenstierna. Han är av grevlig börd och från en historiskt mycket inflytelserik släkt. Omständigheterna för dennes ilska denna dag skiljer sig emellertid från vad han vanligtvis brukar engagera sig i. Den vars Gustav Adolfs vrede är riktad mot är nämligen ingen mindre än hans egen, tretton år yngre, syster Christiana Juliana Oxenstierna. Det hon har gjort är att hon har gift sig, med en man som hon valt själv, av kärlek. Detta skulle inte nödvändigtvis behövt innebära ett problem, kärlek anses av många vid den här tiden vara en god komponent för just ett lyckat äktenskap. Det som gjort Gustav Adolf Oxenstierna rasande är det faktum att denne Nicolaus Bergius, som hans syster valt till make, endast är en simpel präst. I den proposition som Gustav Adolf lägger fram inför ett samlat Riddarhus denna novemberdag kräver han att hans syster ska straffas för att ha äktat en man ur ett lägre samhällsstånd, och därmed vanhedrat såväl sin familj som hela adelsståndet.

Bakgrunden till den uppståndelse som äktenskapet mellan Christiana Juliana Oxenstierna och prästen Nicolaus Bergius rönt kan kopplas till såväl adliga normer som formella regler. I samband med 1626 års instiftande av riddarhusordningen och adelsprivilegiernas tillkomst förbjöds äktenskap mellan adel och ofrälse. Den som bröt mot detta, och äktade en gemål ur ett lägre samhällsstånd utan kunglig dispens, riskerade sanktioner i form av indragna privilegier och förlorad arvsrätt. Det hela kan förstås som en strategi för upprätthållandet av adelsståndets exklusivitet och privilegierade särställning i samhället.

Det var dock inte alla som ansåg dessa idéer rimliga, eller ens förenliga med den reella verkligheten. Adelsståndet utgjordes trots allt av en numerärt begränsad grupp, och att finna en lämplig partner som motsvarade samtliga kriterier var inte alltid okomplicerat. Trots 1626 års bestämmelser, ingicks under 1600-talets senare decennier omkring 16 procent av de adliga äktenskapen med en gemål ur ett lägre samhällsstånd. Dessa var emellertid inte slumpvis fördelade över ståndet, utan skedde i huvudsak inom den resurssvagare lågadeln.

Även om det finns exempel på adliga individer som äktat en piga eller en arbetskarl, så kan de ständsoverskridande äktenskapen snarast sägas spegla det sena 1600-talets

Bröllop firades med stor ståt hos såväl adel som borgerskap. Ur Lorenzo Magalottis Sverigeskildring från 1674. Illustration av brud...

... och brudgum på väg till vigsel tillsammans med sina följn.

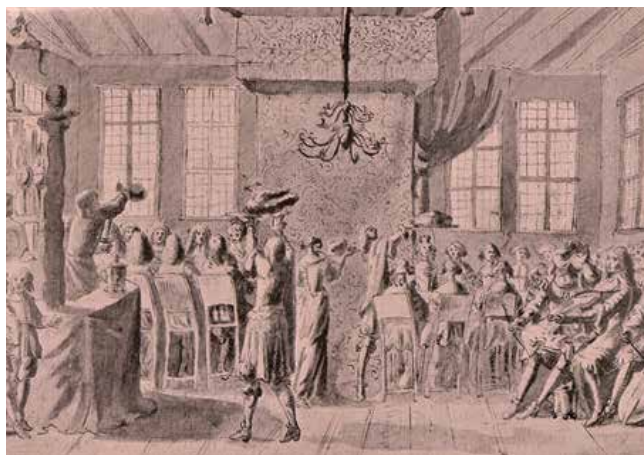
Påkostade bröllop signalerade status och makt. Illustration föreställande vigsel.

samhälleliga utveckling, då det kom att bli allt mer vanligt att vissa sociala arenor delades av både adel och ofrälse. Sysselsättningar som tidigare varit förbehållna endast adeln, som exempelvis högre militära befattningar, kom i allt mer omfattande utsträckning att kunna tilldelas även ofrälse. Samtidigt blev det också mer accepterat att inom adeln befatta sig med sysselsättningar som tidigare varit förknippade med andra samhällsstånd, som exempelvis affärsverksamhet. Inom adeln likväl som de övriga samhällsständerna, spelade de sociala arenorna en central roll för etablerandet av relationer.

Detta kan illustreras genom tre äktenskap som ingicks i en gren av den adliga ätten Mannerfelt under 1680-talet. Under en åttaårsperiod ingick de tre systrarna Anna Maria, Christina och Maria äktenskap, samtliga med ofrälse gemåler. Två av dessa makar verkade som amiralitetskaptener, och då även systrarnas far och en bror var sysselsatta inom amiralitetet, flottans överstyrelse, indikerar det att familjens sociala nätverk här spelade en mer betydande roll än vad makarnas avsaknad av formella adelskap gjorde.

FÖR DEN OFRÄLSE man som genom krigsbedrifter eller andra anledningar kommit att uppnå hög status kunde ett äktenskap med en adelskvinna bli en sista skjuts på vägen mot att adlas. Detta blev fallet för både Peter Thijsen och Johan Vilhemsson Kuyl (senare adlade Anckarstierna och Kuylenstierna) som äktade var sin av systrarna Mannerfelt. För handlaren Johan Johansson Carlström som äktade mellansystern Christina väntade dock inget adelskap.

För somliga kom dock ett ständsoverskridande äktenskap att få direkt negativa konsekvenser i enlighet med 1626 års beslut. I den adliga ätten Jordan ingicks det under 1600-talets senare del flera äktenskap med ofrälse gemåler. Av systrarna Elisabeth, Vendela Maria, Ebba och Helena, som samtliga äktade ofrälse män, kom den näst yngsta systern Ebba att få konsekvenser i form av förlorad arvsrätt då hon äktade regementsskrivaren Johan Mårtensson Steen.

Bröllopsmåltiderna beskrivs av Lorenzo Magalotti som muntra tillställningar.

Trots att hon alltså var långt ifrån den enda i familjen att ingå denna typ av äktenskap så var det alltså inte alla som drabbades av sanktioner. Det hela vittnar om att fler faktorer än gemålens avsaknad av adelskap var av betydelse för hur det ständsoverskridande äktenskapet togs emot av omvärlden – och av den egna familjen.

De endast sporadiskt verkställda sanktionerna vittnar dock om hur förbudet av äktenskap mellan adel och ofrälse främst var av normbildande karaktär. Även de kungliga dispensansökningarna som påbjöds handlade i praktiken mest om formaliteter vilka ytterst sällan avslogs. Den starka adliga giftermålsnormen ska dock inte underskattas, då den övervägande delen av de adliga giftermålen trots allt skedde inom det egna ståndet. Samtidigt var det sena 1600-talets ständsoverskridande äktenskap så pass många att de inte kan avfärdas som anomalier.

Kalabaliken som det inledningsvis nämnda äktenskapet mellan Christiana Juliana Oxenstierna och prästen Nicolaus Bergius rönt var extrem, även för sin tid. Fallet var visserligen anmärkningsvärt då det inträffade inom högadeln, men det var långt ifrån alla som ansåg proportionerna på uppståndelsen rimliga. Gustav Adolf Oxenstierna fick därför aldrig till stånd några repressalier för sin syster, som så småningom kunde återgå till ett stillsamt liv med maken. För eftervärlden vittnar fallet emellertid med tydlighet om hur äktenskap mellan adel och ofrälse redan tidigt var en kontroversiell fråga, som trots 1600-talets starka föreställningar kring ståndsuppdelning delade folket i olika läger. ■

Julia Grauers var en av flera föredragshållare vid det genealogiska symposiet på temat *Äktenskap* som hölls på Riddarhuset i september 2020. Föredragen spelades in och finns att ta del av på Riddarhusets hemsida.

Storslagna begravningar

som statusmarkör

Text: Alexander Engström, fil. dr

»BERÄTTA FÖR MIG om din begravning och jag ska säga dig vem du är«. Denna parafrasering på Jean Brillat-Savarins kända citat beskriver väl en av de funktioner som en begravning har, nämligen att berätta vem den döde var. Begravningar är utifrån detta perspektiv ett fantastiskt redskap för att se hur anhöriga skapar en berättelse om dels den döde, dels sig själva samt för att förstå det förgångnas uppfattningar om status och åtskillnad. I avhandlingen *Olikhetens praktiker. Adlig begravningskultur i Sverige c:a 1630–1680* använde jag mig av 1600-talets adliga begravningar för att belysa adliga uppfattningar om status- och olikhetskapande inom det egna ståndet.

Perioden 1630–1680 var en tid som såg hur Riddarhusets medlemsantal ökade kraftigt parallellt med att adelns makt expanderande på bekostnad av kungamakten och ofrälset. Denna markanta förändring för adeln innebar dock inte att ståndet präglades av jämlikhet och endräkt. Status blev snarare en mycket mer problematisk praktik på grund av förändrade omständigheter i det svenska samhället. Det sociala landskapet var under 1600-talet mycket mer flytande – för att inte säga konfliktfyllt – än vad ståndssamhällets reglemente ville göra gällande. På grund av att status och

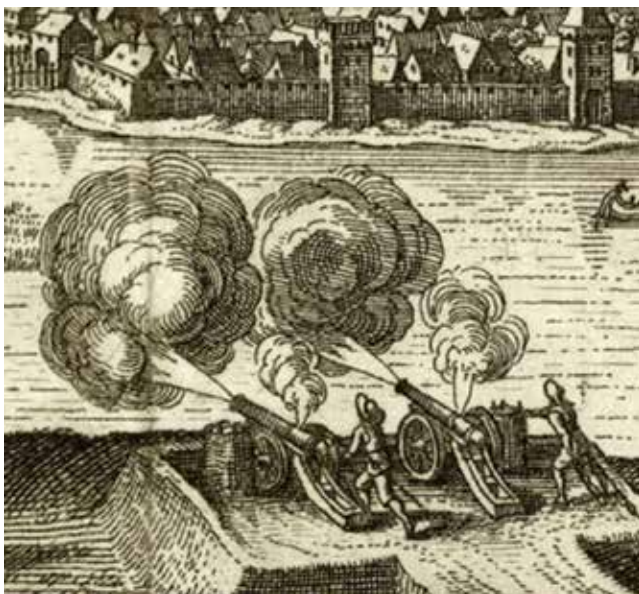
åtskillnad inte var något fast, utan något högst flyktigt, behövde individens position ständigt skapas i det vardagliga livet i allmänhet och vid offentliga sammankomster i synnerhet. Då begravningar var ett tillfälle som i hög grad kunde iscensätta praktikens krav utgör det en passande kontext för att synliggöra status- och åtskillnadsskapande.

DEN TIDIGMODERNA BEGRAVNINGSKULTUREN var på grund av livets begränsning en allmän rit som drabbade alla människor. Den var föränderlig – bland annat genom otaliga influenser från kontinenten vilka gjorde begravningskulturen kontinental snarare än nationellt unik i Sverige – vilket under 1600-talet bland annat ledde till en större interaktion med deltagargrupper och publik i det urbana rummet.

De allt större samlingarna av människor krävde att den dödes anhöriga kunde kontrollera berättelsen om den dödes status för att de beskådande inte skulle tillåtas göra alternativa tolkningar. Detta tolkningsföreträde blev inte lättare av att det under perioden inte fanns en given samsyn om kring vilka värden adlig status och åtskillnad skulle skapas. På grund av denna avsaknad av konsensus såg 1600-talet många begravningsrelaterade konflikter inom adelsståndet som rörde status och åtskillnad, vilka till stor del kom sig av att de anhöriga önskade styra narrativet om den dödes status.

Begravningskulturen som en arena för att skapa status och åtskillnad visar med all önskvärd tydlighet att adlig status och adliga hierarkier var mycket mer problematiska än att de kan reduceras till en vertikal hierarki där en greve hade företräde före en friherre. I relation till mängden deltagare, vilka sorts föremål och vilka sorts ljud som engagerades i en begravning är det tydligt att kön och ålder var två av de absolut främsta verktygen för att skapa status och åtskillnad inom adelsståndet. Så påtaglig var könsparametern att det var viktigare att visa att den döde var man,

Kanonskott var näst efter kyrkklockors dån det högsta ljudet som gick att höra vid vissa mäns begravningar under svenskt 1600-tal. Alla adelsmän ägde inte rätten till begravningsssalut och inte heller kvinnor och barn, utan det dundrade bara för döda med särskilda meriter. Detalj ur *Theatrum Europaeum*, Bd I. Kopparstick över slaget vid Wolgast 1628.

kvinnor eller barn än huruvida den döde var adlig eller inte. Den dödes kön var avgörande för en mängd begravningspraktiker, allt från svepningen, begravningsprocessionens sammansättning, om föremål såsom huvudbaner fick användas, mängden klockringningar och om begravningssalut skulle skjutas, till hur den döde skulle framställas i text och bild på kista och gravminne. I denna strukturerade begravningskultur var det alltid männen som erhöll de mest utsmyckade och högljudda ceremonierna.

Detta betyder inte att adelsmän skapade status och åtskillnad efter samma förutsättningar, utan snarare att adelsmän var underkastade fler hierarkier vilka tillgängliggjorde eller uteslöt vissa begravningspraktiker. Hos adelsmän kom meriten att bli den främsta hierarkiskaparen. Från att ha varit relativt blygsamt representerad i begravningskulturen under 1600-talets första decennier tog merittitlar från och med 1630- och 1640-talet en allt mer framträdande plats. Inte enbart merittitlarnas kvalitet och kvantitet användes för att skapa åtskillnad gentemot andra adelspersoner, utan meriten uppvärderades så att den i återkommande fall ordnades före adels titlarna på huvudbaner, fanor, kistor, gravtal och gravminnen. Från att ha presenterat den döde som till exempel greve och rikskansler, började allt fler från 1640- och 1650-talet och framåt presentera den döde som rikskansler och greve. Detta uppvärderande av meriten och dess förändrade relation till rangen var en förändring som omfattade hela den manliga populationen av adeln och inte något som enbart var koncentrerat till den nyetablerade tjänstemannaadeln. Det är därmed tydligt att något som närmast kan beskrivas som en värdemässig förändring för hur inre och yttre ståndsföreträdare skulle skapas skedde inom adelsståndet under perioden 1630–1650.

Konkret innebar meriten att en iögonfallande närvaro av väpnade styrkor i processionerna och dundrande begravningssaluter från musköter och kanoner tillgängliggjordes för män med höga poster inom den civila och militära förvaltningen. Utifrån begravningssaluten går det att se hur den dödes meriter återspeglades i antalet saluter, antalet kanoner och antalet avfytrade kalibrar. Meritens uppvärdering fick som följd att fler ofrälse officerare och soldater efter 1668 hedrades med begravningssalut, något som retade de adelsmän med liknande eller lägre merittitlar som ville skapa åtskillnad mot ofrälset. Vissa adelspersoner ansåg till och med att begravningssaluten blev så statusmässigt urlakad att de vägrade att använda sig av den praktiken i sina begravningar.

DÅ POSITION INOM olika hierarkier såsom kön, ålder, adlig rang och merit tillgängliggjorde eller uteslöt praktiker innebär det inte att aristokrater per automatik – på grund av sin sociala och ekonomiska ställning – var de som fick de mest påtagliga praktikerna i begravningskulturen. Grevinnor med långa adliga anträd kunde till exempel inte

Foto: Cecilia Heisser, Nationalmuseum. NMHTHC 5650.

Vid drottning Ulrika Eleonoras d.ä. begravning i Riddarholmskyrkan 1693 syns betydelsen av en regisserad publik tydligt liksom den centrala roll utsmyckningen spelade i skapandet av status och av narrativet om den döde. Laverad pennteckning av Nicodemus Tessin d.y.

tillgodogöra sig de praktiker som en friherre med höga statliga meriter kunde. Inte heller var kapitaltillgångar något som ensamt möjliggjorde en storslagen begravning, även om ekonomiska förutsättningar spelade en viktig roll och underlättade ett visst sorts skapande. En aristokratisk familj hade till exempel inte mindre kapital bara för att en kvinna eller ett yngre syskon till huvudmannen skulle begravas, men likväl gjordes åtskillnad när dessa begravdes och när huvudmannen begravdes.

I studiet av den adliga begravningskulturen är det tydligt att det inte fanns en universell och homogen adlig begravningskultur. Snarare stadgade och skyddade ståndssamhället och adeln flera parallella och samverkande hierarkier som synliggjorde status och åtskillnad genom vilka sorts praktiker som var tillgängliga för de döda. I dessa praktiker åberopade de anhöriga inte enbart en hög titel – eller ens den högsta titeln – utan de åberopade flera och flera titlar av olika slag i en sorts lager på lager-princip som tillgängliggjorde en särskild uppsättning praktiker för att visa sig som mer adel gentemot sina stånd(s)jämlingar.

Under en period där adelns antal, inflytande och makt ökade samtidigt som det saknades konsensus om hur status och åtskillnad skulle skapas i ett föränderligt samhälle, vore det ett misstag att betrakta en föränderlig begravningskultur som något som adeln kunde ta sig an förbehållslöst och konfliktfritt. De allt högre kraven på bland annat deltagarnas antal, den materiella, spatiala och audiella omfattningen på

begravningens processioner, ceremonier och banketter resulterade i långdragna konflikter som splittrade adeln om i vilken riktning begravningspraktikerna skulle utvecklas. Dessa konflikter pågick från 1630-talet fram till 1680, och blev allt intensivare i takt med att begravningsgarnas omfattning ökade.

Något som är fascinerande med dessa diskussioner är att de synliggör en oro hos adelsståndets medlemmar om hur de på ett tillfredställande sätt skulle kunna skapa adlig status, särskilt som det i samtiden ansågs finnas en hotande och söndrande kraft hos de som önskade skapa åtskillnad från sina ståndsjämlingar. Denna oro formulerades som att det fanns de som kunde gestalta sig som mer adel, vilket var något som förde med sig ett överhängande hot för andra adelspersoner som riskerade att betraktas som *mindre* adliga eller som inte adliga alls. Från det aspirerande borgerskapet och ofrälset fanns samtidigt ett ständigt närvarande hot mot adelns tillhörighetsskapande när de anammade det som adeln ansåg som adliga attribut. För adeln i allmänhet och lågadeln i synnerhet fanns det därför all anledning att dels svartsjukt vakta de sköra materiella privilegier de hade mot ofrälset, dels främja en homogen begravningspraktik som inte skulle söndra ståndet i inre hierarkier.

Diskussionerna om hur en grupps påtagliga

åtskillnadsskapande genom begravningspraktiker hotade hela adelsståndets föreställda enhet visar hur det inom ståndet fanns intressen som verkade för en synlig inre hierarki medan andra verkade för en mer enhetlig ordning. Vid återkommande tillfällen från 1630-talet segrade förbrödringen med löften om att reducera begravningspompan, men då dessa aldrig implementerades i praktiken fortsatte den hierarkiska inflationen i allt högre takt. Trots endräkten om det hot som begravningspraktikerna utgjorde kunde adeln inte få till stånd en förändring förrän de 1680 bad om kunglig intervention. Vissa om sin egen oförmåga att få till stånd förändring tvingades adeln av sin egen önskan om sammanhållning till att i enväldet finna den hjälpande handen som kunde vägleda dem.

Mycket tyder på att 1600-talets adel i kölvattnet av militärstatens etablering genomgick stora slitningar om hur status och åtskillnad skulle skapas, detta på grund av att militärstaten frambringade nya sätt och hierarkier att skapa social legitimitet på. Studiet av adelns begravningskultur har visat att adligt statusskapande var beroende av till exempel den dödes kön, ålder, civilstånd, adlig rang, meriter, börd, trosåskådning och ekonomi, vilka inte enskilt utan tillsammans tillskrev den döde en särskild status och möjligheter till särskilda begravningspraktiker. ■

Vittnesmål från en begravning av en adlig flicka under 1660-talet

Text: Alexander Engström, fil. dr

I 1600-TALETS ADLIGA begravningskultur var det viktigt att medelst materialitet, deltagare, ljud och rum skapa den dödes status. Dessa beståndsdelar var dock tingade beroende på den dödes position inom olika hierarkier, där den ackumulerade statusen tillgängliggjorde eller uteslöt praktiker. För att generalisera på hög nivå går det att säga att män erhöi de mest elaborerade begravningspraktikerna medan de som tillgängliggjordes för kvinnor och barn – och då särskilt flickor – utgjorde en sorts motpol till männens. Med det sagt innebär det inte att begravingar av adliga flickebarn inte kunde verka olikskapande på flera sätt: bland

annat utifrån hur de kläddes, om de fick en begravningsprocession, vilka som bjöds in till begravningen, var de begravdes och hur många dagar begravningsbanketten pågick.

I EN ÖGONVITNESSKILDRING från en fransk tjänare som ingick i Joel Ekmans – senare Gripenstierna – svit får vi följa med på en begravning för en flicka tillhörande en mer välbärgad adelsfamilj. Ögonvittnet rör sig lätt med utlänningens blick för kuriositeter och detaljer, vars ögon uppmärksammar det alldagliga som dåtida svenska källorna oftast förbiser.¹

Jag vill också gärna berätta om de storslagna anstalter som herr generalen Drakenhielm gjorde när en av hans döttrar dog. Hon begravdes fem lieues från Stockholm i kapellet som hör till hans slott Öster Malma. Då min husbonde var en av hans bästa vänner blev han ditbjuden bland de främsta, och även jag kom med och iakttog med intresse allt som försiggick. Denna flicka var fem eller sex år gammal och hade dött i kopporna. Så fort hon dragit sin sista suck tvättade man kroppen med ljummet vatten, klädde henne i fin vit damast och gjorde henne lika fin i håret. Hennes kista var klädd med vitt siden och under två dagar hade hon visats i sin fars hus där det dracks mycket. Därefter fördes hon på

en släde utan några ceremonier till hans slott. Det var i december månad och mycket kallt, och den dagen då alla var bjudna att infinna sig till begravningsen så tror jag att det var mer än tusen slädar på Mälaren, – som var alldeles tillfrusen. Jag var där och redan på kvällen lades kroppen ner i ett gravvalv i slottskapellet.

Det hade dukats med ett antal bord där alla trakterades i ordning efter rang och ställning, för många höga herrar från hovet var närvarande. Min husbonde hade plats vid generalens bord där det serverades en stor mängd kött- och fiskrätter – anrättade efter landets sed – att det var förvånande att se. När man började sätta sig till bords kom en löpare från änkedrottningen och meddelade att kungen var på väg tillsammans med sin mor änkedrottningen för att närvara på begravningsen. Genast reste man sig från borden och det dröjde inte länge innan det kom två slädar med kungen och hans informator, drottningen och ett par pager, utan vakter och utan särskilda ceremonier. De satte sig till bords och lämnade ett utrymme för tre eller fyra personer mellan sig och de andra och lät sedan alla sätta sig som förut. Jag kan försäkra att det var vackert att se alla de finklädde människorna, damerna så vitklädda och prydliga att det var

bländande. Mer än tvåhundra personer satt till bords i en och samma sal vid tre bord, men det fanns gott om plats för salen var rymlig. Den var upplyst av ett stort antal kristallkronor och hade tapeter av gyllenläder. Bredvid fanns det fem eller sex andra salar där annat förnämt folk serverades, det fanns också bord för betjäningen, och allt varade i tre dagar med ätande och drickande från morgon till kväll.

Med tanke på vilka som närvarade under begravningsen och den följande banketten står det klart att detta var en begravnings som på många sätt skilde sig från både vuxnas och barns. Bland adeln som inte räknades in i aristokratin torde den här sortens sociala nätverk som närvarade vid en begravnings av ett barn ha varit en ovanlighet. Barns begravnings var överlag något som det spenderades mindre pengar på och som det bjöds in mindre folk till i jämförelse med en begravnings av en vuxen man eller kvinna, varför det ovanstående exemplet gränsar till exceptionellt. Slående är dock att Drakenhielms dotter begravdes utan procession – vilket innebar att den mest offentliga delen av begravningskulturen uteblev – i ett privat kapell vid Östra Malma. Med tanke på det korta avståndet

till Nyköping och till Stockholm är det värt att uppmärksamma att begravningsceremonierna inte genomfördes där. Trots detta fanns det likväl ett stort socialt nätverk som beredvilligt förflyttade sig för deltagande vid begravningsen i Öster Malma. Dessutom verkar den uteblivna stadsprocessionen inte ha varit en fråga om brist på ekonomiska medel då det fanns nog med medel för att möjliggöra en tre dagar lång begravningsbankett för den döda flickan. Den här sortens uteblivna praktiker som annars var tillgängliga för vuxna och även pojkar visar hur status och åtskillnad skapades kumulativt genom den dödes positioner i flera olika hierarkier. I det här fallet visar källorna att flickans kön och ålder högst troligen föll avgörande för beslutet om att begravningsprocessionen uteslöts och att en mer privat begravnings genomfördes på det egna godset. ■

¹ Texten ingår i den resejournal som översatts och sammanställt under Ingemar Oscarssons redaktörskap 2013 under titeln Den franske kammartjänarens resa. Minnen från länderna i norr på 1660-talet. För att öka läsvänligheten har jag valt att punktera samt göra smärre ändringar som inte förekommer i originaltexten. Dessa ändringar påverkar inte huvudinnehållet.

Minnestavla över Carl Gustafson Horn. Inom en kartuschuren av två änglar som håller en lagerkrans och en palm står: »C.G.S.H. Bleff född den 27 Febr. om morgonen emellan 9 och 10 och i Herranom Saligen afsmnade bemelte Dato Klåk 9 om afftonen Anno 1662.« Oljemålning, Jochim Neiman. Nordiska museet.

Ta del av Alexander Engströms föredrag *Krutrök, fladdrande fanor och dånande klockor. Om adliga begravnings i 1600-talets Stockholm* på Riddarhusets hemsida.

Högättade affärskvinnor

under medeltiden

Text: Anita Du Rietz, fil. dr, författare till Kvinnors entreprenörskap under 400 år, Dialogos förlag, 2013.

VID UTGRÄVNINGAR i Birka (cirka 750–975) har man funnit balansvågar att hålla i handen vilket man tolkar som att det fanns många företagare i staden. Där lades metallvikter i ena vågskålen och mynt eller skärvor av silver i den andra som betalning. Dessa små vågar har återfunnits i hus med affärsverksamhet. I flera kvinnogravar har man hittat både silvermynt och vikter, vilket indikerar att dessa kvinnor liksom många män var företagare.

Handelsplatsen Birka överflyttades senare till Sigtuna. Staden fick också en central roll för den kristna kungamakten. Lokala stormän erhöll egna stadsgårdar, lierade som de var med kungen. Runt om i Uppland ägde de ledande skikten

egna storgårdar försedda med många olika ekonomibyggnader. Männen samlades till lokala ting. Kvinnorna agerade fritt och blev i flera fall dynastiskapare.

Vi har en hel del mer kunskap om en sådan kvinna, Estrid, känd från många runstenar. För exakt 1000 år sedan föddes hon på Snåttsta i Vallentuna. Föräldrarna var medlemmar av den uppländska aristokratin och lierade med Olof Skötkonung. Kungen avled samtidigt som Estrid föddes men efterträddes av sonen Anund Jakob. Estrid blev änka två gånger, förste maken dog i bysantinska riket i samband med en pilgrimsresa till Jerusalem. Med två av sina söner företog hon i sällskap med en grupp skandinaver en studieresa till klostret Reichenau på en ö i Bodensjön, ett center för de finaste illuminerade skrifterna i Europa med konstnärswerkstad och klosterskola. Ett minne därifrån, ett mynt från Basel, fick följa med henne i graven. Hon fick en kristen kistbegravning vid Broby gård i Täby, med huvudet i väster precis som i Sigtuna. I Estrids grav låg ett linneklätt skrin med silvermynt och vikter av järn och brons, sådana som man hittat i Birka avsedda för balansvågar. Dessa föremål visar att Estrid drev handel/företag.

Som högättad kvinna med stora ägor kunde hon sälja gårdens överskott i form av spannmål, animalier och boskap. Sannolikt köpte hon smycken och tyger samt salt från utlandet. Familjens långresor startade som båt färder från hamnen i Vikby, cirka 5 kilometer i sydost vid Stora Värtan. Platsen är nyligen utgrävd med rester av smedjegropar samt mycket järnslag. Sannolikt importerades järn hit, bearbetades och såldes vidare på samma sätt som tidigare gjorts i Birka.

Estrid avlider cirka 60 år gammal omkring 1080 och bygger innan dess en bro vid gården Broby. Hennes sonson Jarlabanke bygger en bro i Täby, där »tä« har betydelsen bygata, fägata, det vill säga där folk passerade. Det kan ses som ett uttryck för de besuttnas fromma gärningar samtidigt som man underlättade för transporter och handel.

Estrid lät göra bron efter Ingvar, sin man, och efter Ragnvald, hans son. Vid Hargs bro i Uppland.

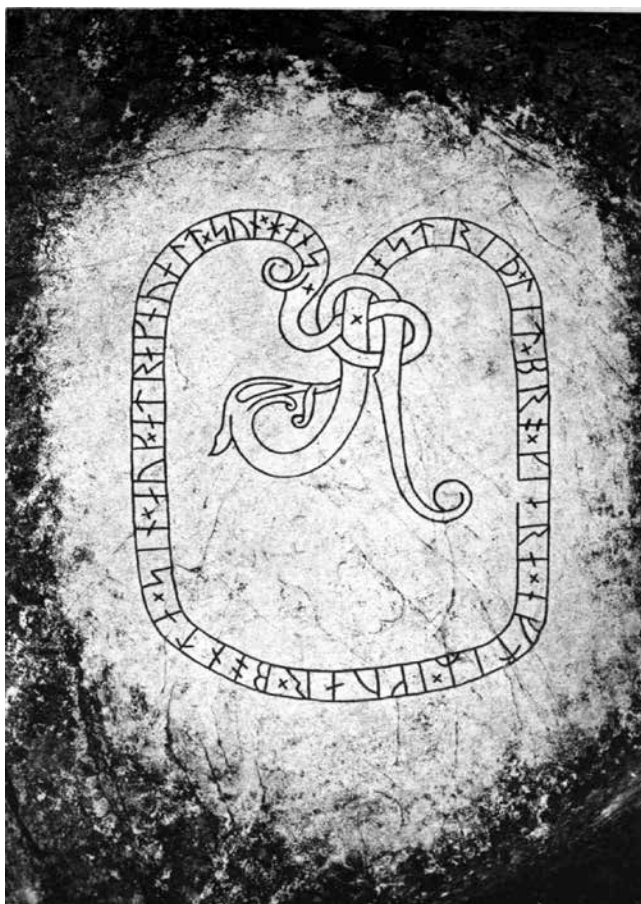

Foto: Harald Faith-Eli, ur Upplands Runskrifter del II.

JARLABANKE SKRIVER SENARE på en runsten att han ägde hela Täby. Då hade han sannolikt ärvt förfädernas sätesgård, Bjargeby, efter reformationen kallad Täby Prästgård, i dag ägd av familjen Du Rietz-Stavenow. Husgrund från bronsåldern liksom gravar informerar om att gården varit bebodd i 2 500 år. Terrasskanter visar var odlingsfälten låg under äldre järnålder (500 f.Kr–500 e.Kr.). Samtida fågator mot sjön finns bevarade än i dag i naturreservatet. Som ättling skulle Jarlabanke driva gården och därmed följde även ansvar för det stora området intill med förfädernas gravar. När kyrkan senare uppfördes nere i Täby, troligen av Jarlabankes ätt, begravdes de kristna där. Givetvis ville stormannaätterna som byggt en kyrka för sin familj bo kvar så länge som möjligt på sätesgården belägen i anslutning till kyrkan och familjens gravplatser.

Kvinnor ägde och rådde över jord, gods och trälar.

Estrid och hennes barnbarn levde i en brytningstid mellan hedendom och kristendom. En fjärdedel av alla runinskrifter visar att kvinnor var självständiga egendomsinnehavare. De ägde och rådde över jord och gods samt trälar. Historikern Birgit Sawyer har beskrivit det omfattande runstensresandet i Östsvrige och framförallt Uppland som ett uttryck för oklara arvsförhållanden som ledde till tvister med andra släktmedlemmar. I detta område tillämpades en princip som bidrar till att andelen kvinnliga arvtagare blir högre. I Västsverige, liksom i Norge och Danmark, fick döttrarna stå tillbaka för söner och bara ärva när inga söner fanns. Storgodsägarna gynnades av det senare systemet, då jord hölls samman genom generationer. För att kompensera för det östliga systemets nackdelar blev strategiska allianser genom giftermål viktiga. En far kunde tillgodose familjens intressen genom att välja en driftig svärson framför egna söner och andra män i släkten. Med Magnus Erikssons *landslag* för hela riket år 1350 fastslogs att »syster tager hälften mot broder«. I nutid har många hävdatt att denna snedfördelning vid arvsskiftet varit ett uttryck för kvinnodiskriminering under århundraden. Men då förstår man inte att familjer velat värna inkomster från företagande aktiviteter. Familjer på landet har historiskt sett haft ambitioner att behålla gårdarna kvar i släkten eftersom de fungerat som familjeföretag, med överskottsproduktion av vad jorden gav. I Magnus Erikssons allmänna *stadslag* från 1350 stipulerades däremot lika arvslotter för söner och döttrar av gårdar belägna i städerna. Lika arvsrätt avseende egendomen på landsbygd infördes så sent som år 1845 då allt fler började få sin utkomst från arbete i industriföretag.

I DE FLESTA EUROPEISKA och asiatiska jordbrukarsamhällen med monogami har bruket att ge *hemgift* funnits för att balansera männens arvsrätt långt tillbaka i tiden. Under medeltiden följdes trolovning av fästningen med de rättsligt gällande ceremonierna för ett äktenskap liksom beslut om hemgiftens storlek. Bruden fick av sina föräldrar ett förtida arv i form av jordegendom, sängkläder, husgeråd, boskap eller guld och silver. Hennes barn ärvde detta och i annat fall gick gåvan tillbaka till givaren.

För att trygga brudens eventuella änkestånd gav maken eller hans föräldrar vid fästningen en *morgongåva*, vilket var en lång tradition från de tidigaste germanfolken. Gåvans storlek matchades ofta av hemgiftens, i synnerhet när äktenskap ingicks av parter med samma ekonomiska bakgrund. Då givandet av morgongåva blev alltför frikostigt beslutades i Magnus Erikssons Landslag 1350 om ett maximalt tak och från år 1644 att änkan endast fick nyttjanderätt till jordagods men hade full rätt till lösöret. Med ny äktenskapsbalk 1920 försvann dessa gåvor till kvinnan officiellt.

Morgongåvan var vad hustrun fick från maken och hans släkt eftersom hon inte ärvde honom. Vid mannens/kvinnans död ärvde barnen och därefter deras syskon. Om så barnet avled kunde hustrun ärva sitt barn och därmed makens egendomar i så kallat bakarv. Först med 1928 års arvslag övergav man idén om att makar är två självständiga individer med egna arvingar. Äktenskapet betraktades som en union där makar ärver varandra. De nya välfärdssystemen gav ekonomisk trygghet och ättens möjligheter att försörja familjen blev inte lika viktigt.

Högättade kvinnor har sannolikt varken förr eller senare haft en så stark ställning i samhället som under medeltiden.

Högättade kvinnor har sannolikt varken förr eller senare haft en så stark ställning i samhället som under medeltiden. Forskning har visat att kvinnor ofta kom att stå som arvtagare till betydande förmögenheter. I vårt land liksom på kontinenten kom såväl gifta som ogifta kvinnor att bli viktiga jordägare, donatorer och företagare. De bakomliggande orsakerna är inte helt klarlagda.

VI VET ATT kristendomens allmänna utbredning kom att väsentligt förändra kvinnors roller. Den kristna kyrkan godkände bara en samlevnadsform – det livslånga monogama äktenskapet. Därmed förbjöds skilsmässa, äktenskap där nära släktskap fanns samt utomäktenskapliga förbindelser som frillossystemet. Äktenskapets ingång byggde på båda partners samtycke vilket minskade släktens inblandning och försvårade alliansbyggen. Inomäktenskapliga barn fick förtur i arv och

de fick en starkare ekonomisk ställning jämfört med tidigare. Kvinnans ambitioner och engagemang för familjeföretaget stärktes därmed i och med att hon och hennes egna barn fick arva av det hon och maken byggt upp gemensamt i ett livslångt äktenskap.

Vidare innebar kyrkans utbredning att kloster anlades. Om en kvinna inte samtyckte till släktens önskemål om make kunde hon gå i kloster. Kyrkan gav härvid sitt fulla stöd till kvinnor som motarbetades av sin släkt. När en passande friare dök upp kunde hon lämna klostret. Som änka behövde hon inte gifta om sig, som kanske barn och släkt önskade, utan kunde framleva sitt liv i kloster. Många frälsekvinnor med god ekonomi valde detta alternativ med resultat att förmögna kvinnor donerade betydande delar av sitt arv till kyrkan.

Vreta, söder om Linköping, är Sveriges första kloster och det förnämsta på sin tid. Vid sekelskiftet 1100 gjorde kungaparet Inge den äldre (Stenkilsson) och Helena en donation bestående av en förkristen gravgård i Vreta, där ätten fick gravplats, en träkyrka och någon form av prästkonvent. Drottning Helena hade tidigare donerat medel för byggandet av två kyrkor i Sigtuna. Under andra halvan av 1100-talet fick Vreta så stora donationer av kung Karl Sverkersson och systern Ingegerd att ett nunnekloster kunde anläggas. Ingegerd inträdde som abbedissa (1164–1204) och efterträddes av kung Karls dotter Cecilia (1204–1221). Abbedissan spelade en central roll i samhället både världsligt och religiöst. Vid Vretas tillkomst ansvarade hon för förvaltningen av och avkastningen från cirka trehundra gårdar. Arbetskraften utgjordes av brytar/förmän, landbor som betalade arrende i natura, torpare och övriga tjänstehjon.

Nunneklostret hade många verksamheter. Man vårdade äldre och sjuka, samt drev en skola för barn och en skola för blivande noviser/framtida nunnor. Nunnorna gav härberge åt gäster, pilgrimer och munkar samt gästande präster. Att detta var ett storföretag förstår man av de många sysselsatta i verksamheten. Abbedissan hade till hjälp en präst med ansvar för klostrets religiösa handlingar liksom en priorinna och flera underställda chefer. Ekonomiansvarige, ofta en man, var rådgivare och såg till att konciliet tillfrågades inför stora markaffärer. Biskopen höll även ett vakande öga över ekonomin. Vidare fanns kökschef, föreståndare för härberget respektive sjukstugan, sömmerskor, lärare, portvakt, körledare, novisledare och ledare för tideböerna samt de som skötte belysningen och altaret. Utomhus krävdes trädgårdsmästare för örtagårdar, kålgårdar och humlegårdar. Abbedissan i Vreta ansvarade för klostret Solberga på Gotland liksom Askeby med gästgiveri för resande på vägen till hamnstaden Söderköping. Även Riseberga kloster sydväst om Örebro ingick med järnhyttor liksom mark och gårdar i sex landskap.

Klostrens betydelse för frälsekvinnor bör inte underskattas. Som exempel kan nämnas att tre generationers döttrar rövades bort från Vreta kloster mellan 1210 och 1288,

Foto: Wikimedia commons.

Klostren drevs som storföretag med många verksamheter – som utbildning, sjukvård och omsorg. De blev en fristad för många frälsekvinnor. Altarbilden från sent 1400-tal visar hur en tiggare tvättas av Elisabeth av Thüringen som kanoniserades 1235. Hon upprättade sjukhus för fattiga och skötte om sjuka. Den får tjäna som illustration för det viktiga arbete som många frälsekvinnor utförde i klostren i Sverige under medeltiden.

två frivilligt, för att gifta sig med hjärtevännen. Den yngsta, Ingrid Svantepolskdotter blev änka och inträdde då som abbedissa (1322–1344). Majoriteten av klostrens abbedissor och nunnorna under medeltiden hade adlig bakgrund.

Den sista abbedissan i Vreta, Sigfrid Botolfsdotter, ansvarade för mycket stora lantegendomar och gjorde markaffärer inte bara med högättade familjer utan även med biskop Brask i Linköping. Gustav Vasa fick riksdagen år 1527 att överföra biskoparnas slott, gårdar och gods till kungen och klostren att betala en ständigt ökad skatt. Klostren för-lorade alla gods de erhållit sedan 1454. Efter giftermålet med Margareta Eriksdotter (Leijonhufvud) gav kungen år 1536 slutligen Vreta till sin svärmor och syssling den djupt troende katoliken Ebba Eriksdotter (Vasa). Hon verkade där fram till sin död 1549 varefter klostret upplöstes.

När klostren grundades var kyrkan och kungamakten nära lierade. Med reformationen blev kyrkan underställd kungen. Utbildning, sjukvård och omsorg i samhället kunde inte längre bedrivas av inflytelserika frälsekvinnor vid våra elva nunnekloster med cirka 300 nunnor som sysselsatte tusentals anställda. Vad kungen inte räknat med var att det sekulära samhället inte alls förfogade över samma resurser för fattigvård, sjukvård och utbildning som munk- och nunneklostren svarat för.

VIKTIGT FÖR KVINNORS egen affärsverksamhet var tillkomsten av de allmänna fridslagarna. Birger jarl höll ett koncilium i Skänninge 1248 där flera kyrkoreformer genomfördes och våra tidigaste gemensamma fridslagar

antogs – tingsfrid, kyrkofrid, hemfrid och kvinnofrid. I Alsnö stadga år 1280 beslutades om skattefrihet för de män som ställde upp med stridshäst och manskap utrustade för krig och försvar. Sverige fick sitt världsliga frälse. Man kom överens om hur det andliga och världsliga frälset kunde samverka. Återigen manifesterades de gamla ovan nämnda fridslagarna. Slutligen kunde Magnus Eriksson år 1350 på-minna om att fridslagarna gällde för hela landet. När kvinno-frid inte respekterades kunde kvinnan anmäla och beivra brottet inför tinget. Detta möjliggjorde en friare kvinnoroll. Hon kunde verka tryggt utanför hemmet som egen företa-gare, göra affärsresor och delta på olika marknader i landet.

Frälsekvinnorna och deras döttrar var, både som gifta och änkor, synnerligen aktiva i handeln med gårdar och gods, med syfte att få sammanhållande ägor som gjorde transporter och handeln effektivare. De bedrev liksom frälse-männen omfattande lånerörelse med såväl kontanter som naturaprodukter. De investerade sina tillgångar i jord, bergsbruk, kvarnar, husbyggen, boskap, textilier och givetvis guld och silver.

Kunskapen om driftiga frälsekvinnor från medeltiden är begränsad men några finns ändå dokumenterade. Materialet visar den frihet och det handlingsutrymme som fanns för högättade affärskvinnor både inom kyrkan och på de egna frälsegodsens. Båda ägandeformerna var av kungen skatte-befriade. Deras ärvda egendomar var utgångspunkten för en storskalig handelsverksamhet med mark, gods och gårdar samt olika sorters låneverksamhet liksom försäljning av varor från den agrara näringen. ■

Dynastibyggnande halvsystrar

Text: Anita Du Rietz, fil. dr

KVINNORNA SPELADE EN viktig roll i dynastibyggnandet och storgodsens fram-växt. Det finns många exempel under medeltiden på hur kvinnor genom äkten-skap och driftighet blev storföretagare. De var inte så ovanligt som vi kanske tror. Många kvinnor satt som sin släkts rika arvtagerskor och kunde disponera fritt över gods, deras avkastning och land-bogårdarnas avrad (arrendeersättning).

Halvsystrarna Kristina (cirka 1432–1498) och Magdalena (1445–1495) fick arv från sin far Karl Knutsson (Bonde), tre gånger kung i Sverige. Kristina ärvde sin mor Birgitta Turesdotter (Bielke) och

Magdalena modern Katarina Karlsdotter (Gumsehuvud) samt den barnlöse mor-brodern riksrådet Gustav Karlsson (Gumsehuvud).

Kristina Karlsdotter fick sin mors morgongåva, godset Odensvi i Viby i Närke liksom ett stort antal gårdar fadern hade köpt upp i trakten. I avrad kom mest järn vid sidan av pengar, gångbart i inter-nationell handel. Från faderns gamla ärvda sätesgård Fåglavik i Småland leve-rerades smör. År 1477 blev hon änka efter Erik Eriksson (Gyllenstierna) med fem av tio barn i livet. Under hand inköptes många gods och gårdar i Småland och

Östergötland. Hon agerade mycket aktivt i arvstvister från faderns tid och hon köpte ny mark ända ner till södra Vänern.

Magdalena Eriksdotter blev barnlös efter den enda dotterns död och kom som änka år 1487 efter riksrådet Ivar Axelsson (Tott) på Gotland att vara bosatt på Bos-gården i Söderköping. De stora ärvda egendomarna låg kring Stora Bjurum i Västergötland där boskapen på godset lej-des ut på landbor för utfordring under vintern. Alla godsens var indelade i olika fögderier inom vilka Magdalenas fogdar var ansvariga för uppbörd (skatt i natura) och bokföringen. Härigenom hade hon

ordentlig kontroll över verksamheten. Från dessa gods och gårdar hämtades årligen ett trettiotal oxar och stora mängder smör, vilket togs till Vadstena. Oxarna såldes vidare och smöret saltades och packades i tunnor för transport till Söderköping. År 1490 kom 36 (cirka 4 900 kg) från Västergötland och av dessa exporterades 33 tunnor till Lübeck. Faderns arvegods Svartsjö på Ekerö med omgivande gårdar levererade korn, råg och en del vete.

Arvet efter systrarna Magdalena och Kristina Karlsdöttrar år 1500 omfattade 1300–1400 godsenheter spridda över Mellansverige med tyngdpunkt på Västergötland och Småland-Östergötland samt gods belägna i Närke, Västmanland och Uppland. En hel del av kvarlåtenskapen hamnade hos Kristinas dotter, Kristina Eriksdotter (Gyllenstierna) gift med storgodsägaren, riksrådet Hans Åkesson (Tott) och deras tre med tiden mycket förmögna döttrar. ■

Litteratur:

Agneta Conradi Mattsson (2014) *Som spindeln i nätet*. Föreningen Västgötalitteratur. Skara.

Bo Eriksson (2011) *Den svenska adelns historia*, Norstedts.

Anne-Marie Lenander (2017) *Nya Vibyboken*, Föreningen Vibybygden.

Ing-Marie Munktel (1982) *Gods, Godsägare och Landbor 1450–1520*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet.

Michael Olausson (red.) (2008) *Hem till Jarlabanke: jord, makt och evigt liv i östra Mälardalen under järnålder och medeltid*, Historiska Media.

Kristin Parikh (1991) *Kvinnoklostren på Östgötsläppen under medeltiden*. Studentlitteratur. Lund.

Birgit Sawyer (1992) *Kvinnor och familj i det forn- och medeltida Skandinavien*. Viktoria bokförlag, Skara.

SWEDENBORG
VAPENRINGEN

NY HEMSIDA WWW.VAPENRINGEN.SE
TEL +46 (0) 8 7 1 6 4 5 7 5

Stötta festvåningen i dessa tider!

BESTÄLL VÅR NYA
MIDDAGSKASSE

Mer info och meny finns på
www.riddarhuscatering.se

Eller kontakta Sita von Essen direkt på
070-886 66 85
info@riddarhuscatering.se

En väldigt god gärning!

Ta del av digital kultur på Riddarhuset
riddarhuset.se

Meddelanden

från Riddarhuset

Verksamhet

Arbetet på Riddarhuset har påverkats relativt skonsamt av den pågående pandemin. Våra huvuduppdrag, att förvalta våra stiftelser och handlägga ansökningar till stipendier och understöd, att föra de adliga ätternas genealogier och att vårda palatset har inte påverkats i negativ riktning.

För att bidra till minskad smittspridning har flertalet av de anställda på kansliet kunnat arbeta hemifrån. Palatset är dock alltid bemannat under ordinarie kontorstid. Pandemin har främst påverkat vår publika verksamhet, där vi har haft öppet för besökare i mycket begränsad omfattning. Hårdast drabbad är Riddarhusets restauratör, då många bokningar ställts in under pandemin. För Riddarhusets del innebär detta även ett visst intäktsbortfall, som hanteras främst genom att vi avvaktar med genomförandet av följande projekt: Utvecklingen av en besöksapp, förbättrad belysning av lantmarskalksporträtten, åtgärder för förbättrad akustik, ventilation och ljussättning samt uppdatering av riddarhusprogrammet. I övrigt är de av adelsmötet beslutade projekten färdigställda eller under genomförande.

Under hösten har ansökningarna till stipendier och

understöd kommit in i sedvanlig mängd, cirka 1 600 ansökningar totalt, som handläggs av vår stipendie- och understödshandläggare Christina Neuman med biträde av Madeleine Werner. Sedan tidigare kan stipendieansökningar endast göras digitalt, vilket har fungerat utmärkt. Vi märker att också fler och fler understödsansökningar sker digitalt. Det är en förändring vi ser mycket positivt på och som vi hoppas ska underlätta inte bara vår hantering utan även för er som söker understöd.

De omfattande fuktskadorna vid toaletterna i källaren är nu antligen helt åtgärdade, ett arbete som underlättats av att Riddarhuset haft begränsat med arrangemang under 2020.

Arbetet med att förbereda 2022 års *Adelskalender* har påbörjats och inom kort kommer ni att få möjlighet att uppdatera informationen om er och er familj till kommande upplaga. Vi är tacksamma om så många som möjligt svarar på våra korrekturutskick så att *Adelskalendern* fortsatt kan hålla samma höga kvalitet och aktualitet.

Våren 2021 kommer slumpvis utvalda ättemedlemmar att kontaktas för en medlemsundersökning som vi planerar att framöver genomföra regelbundet för att se hur ni

Foto: Jens Sjunnesson.

Riddarhusdirektionen vald av adelsmötet 2019

Ordförande herr Patrik Tigerschiöld, civilekonom, fd kapten
Vice ordförande herr Johan Coyet, advokat

Ledamöter

Friherrinnan Rebecka M. Adelswärd, fil.mag., redaktör
Friherre Christian Pfeiff, advokat
Herr Johan Stuart, civilekonom
Herr Hans von Stockenström, jur.kand.
Herr Sten Ankarcrona, BA i International relations

Suppleanter

Friherre Axel Lagerfelt, agronom
Fru Liza von Engeström, fil. o. jur.kand.
Herr Erik von Hofsten, civilekonom

Övre raden: riddarhussekreterare Erik Drakenberg, Hans von Stockenström, Johan Coyet, Johan Stuart och Erik von Hofsten.

Undre raden: Sten Ankarcrona, Patrik Tigerschiöld, Liza von Engeström och Rebecka M. Adelswärd.

ättemedlemmar upplever vårt arbete. Vi är mycket tack-
samma om ni som slumpvis väljs ut svarar så utförligt som
möjligt på enkäten. Det är en viktig del i vårt ständigt pågå-
ende förbättringsarbete.

Den 6 juni 1626 undertecknades den första Riddarhus-
ordningen och Ridderskapet och adelns organisation
reglerades av Gustav II Adolf. Det innebär att Riddarhuset
firar 400 år under 2026. En jubileumskommitté har tillsatts
och planeringen har precis påbörjats. Jag kommer fort-
löpande att informera er på dessa sidor om planerade
festligheter och projekt för att fira detta jubileum. ■

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

Värdepappersförvaltning

2020 var ett mycket turbulent, volatilt och annorlunda år,
även på aktie- och räntemarknaderna. Den kraftiga inbroms-
ningen av den globala ekonomin i början av året satte djupa
spår och var en direkt konsekvens av covid-19 men även av
annan geopolitisk turbulens. Trots det dystra läget ersattes
pessimism under senvåren av en lika stor eufori som höll i
sig under större delen av året med kraftigt stigande kurser.
Den sista november hade till exempel Stockholmsbörsen
stigit med nästan 59% sedan botten i slutet på mars och var
upp nära 6% för året.

Framtiden är dock fortsatt oviss i en osäker värld där
pandemifaran är lång ifrån över och där negativa såväl som
positiva nyheter kan resultera i mycket snabba globala omal-
lokeringar. Så var fallet i november där investerare sålde
tillväxtaktier och köpte mer konjunkturkänsliga aktier. Med

stöd av vaccinoptimism och ett avklarat val i USA (trots Trumps
rättsprocesser) blev november för Dow Jones del den bästa
månaden sedan januari 1987. Stockholmsbörsen steg under
samma period nästan 9%. Om läget däremot skulle föränd-
ras drastiskt med en tillbakagång till länder som går i »lockdown»
och kraftiga inskränkningar av rörelsefriheten kommer både
aktiemarknader och individer att reagera negativt igen.

Investerare blickar alltid långt fram i tiden och nu riktas
blickarna mot en värld efter covid-19 för att motivera värde-
ringarna på börserna i dag. Detta i kombination med de låga
ränteförväntningarna bidrar till att de globala syndromen
TINA »There is no alternative» och FOMO »Fear of missing
out» är fortsatt närvarande hos investerare.

Det troligaste scenariot inför 2021 är att det kommer
fler positiva nyheter än negativa och att den globala ekono-
min därmed successivt återfår momentum från denna låga
nivå och kan stödja marknaderna positivt. Vi är trots värdering-
arna därmed selektivt positivt inställda till aktiemarknaden.

Hercules Investeringsfond steg med 9,60% under 2020. ■

Sten Ankarcrona, kassadirektör

Domämförvaltning

Skogsbruket i södra delen av landet handlar fortfarande
mest om granskog som skadats av granbarkborre. Som tur är
har sågverken högkonjunktur, problemet är överskottet av
främst brännved men även massaved. På Riddarhusets för-
valtningar är det Löfstad som har drabbats mest av skador.
Under våren 2021 kommer en stor insats att genomföras för
att få slut på eländet med döende granar.

Riddarhuset och GDPR

Riddarhuset är angeläget om att hantera
personuppgifter med hög säkerhet. Endast
behörigt anställda och uppdragstagare som
behöver behandla personuppgifter för att
Riddarhusets ändamål ska kunna uppfyllas
har tillgång till dem. För behandling av ätte-
medlemmars personuppgifter gäller i
korthet följande:

I Riddarhusets dataregister Riddarhus-
programmet finns, förutom information
från ättemedlemmarna själva, information
från offentliga källor. Dessa uppgifter samlas
i Adelsregistret, Stiftelseregistret och Kapi-
tationsregistret. Riddarhuset behöver
uppgifterna för att kunna fullgöra sina skyl-
digheter enligt Riddarhusordningen och

som anknuten förvaltare till de stiftelser
som Riddarhuset förvaltar. Till dessa skyl-
digheter hör att ha en korrekt förteckning
över vilka som tillhör de ätter som bildar
Ridderskapet och adeln, bland annat för att
kunna avgöra vem som har representa-
tionsrätt på Riddarhuset i samband med
adelsmöte och vilka som är behöriga till
medel från stipendie- och understödsfon-
derna. Genealogierna har dessutom stor
betydelse för forskningsändamål. Vidare
behöver Riddarhusets ibland ha kontakt
med sina medlemmar varvid adressuppgif-
ter från Adelsregistret används, ibland även
för släktföreningars räkning.

Du har rätt att få felaktiga eller ofull-
ständiga uppgifter rättade eller
kompletterade om det är relevant givet

ändamålet med behandlingen. Du har rätt
att i vissa fall få dina uppgifter raderade. Du
har rätt till begränsning av behandlingen av
dina uppgifter och rätt att invända mot
densamma. Du har rätt att få veta varifrån
de behandlade uppgifterna kommer, om
inte från dig själv. Du har också rätt att få
tillgång till våra behandlade uppgifter om
dig, ett så kallat registerutdrag.

Ett dokument som beskriver hur
Riddarhuset hanterar personuppgifter
finns att läsa på Riddarhusets hemsida,
riddarhuset.se.

Riddarhussekreteraren är kontakt-
person för alla frågor som rör GDPR,
e-post: gdp@riddarhuset.se.

Ett annat problem är att de bestånd i Kinda, som drabbades av snöbrott för fyra år sedan, nu påverkas av torka och granbarkborre. De är bitvis hårt utglesade och tillväxten så låg att de behöver avverkas i förtid och ny skog planteras.

De bostadshus som följde med vid O.G. Paulis förvärv av fastigheterna Höghult och Björkhult är nu avstyckade och sålda för cirka 3 miljoner kronor. Det innebär att stiftelsen förvärvat cirka 275 hektar skogsmark för 30 miljoner kronor.

Slottet på Löfstad har sedan begynnelsen haft problem med inträngande fukt i källaren. Självklart är det inte bra för varken huset eller inventarierna. Borggården har nu dränerats och källarmurarna tätats efter bästa förmåga. En utredning har gjorts om vilka möjligheter som finns att förbättra inomhusklimatet, ett första steg är att noga mäta fukt och temperatur i hela huset samt att börja avfukta delar av källaren. Det är en balansgång att inte torka ur tegelmurar för mycket så de börjar vittra i stället. Om Löfstad slott ska kunna bevaras i bra kondition och uppfylla Emelie Pipers önskan och testamente behövs en långsiktig förbättring av inomhusklimatet.

Emelie Pipers stiftelse kommer att få ungefär 65 hektar mark vid Kimstad exproprierad av Norrköpings kommun. För att återinvestera i fast egendom undersöker vi nu möjligheterna att bygga fyra till fem bostadshus för uthyrning vid en före detta arrendegård.

Covid-19 har självklart drabbat verksamheten på Kronovall under året, sommaren med mycket hemestrare på Österlen var bra men alla bröllop avbokades. Kronovallsgården, som byggdes för att familjen skulle ha någonstans att bo när slottet byggdes om på 1880-talet, är nu renoverad och uthyrd. ■

Hans von Stockenström, domändirektör

Kultur

Till följd av pandemin covid-19 inställdes delar av höstens kulturprogram men ett antal föreläsningar och konserter kunde också genomföras på Riddarhuset i enlighet med myndigheternas rekommendationer vad gäller deltagarantal och avstånd. Under hösten använde sig Riddarhuset liksom tidigare under våren av digitala kanaler för att nå ut med kulturverksamheten. Ett genealogiskt och ett maritimt symposium, enskilda föreläsningar och konserter har spelats in eller direktsänts via Riddarhusets hemsida med marknadsföring på Facebook, Instagram och Youtube. Evenemangen har nått en stor publik. Årets utställning *Det maritima arvet* finns även i en digital version på riddarhuset.se/maritimaarvet.

Riddarhuset följer händelseutvecklingen kring covid-19 och agerar i enlighet med myndigheternas rekommendationer. Därför kan de kulturkvällar och konserter som är tänkta att äga rum komma att ställas in, enbart sändas digitalt eller genomföras med ett begränsat antal deltagare. För aktuell

Foto: Hans Thorwid.

Amiral Carl Tersmedens (1715–1797) reseskildringar är viktiga källor till historien om de kulturella förbindelserna mellan Sverige och de italienska staterna under det tidiga 1700-talet. Om detta föreläser docent Stefano Fogelberg Rota i en digital kulturkväll, där även Mats Petersson från Centralantikvariatet berättar om amiralens boksamling. Riddarhuset har i testamentarisk gåva erhållit delar av Carl Tersmedens bibliotek. Ett aktivt intresse för resor och främmande länder kan märkas, där reseskildringar, historieverk och språklexikon tar stor plats.

information om vårens kulturprogram och biljettbokning hänvisas till Riddarhusets hemsida.

Den 23 februari uppmärksammas amiralen Carl Tersmeden, hans studieresor och boksamling i en digital kulturkväll med föredrag av bland andra litteraturvetaren Stefano Fogelberg Rota. Den 23 mars föreläser intendenten Martin Markelius om adliga officerare och militära uniformer i Gustav III:s armé.

Temat för vårens kulturprogram är »Entreprenörer – historia, samtid, framtid« och den 13 april inleds föreläsningsserien som uppmärksammar innovation och företagande i ett historiskt perspektiv. Denna kulturkväll belyser professor Pontus Braunerhjelm och fil. dr Anita Du Rietz i två inledande föreläsningar olika aspekter på entreprenörskap i historien och samtiden. Den 27 april föreläser historikern Gunnar Wetterberg om ingenjörernas roll i skapandet av det moderna Sverige. Följande kulturkväll den 4 maj ägnas

entreprenören Louis De Geer samt 1800-talets adliga industrimän och företagare i föreläsningar av historikerna Hans De Geer och Göran Norrby. Den 11 maj tecknar docent Anders Houlitz, forskningschef vid Centrum för Näringslivshistoria, några perspektiv på entreprenörskapets roll i skapandet av nationell identitet och riddarhusgenealog Magnus Bäckmark uppmärksammar vapensköldarnas berättelser om innovation och företagande. Riddarhusets utställning på temat entreprenörskap belyser adliga innovatörer och företagare under 400 år och invigs under våren. Utställningen kommer att pågå under hela 2021.

Konsertprogrammet bjuder på sedvanlig variation under medverkan av några av Riddarhusets återkommande samarbetsparter på musikområdet. Drottningholms Barockensemble ger en konsert den 18 april som uppmärksammar kompositören Felix Mendelssohn. I maj genomför Stockholm Chamber Music en serie om tre kammarmusik-konserter med skilda teman. Vårens kulturprogram avslutas den 6 juni med Stockholms studentsångares traditionsenliga nationaldagskonsert. ■

Rebecka M. Adelsvärd, direktionsledamot med ansvar för kultur och vetenskap

Kulturstöd

Riddarhusdirektionen lämnar ekonomiskt stöd till enskilda och organisationer för projekt med anknytning till Riddarhuset och Ridderskapet och adeln, företrädesvis av historisk art. Beslut om utdelning av kulturstöd sker vid direktionens sammanträde i december. Ansökningar om kulturstöd ska vara Riddarhuset till handa senast den 1 november.

Sammanlagt inkom 24 ansökningar. Vid riddarhusdirektionens sammanträde den 11 december 2020 beslutades att följande projekt skulle tilldelas Riddarhusets kulturstöd som i år uppgick till totalt 200 000 kronor.

Ove af Jochnick: 20 000 kronor för en släktkrönika om adliga ätten af Jochnick.

Eva Wassén Eriksson: 15 000 kronor för tryckkostnader av en bok om Clotilde von Höpken.

Claes Rainer: 25 000 kronor för bland annat tryckkostnader av en bok om Gustaf Mauritz Armfelt.

Kulturföreningen Christinas Wänner: 30 000 kronor avseende tryckkostnader med mera för boken: *Christina Piper – en kvinnas makt och skaparkraft*.

Leksands konstsällskap: 25 000 kronor för tryckkostnader med mera för boken *Bilden av Dalarna som svenskt ideal – Gustaf Ankarcrona och sökandet efter identitet och ett hem på jorden*.

Gagnefs minnesstuga: 10 000 kronor för kostnader att producera en biografi över Gertrud Adelborg.

Catharina Söderbergh: 20 000 kronor för tryckkostnader av boken *Tre högadliga och framgångsrika kvinnor* (Elsa Elisabeth Brahe, Brita Crus af Gudhem, Elsa Ekeblad).

Hans De Geer: 40 000 kronor avseende bokproduktionskostnader för *Entreprenören Louis De Geer*.

Moa-Lina Olbers Croall: 15 000 kronor avseende produktionskostnader av manus för *För alla vindar skyddad*. En romanbiografi över Harriet Löwenhjem. ■

Ulf Gyllenhammar

Fotografera din vapenring

Av andras erfarenhet vill jag ge följande råd. Sätt vapenringen på handen, lägg handen över bröstet och ta en bild så att både ring och ansikte syns. Gör så även för andra föremål av värde. Om föremål förkommer eller skadas är det av stort värde att kunna visa försäkringsbolaget att du ägt det. ■

Erik Swedenborg, Vapenringen

Johan Nordenfalk – till minne

»Äntligen satt han i ordförandestolen, den nyvalde Johan Nordenfalk! Styrelsen var riddarhusdirektionen, platsen Riddarhuset i Stockholm, tiden var juni 1986«. Så inleddes mitt bidrag i vänboken till Johans 80-årsdag. Så inleddes ett samarbete under 15 år. Jag var kassadirektör och ansvarig för kapitalförvaltningen.

Då som nu omfattade direktionens arbete vitt skilda fält. Övriga stormar härjade i skogarna och på finansmarknaderna. Egna initiativ var lättare att hantera. Stora och små ärenden blandades, alltifrån skydd av adliga namn till knepiga frågor kring stiftelser. Värdefulla internationella kontakter underlättades av Johans charm och värdighet.

Johans obändiga entusiasm, hans nyfikenhet och personliga omtanke inspirerade oss. Klara besked parades med en förmåga att lyssna till andras argument. Beslut togs. Vi gav oss på nästa fråga. Ständigt fanns Johans kraft och glädje i det krävande arbetet såväl inom som utom direktionen.

Riddarhuset sörjer en lysande företrädare, vars gärning formulerat uppdraget: att levandegöra kulturarvet och att vara relevant i samtiden. ■

Henric Ankarcrona, ordförande i riddarhusdirektionen 2001–2010

Släktföreningarnas dag

Släktföreningarnas dag som skulle ägt rum i april flyttas fram till 26 september 2021.

Mer information om anmälan m.m. kommer senare i vår.

Väl mött!

Ättemedlem

Vad innebär det?

Vad är introducerad adel?

Sveriges ridderskap och adel är det formella namnet på de ungefär 27 000 personer som i dag tillhör de 659 fortlevande ätter som introducerats på Riddarhuset. Introduktion innebär att ätten är registrerad på Riddarhuset, vilket under ständsriksdagens tid medförde möjlighet till politiskt inflytande med en röst under riksdagarna.

Den politiska aspekten av adelskap upphörde med ständsriksdagens avskaffande 1866. Att tillhöra en introducerad adlig ätt i dag innebär i stället att man tillhör den privaträttsliga korporation som Sveriges ridderskap och adel utgör.

Adeln och adelskapet – en kort bakgrund

Adeln har sina rötter i den samhällsgrupp som under medeltiden kallades frälset eftersom dess medlemmar var frälsta (befriade) från skatt så länge de gjorde rusttjänst, det vill säga själva ställde upp i krigstjänst eller utrustade andra. Med tiden övergick frälset till ärftlig adel, formellt genom Johan III:s adelsprivilegier 1569.

Adeln var rikets främsta stånd under ståndssamhällets tidevarv då den tillsammans med prästerna, borgarna och bönderna utgjorde samhällets olika politiska grupperingar.

Före ståndssamhällets upplösning under 1800-talet innebar det olika fördelar att tillhöra en adlig familj. Man behövde inte betala vissa skatter och åtnjöt en hög social status. I gengäld förväntades familjen vara nyttig för kronan genom att sönerna ställdes till förfogande i krigstjänst som officerare eller tjänade det allmänna i ämbetsverk. Högre officerstjänster och ämbeten var förbehållna adeln. De män som inte var adliga men ändå gjorde karriär blev oftast adlade när de nådde en viss höjd på karriärstegen.

Nytt adelskap förvärvades genom beslut av Kungl. Maj:t, vilket den adlade fick ett bevis på genom ett sköldbrev. Efter 1902, då Sven Hedin adlades, har ingen adlats i Sverige – och efter 1974 är det inte längre grundlagsmässigt möjligt. I dag erhålls därför adelskap i Sverige enbart genom arv (därtill räknas ingifta kvinnor till mannens ätt så länge de förblir gifta).

Med 1809 års regeringsform (§37) infördes en begränsning av adelskapet i de ätter som därefter adlades innebärande att endast ättens huvudman, således endast en person i ätten i taget, är adlig.

Naturaliserad innebär att släkten är adlad av en utländsk regent men att släkten genom att vara bosatt i Sverige enligt vissa regler kunde få den svenska monarkens tillstånd att bli upptagen på Sveriges riddarhus.

Ointroducerad adel är svenska släkter som adlats men aldrig introducerats eller utländsk adel som fått svenskt medborgarskap men inte introducerats på Riddarhuset.

Hur adelskapet ärvs

Adelskap förs vidare på manslinjen och ärvs till barn födda inom äktenskapet. En dotter som är född inom äktenskapet och vars far är adlig behåller sitt adelskap hela livet, oavsett om hon gifter sig adligt eller ej – men hennes adelskap förs inte vidare till hennes barn. En son som är född inom äktenskapet och vars far är adlig behåller sitt adelskap livet ut och för det även vidare till sina barn om de är födda inom äktenskapet. Barn som föds utanför äktenskapet är inte adliga, trots att fadern är det, men om föräldrarna sedan gifter sig blir barnen adliga.

Adelskap kan inte överföras genom civilrättslig adaption. Här bör poängteras att *Adelskalendern* som är Riddarhusets presensmatrikel över ättemedlemmarna syftar till att sammanställa vilka som tillhör de adliga ätterna, inte att redovisa familjerna inom de adliga ätterna.

Adelskapet följer inte ett visst släktnamn. En person blir inte adlig för att den upptar sin adligt födda hustrus, mors eller styvfars efternamn. En kvinna som gifter sig adligt räknas till mannens ätt så länge de är gifta, också om hon blir änka – men endast om hon inte gifter sig igen.

Kan man avsäga sig sitt adelskap? Historiskt har det förekommit, efter godkännande av Kungl. Maj:t, men det är numera inte möjligt. Att tillhöra en adlig ätt är ett bestående historiskt arv som inte försvinner för att man exempelvis byter namn, slutar betala sin kapitationsavgift eller på annat sätt upphör att ha kontakt med Riddarhuset.

Vad innebär det att vara adlig?

Som del av Sveriges ridderskap och adel har du tillgång till – och ett delansvar för – Riddarhuset och dess tillgångar.

Exempel på fördelar:

- Du kan söka stipendier och understöd ur Riddarhusets förvaltade fonder.
- Du kan förmånligt hyra lokaler i Riddarhuset, exempelvis till bröllops- och jubileumsfester.
- Du får medlemstidskriften *Arte et Marte* två gånger per år.

På ansvarssidan kan nämnas att myndiga manliga ättemedlemmar som bor i Sverige årligen ska betala en avgift som går till underhåll av Riddarhuset och andra för Sveriges ridderskap och adel gemensamma utgifter. Adelsmötet fastställer denna s.k. kapitationsavgift som för närvarande är 350 kronor per år. När avgiften är betald kan den myndige ättemannen med hustru och gemensamma barn födda inom äkten-skapet ta del av fördelarna ovan. Dessa utgår dock om avgiften inte erläggs – men återförs så snart en eventuell skuld betalas.

Riddarhuset finansieras inte av offentliga medel utan bekostar självt sitt palats och sin verksamhet.

Ett annat viktigt ansvar som ättemedlemmarna har är att hålla sin egen del av genealogierna korrekt och uppdatera genom att vart tredje år besvara korrekturet till *Adelskalendern* och därefter underrätta Riddarhuset om giftermål, nyfödda barn och bortgångna ättemedlemmar.

Riddarhuset i dag

När ständsriksdagen upphörde 1866 kunde adeln likt de andra stånden inte bara upplösas. Adeln ägde gemensamt riddarhuspalatset i Gamla stan och förvaltade ett antal testamenterade fonder vars avkastning skulle delas ut i stipendier och understöd enligt stiftelsernas statuter. Majoriteten av dessa fonder är avsedda för personer av adlig börd vilket är den främsta anledningen till att det är viktigt för Riddarhuset – som förvaltare av fonderna – att säkerställa vilka som tillhör de adliga ätterna.

Ett annat skäl är naturligtvis det historiska, att föra vidare ett genealogiskt arv som går tillbaka flera hundra år. I dag omfattar Riddarhusets genealogier cirka 330 000 personer, till nytta för bland annat forskare och släkthistoriskt intresserade. Förutom genealogierna förvaltar Riddarhuset ett stort antal andra historiska dokument och arkivalier med adlig anknytning.

Så styrs Riddarhuset

Riddarhusets verksamhet styrs av adelsmötet som samlas vart tredje år. Adelsmötet kan liknas vid en föreningsstämma där verksamheten granskas, motioner och propositioner läggs fram och en styrelse (riddarhusdirektion) och andra ansvarsposter väljs. Varje ätt har en röst och företräds normalt av ättens huvudman (som är den först födde sonen till den först födde sonen och så vidare på den

äldsta släktgrenen). I *Adelskalendern* framgår vem som är huvudman i respektive ätt. Direktionen, som väljs för tre år i taget, består av sju ordinarie ledamöter och tre suppleanter. Kansliet har sina lokaler i Riddarhuset och utgörs av elva tjänstemän som arbetar med den dagliga verksamheten.

Riddarhusets kärnområden

Genealogi

Den genealogiska avdelningen håller i stamtavlorna reda på vilka som tillhör de adliga ätterna. Ättemedlemmarna i Sveriges ridderskap och adel redovisas vart tredje år i *Adelskalendern*. Av det fortlevande personbeståndet bor cirka 25 procent utomlands.

Riddarhuset har ett bibliotek med genealogisk och heraldisk litteratur som släktforskare och andra historieintresserade kan besöka efter överenskommelse. I ett nybyggt arkiv förvaras under optimala förhållanden många av Riddarhusets värdefulla urkunder och dokument. Här finns sannolikt världens största samling av sköldebrev (650 stycken) som deponerats eller donerats av ättemedlemmar för att dessa på ett tryggt och säkert sätt ska kunna bevaras till eftervärlden. De utgör ett viktigt underlag till den genealogiska och heraldiska forskningen. Arkivet är inte publikt. Kontakta Riddarhuset om du vill digitalisera, deponera eller donera ett sköldebrev.

Stiftelseförvaltning och handläggning av stipendier och understöd

Riddarhuset är anknuten förvaltare av 331 stiftelser. Medel ur dessa ska delas ut som stipendier (i huvudsak till högskole- och universitetsstuderande) och understöd till ekonomiskt behövande enligt regler som den som inrättat respektive fond en gång har upprättat.

Riddarhusets delar årligen ut cirka 52 miljoner kronor i stipendier och understöd. Ansökan till medel ur fonderna sker digitalt under perioden 1 juli–15 oktober varje år. Ansökningslänk finns under denna period upplagd på hemsidan riddarhuset.se.

Palatsvård

Riddarhuspalatset uppfördes 1641–1674 genom privat tillskjutna medel av adelns medlemmar för att ha en representativ samlingslokal inte minst under riksdagarna. Byggnaden anses vara ett väl bevarat barockpalats från stormaktstiden.

I Riddarhussalen hänger 2 331 vapensköldar. Efter att en nyadlad person tagit introduktion förväntades han att på egen bekostnad måla upp sin ätts vapensköld på en kopparplåt för upphängning i salen. Med något undantag som

bekräftat regeln har alla nu levande introducerade ätter en sådan vapenplåt. För många ättemedlemmar och befryndade personer inkluderar ett besök på Riddarhuset en titt på ättens vapenplåt. Vill man ha en fotografisk kopia av målningen kan en sådan beställas i Riddarhusets webbutik. I det heraldiska bokverket *Riddarhusets vapensköldar* (2019) presenteras samlingen i sin helhet i text och bild samt fördjupande artiklar. Även bokverket kan beställas i Riddarhusets webbutik.

Palatset är ett välbesökt turistmål även för arkitekturens och atmosfärens skull. Visning av palatset sker varje helgfri måndag–fredag kl. 11.00. Det går också att boka guidade gruppvisningar. Skolklasser guidas gratis.

Kultur och kommunikation

Riddarhuset har varit en plats för kultur och vetenskap i snart 300 år. Under 1700-talet och fram till mitten av 1800-talet var Riddarhussalen en av Stockholms mest betydande konsertlokaler och dåtidens främsta vetenskapsmän såsom von Linné och Berzelius föreläste i palatset.

Dagens kulturverksamhet (föredrag, konserter, utställningar och symposier) och kommunikation genom publikationer och andra kanaler syftar till att öka och fördjupa kunskapen om Riddarhuset och belysa dess historiska roll i berättelsen om Sverige.

Föreningsverksamhet

Riddarhusets har cirka 100 registrerade släktföreningar. Släktföreningarna arbetar på olika sätt för bevarandet av kunskap om släkten och för att främja samvaron mellan dess medlemmar. Riddarhuset anordnar Släktföreningarnas dag vart tredje år och bistår gärna vid bildande av nya släktföreningar, kontakta oss om du vill veta mer.

Andra föreningar som står Riddarhuset nära är:

- Svenska Adelsförbundet som i första hand är en hjälpförening som delar ut understöd till behövande ättemedlemmar.
- Riddarhussällskapet som ordnar sociala aktiviteter för ättemedlemmar och ingifta.
- Ridderskapets och Adels Ungdomsklubb, RAUK, som ordnar sociala aktiviteter för ättemedlemmar mellan 18 och 35 år. Medlemskap är kostnadsfritt.

Kontaktuppgifter och information om medlemskap till dessa föreningar finns på Riddarhusets hemsida. ■

Stiftelser och stöd

Löfvenskjöldska resestipendiet

Text: Lovisa Ehrenkrona

REDAN SOM LITEN började jag spela fiol i Linköping. Beslutet om att bli musiker fattade jag efter Kallkursen, en sommarkurs i Jämtland, när jag var 13 år. Där träffade jag Ulla Magnusson, som blev min lärare i Stockholm de kommande fem åren. Hon gav mig insikter om en mer intellektuellt uppbyggd studieteknik och vikten av ergonomiskt tänkande. Det blev då också roligare att öva, eftersom det gick snabbare framåt.

Efter musikgymnasium i Norrköping föll valet av studieort på Oslo, då jag ville studera min kandidatutbildning för Peter Herresthal. Han gav mig med sin alltid positiva attityd en fri grundteknik och en öppen ton, hjälpte mig att hitta ett instrument jag trivs med och gav också rekommendationer om lärare utanför Norden, då jag önskade vidga mina vyer ytterligare.

Den första mastergraden togs så i Luzern för Isabelle van Keulen, en mycket karismatisk kvinna och musiker. Det var en givande tid, men jag kände mig ändå inte färdig. Jag letade efter något mycket viktigt som jag inte kunde sätta fingret på vad det var. Det fanns också två lärare som jag sedan några år absolut velat studera för – Vera Beths i Amsterdam och Lars-Anders Tomter i Oslo, båda unika

musiker och personligheter. Tre år av frekvent resande mellan två studieorter följde därför. Som ekonomiskt stöd hade jag stipendier från bland andra Riddarhuset, samt möjlighet till professionell erfarenhet som stipendiat i ensembler som Det Norske Kammerorkester, Amsterdam Sinfonietta, Nederlandse Kamerorkest och Nederlandse Philharmonisch Orkest. Utöver dessa veckor jobbade jag även i andra kammarensembler i både Norge och Holland – en minst sagt hektisk vardag. Vårens plötsliga lockdown blev därför för mig en möjlighet att i lugn och ro reflektera över, tillägna mig och verkligen smälta intrycken och den kunskap jag inhämtat under mina studieår. Jag fick äntligen tid att experimentera och hitta mitt eget sätt att närma mig fiolen och musiken.

De erfarenheter och kulturutbyten jag har samlat under min studietid, har givit mig möjligheten att finna min egen väg både musikaliskt och som person. De har styrkt min intuition och förmåga att hitta egna idéer och lösningar som jag kan lita på när det verkligen gäller. Det sistnämnda är naturligtvis ovärderligt i en konsertsituation. För att framgångsrikt kommunicera ett budskap krävs tro och övertygelse på det man gör. Ett brett

Foto: Privat

Lovisa Ehrenkrona, mottagare av Löfvenskjöldska resestipendiet.

spektrum av verktyg möjliggör att jag som musiker dessutom kan vara mer spontan och öppen för att reagera på stundens ingivelse, medmusikers impulser och publikens närvaro. Inför min slutexamen infann sig dessutom känslan av en organisk länk mellan min teknik och mitt musicerande, man kan beskriva det som känslan av att hitta hem, något jag letat efter i alla år.

Efter tre masterexamina är jag fortfarande inte klar. Nu återstår att inspireras av kollegor, andra musikgenrer, andra konstarter, samhället i stort. Föra den klassiska musikens arv vidare, både genom tradition och nytänkande, för att spegla och vara en del av vår tid.

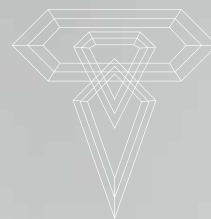
Det var en fantastisk belöning när jag i somras fick det stora Löfvenskjöldska resestipendiet från Riddarhuset. Vilken ära! Stipendiet innebär också en oerhörd trygghet och ett stort stöd för mig som nyutexaminerad musiker och kulturarbetare i dessa pandemitider. Mitt hjärtinnerliga tack! ■

Löfvenskjöldska resestipendiet

Resestipendiet utgår till person med akademisk underbyggnad, som genom utrikes resor eller vid någon utländsk läroanstalt kan vidareutbilda sig i vetenskapliga eller kulturella ämnen. Ansökan ska åtföljas av erforderliga referenser. Sökande tillhörande sjunde släktgrenen av friherrliga ätten Leijonhufvud och den yngre grenen av adliga ätten Coyet äger företräde. Om sökande från företrädesberättigad släktgren ej anmäler sig, kan nämnda stipendier utdelas till andra yngre medlemmar av adeln.

Atelier Torbjörn

TILLANDER

FINSKT HANTVERK I SJÄTTE GENERATION

GLOGATAN 1, 00100 HELSINGFORS, FINLAND • TILLANDER.COM
TEL +358 40 043 6443 • TILLANDER@TILLANDER.COM

Gamla domböksutdrag

både läsbara och läsvärda

Text: Olle Gyllenhaal, farm.dr, docent

I RIDDARHUSETS BIBLIOTEK finns ett antal underskåp till de stora höga bokhyllorna. Innehållet är mycket varierande och av skiftande ålder och intresse. Bland annat finns fjorton stora bundna volymer med utdrag från domböcker under tiden cirka 1600 till 1700. Birger Lyne, Nils Belfrage och Gustaf Elgenstierna är namn som nämns enligt senare tillskrift på titelbladen. Vidare finns nio olika tjocka arkivkartonger med liknande innehåll samt slutligen fyra bundna stora volymer i folieformat. I en av dessa fyra finns en ordentlig inskrift *Anteckningar från Älvsborgs läns domböcker under 1600-talet. Renovationer. Stockholm 1924. Adolf Pählman*. I en udda arkivbox märkt *Lagmansdomböcker för osv* finns inskrivet »[OA]« vilket kan tolkas som Otto Adelborg.

Urvalet av fall som var uppe i rätten är sådana som

berör adliga personer men även många mer eller mindre närstående personer förekommer i tvisterna. Det är ofta preciserat vilken släkt och tabell i Elgenstierna som personen hör till. Inte sällan noteras »ej i E«. I själva domboken nämns vanligen personen bara med patronymikon samt den gård som personen ifråga skrev sig till. Det senare är ett starkt stöd för identiteten.

Domböksutdragen gäller inte bara våldsbrott eller mer eller mindre allvarliga tvister utan även pantsättningar, hembud på överlåtelse av gårdar eller lagfarter. Sålades arvegods skulle släktingar ha rätt till förköp till den aktuella gården. Och det skulle upp tre gånger på tinget så att ingen missade möjligheten. I volymen över Älvsborgs län har jag stött på förrymda bisvärmar, tvister om äganderätt till

Konfrontation. Oljemålning Carl Sundt-Hansen 1878. Nationalmuseum.

Foto: Nationalmuseum.

ålfiske, utlånade silverstop som kommit bort, nedsättning av skatt, önskad graviditet, kyrkbuller och rätt att hugga ekar för att reparera syllar på kronohemman. I Skånings härad hade en lösdrivande trumpetare utgivit sig för att ha varit Axel Spens.

Uppfattningen av tid är intressant. »För länge sedan« kan vara ganska nyligen. Ofta hänvisas till att något hände under en viss kungs regeringstid eller den senaste fejden med danskarna. Vid kontinuerlig läsning får man en god blick över vilka personer som byggde upp större godsinnehav och vilka släkter som det gick sämre för i och med att de undan för undan förpantade och sedan avyttrade sina gårdar.

Exempel på utdrag från domböckerna i Riddarhusets bibliotek, i vissa fall 400 år gamla.

Fördärvad piga vid en nyårsfest

En av många grövre händelser som togs till domstol följer nedan. Det kommer från tinget i Laske härad den 6/5 1618 (sidan 12 i foliovolymen över Skaraborg del 1):

Dagen förut hade ett uppskof ägt rum på Skånings h:ds ting att vid detta ting rannsaka om den sak som Wälb. Brynte Eriksson [Gyllengren, E2] till Tråvad och Sigge Svensson på Sjöbo överhängde om den pigan som i Tråvads gård i deras närvaro blef förderfvad af en raket och utställt krut.

Ett bref hade skrivits till Brynte Eriksson från Wälb. Jöran Gyllenstierna [af L, E2] att svara i denna saken som han bort få för nära ½ år sedan men Sigge Svensson hade ej framburit det, förrän Welam Eriksson [Gyllengren, E1] som tillsammans med Sigge Svensson anställt fyrverkeriet, var död.

Anders Perssons [Lind i Vgl, E1] till Gerom dotter jungfru Märtha Andersdotter sade sig varit i Tråvad, när detta med pigan hände, och var om natten i samma stufva, liggande i en säng. Hon visste ej hur det gått till.

Brynte Erikssons hustru, H. Elin [Persdotter Hästesko, E1], var närvarande.

/.../

Den skada som tillfogats pigan genom raket och fyrverk ansågs för en ohövligh gärning, synnerligen då människan ligger och sover och på ett sådant ledamot* som då skedde, om hvilken man ej finner något i lagen, som synes kunna tjena till straff, hvarför saken hän-skjöts till Hofrätten, äfven emedan Brynte Eriksson är af adel och medgifver att hans sak dit ställas skall.

Sigge Svensson vid Västgöta Ryttare var gift med Bryntes syster Hilla Eriksdotter Gyllengren. (Se Nils Belfrage: Kungliga västgöta regementes personhistoria, del 1, 1947).

* osäker tolkning av texten

Vådaskott på nyårsafton

Ytterligare en vådlig händelse på en nyårsafton behandlades på tinget 1694 7/6 i Barne härad, sidan 441 i Skaraborgsvolym 2.

Löjtn. Johan Trast hade en son Johan, som han sade föddes 1680, inte annat än han mindes, och sål. nu 14 år. I hans hus på Åsen hade sista nyårsafton en 14 års flicka, som tjenade där, blifvit skjuten, och hennes fader Arvid Larsson trodde att gossen Johan Trast var orsaken därtill. Henrik Lilliebielke [E6] hade kommit Åsen den dagen att leverera penningar för ålfiske, som han arrenderat af Öfv. löjtn Jöran Ulfsparr [Br, nr 9, E86]. Löjtn. Trast hade då gått till skogs med sin styfson Nils Hilleskiöld [E3], som kom hem förr än han, och satte sin bössa i farstugan. L. väntade Trasts hemkomst, då de fingo först mat och sedan väl trakterades med öl. Då det led mot aftonen bad Trast att L. skulle blifva kvar öfver natten. Det tillsades att göra upp eld i andra stugan, där L. skulle ligga. Medan de sutto och var väl mörkt, hörde L. ett dån, som om en dörr slogs hårdt igen, Trast frågade vad det kunde vara. L. sprang ut med flera i andra stugan, där dörren stod öppen, och funno flickan sittande på golfvet, hon togs upp och fördes i en annan stuga och fadern eftersändes ¼ mil därifrån. L. intygade att han och Trast, dennes fru, 2 styfsöner Nils och Bengt Hilleskiöld [E4] och Trasts måg Hans Persson i Rännelund voro i stugan, då skottet hördes, men kunde ej påminna sig om T.s son Johan Trast var inne eller ej, men litet förut satt han då vid spisen och hade en katekes [?] i handen. En pojke Lars hade tillsagts att göra upp elden, men flickan hade gjort det och pojken gått i stallen. Lars var nu rymd, han hade sagt sig burit in bössan i den stugan där skadan skedde. Uppsköts.

Fortsättning följer på fallet 1694 26/10 Barne härad, sidan 442 i samma volym.

Löjtn Johan Trast son Johan Trast visades enl. Lekåsa Kyrkobok vara född 1679 11/10. Han erkände nu, att han var orsaken till det olyckliga skott, hvarigenom flickan blifvit skjuten 1693 31/12. Han stod vid spisen och hade bössan på armen, då den mot hans vilja sprang lös och träffade henne. Han dömdes såsom varande under 15 år då dråpet skett med våda att böta 20 rdr och fadern för att han ej förr förmått sin son att bekänna, hvarigenom målsägande förorsakats kostnad, gifva flickans fader en tunna råg.

Detaljerad beskrivning av ett säteri

En god och detaljerad beskrivning finns från tinget 1686 i Marks härad 11/8 över säteriet Stacked (på sidan 326, i volymen över Älvsborg):

Stackenäs i Kungsätes gäll och Skedeskamma s:n, Sal Kapt. löjtn Reuterströms barn tillh., gammalt säteri, härtill besuttet af deras moder Fru Ingrid Silfverlod, men barnen tänker nu arrendera gården till en bonde med husbondfolkets egen boskap, välbebyggd med allehanda slags tjänliga hus, 2 byggnader, den ena aldeles inredd med spisar, fönster, bord, bänkar, sängar och annat, en sal o. 2 kamrar framför o. ett kök vid förstugan, källare inunder och vind ofvanpå, en bagarstufva å ena ändan, alla under ett tak. Den andra byggnaden en sal o. 2 kamrar å hvardera sidan omurade. Begge byggningarna af luttet ek. 3 bodar och andra stufvor till folket. Qvarn och ålefiske, goda fiske sjöar. Sås 12 tr säd, bergas en 120 à 130 st. hö, föder 30 nöt o. 1 par hästar. Stall af 12 spiltrum utom gården med ränne ofvanpå. En liten trögård. Intressen i Ryds skog.

Belägg och hantering av sköldebrev

Från tinget i Wilske härad den 22/6 1685 (sidan 389 i volymen över Skaraborg) noteras följande: »Fru Anna Rosendufva lät leverera till Cornetten Magnus Wäsenberg sin sal. svärfaders sköldebrev, efter som hennes sal. herre Ryttn. Johan W. haft det som äldre broder, men nu är död och inga manliga bröstarfvingar lefver mer än Magnus Wäsenberg.«

Ordning och reda alltså. Säkert mycket viktigt också om man ville vara närvarande vid riksdagarna. Slakten dog ganska snart ut. Landshövdingedottern Anna skymtar rätt ofta i utdragen.

Fynd för egen forskning

Gudmund Gyllenhaal skrev sig till Ribbingsberg och Bråtensby enligt Elgenstierna. Nja. Utdragen ur domböckerna visar att Gudmund och hans hustru Beata Rosendufva intecknar Ribbingsberg. Det framgår också att Beata löser ut sin son med Anders Storck (gifte 1) och sina döttrar med Knut Wäsenberg (gifte 2). Senare byts Ribbingsberg mot Bråtensby säteri som är betydligt mindre och enklare än det förra. Vad gäller Knut Wäsenberg kan han alltså få en egen tabell i Elgenstierna. Transaktionerna tyder på att Beata ville skydda sina tidigare barn gentemot sin tredje man Gudmund Gyllenhaal. Lösören behöll hon för att hon svarat för kostnaderna av begravningen av den då salige Wäsenberg.

FRAGMENT AV OVAN beskrivna händelser skymtar ibland i Elgenstierna men genom domboksutdragen kan man få en fylligare och mer fullständig bild av skeendet och vilka som agerade då brottet ägde rum. För många släkter kanske kunskapen om medlemmarna under 1600-talet är tillräckligt stor. Men för många släkter torde tidens tand, nedbrunna gårdar och varmens arkiv ha tunnat ut kunskapen om hur tidigare generationer levde och vad de

hade för sig. Av naturliga skäl syns kanske inte så ofta medlemmar av de släkter som levde mer ordnat och försiktigt. Det finns också ett betydande antal fall som skulle kunna tas in i hembygdsföreningars skrifter och årsböcker. Och ägandet av en viss gård är oftast inte fullt så enkelt som sentida källor försöker ge sken av.

De utdrag som finns tillgängliga i Riddarhusets bibliotek kan också vara till god hjälp om man skulle komma så långt att man vill gå i närkamp med domböckerna i original. Rätt läsning är inte helt lätt även om det här och var finns betydande antal sidor som är maskinskrivna. I dag finns domböckerna tillgängliga digitalt, dels via Riksarkivets hemsida under Specialsök: Domböcker*, samt också via ArkivDigital**. Vissa privata hemsidor innehåller också rikligt med kringkunskap vad gäller domböcker inklusive ordförklaringar. Man ska också ha i minnet att avskrivningar kan tillföra fel. En annan osäkerhet är att de som skrev domarna skrev som de hörde. Dialekter kan också ge alternativa skrivningar. Det syns särskilt tydligt på ortnamn men även på familjenamn.

Utvecklingen av tekniken sker mer eller mindre kontinuerligt. Det ligger nära till hands att artificiell intelligens (AI) inom en snar framtid kan ge en hyfsat läslig text baserat på originaldokument. Det är sedan bara för den nutida läsaren att komma på god fot med 1600-talets juridiska språk, vilket borde vara en i sammanhanget mindre utmaning än läsandet av originalböckerna. Riddarhuset är en kunskapskälla för den som ägnar sig åt adlig släktforskning eller är intresserad av sin släkts historia. I domboksutdragen förekommer många händelser som kan ge mer kött på benen till för länge sedan hädangångna släktingar. ■

Hur man söker utanför Riddarhuset:

***Riksarkivet**

Allmän: <https://riksarkivet.se/domböcker>

Special: <https://sok.riksarkivet.se/domstolsarkiv>

Rutan med »Välj specialsök« – öppna och välj »Domstolsarkiv« Välj län, om »Sök arkiv/församling« lämnas blank får man länets alla relevanta domstolsarkiv. Om man preciserar med namnet på ett härad får man en lista på domböcker + bouppteckningar samt i högerkolumnen en ruta »bild«, som är klickbar och öppnar domboken.

****ArkivDigital**

Allmän: <https://www.arkivdigital.se/volym/domböcker>

Special: Vid »Arkivsökning« skriver man in namnet på det härad man är intresserad av. Då hittar man digitaliserade domböcker för den aktuella häradsrätten. Ibland finns dessa i Advokatfiskalens arkiv i respektive hovrätts arkiv. Hos ArkivDigital kan volymbeteckningen i sådant fall vara exempelvis »Göta Hovrätt - Advokatfiskalen Skaraborgs län«. Nästa steg är att hitta volym eller volymdel som häradets dombok hamnat i, vilket inte är helt lätt eftersom register saknas.

BOKVERKET

Riddarhusets vapensköldar

En heraldisk resa genom svensk historia i ett bokverk om tre band

Beställ på
riddarhuset.se/butik

2 331 sköldar
– och lika många berättelser

Band 1: Medeltid och Vasatid, band 2: Karolinsk tid, band 3: Frihetstid till 1900-tal

För första gången presenteras Riddarhusets världsunika samling av vapensköldar i ett praktfullt och kunskapsrikt bokverk. Vapensköldarna som täcker Riddarhussalens väggar rymmer öden hos människor från olika länder och samhällsskikt som har det gemensamt att de har adlats eller upphöjts till högadel. Krigare, valloner, ämbetsmän och bönder står sida vid sida med konstnärer, vetenskapsmän och upptäcktsresanden. Alla får sin berättelse i bokverket.

De föremål, händelser och företeelser som paraderar genom den här bildkavalkaden representerar på många sätt Sveriges historia. Betydelsefulla krigshändelser och viktiga skiften vad gäller landets styrelse, såsom kröningar, sätter spår i vapensköldarna, men man kan även följa den industriella och tekniska utvecklingen i bildmotiven. Sköldarna berättar om vardagen i krig och fred samt om gångna tiders tankeuniversum och symbolvärld.

Klargörande texter av ledande experter sätter in vapenbilderna i ett historiskt sammanhang och förklarar olika aspekter av heraldik.

Huvudförfattare: *Magnus Bäckmark* • Fotograf: *Gabriel Hildebrand* • Redaktör: *Johan Rosell* • Formgivning: *Dick Norberg* • Förlag: *Riddarhuset* (2019)

Riddarhuset
Ett historiskt arv

Nytt i biblioteket

Gunnar Wetterberg

Ingenjörerna

366 s., illustrerad, Albert Bonniers Förlag

Historikern Gunnar Wetterberg skildrar i det nyutkomna översiktsverket *Ingenjörerna* fyrahundra år av svensk ingenjörskonst och belyser teknikens roll i skapandet av det moderna samhället.

Betoningen ligger i hög grad på det sena 1800-talet och 1900-talet, även om Wetterberg i en fyllig historisk bakgrund blickar tillbaka till tidernas begynnelse då användandet av verktyg och vapen förde människosläktet mot nya mål.

Gunnar Wetterberg är tidigare mottagare av Riddarhusets Axel Oxenstiernapris och författare till det kunsksrika tvåbandsverket om Axel Oxenstierna, där han betonade kanslerns betydelse som

systemtänkare och skapare av en rationell struktur för riksstyrelsen.

I den nya boken intresserar han sig naturligt för ingenjörernas roll som systembyggare, som förstår samhällets behov och ständigt ser förbättringar och utvecklingsmöjligheter. Ingenjörernas utmärkande drag genom historien är systematisk parametervariation, det vill säga justerandet och förfinandet av tekniken i steg för steg.

Den svenska folkskolestadgan från 1842 uppmuntrade utbildning i hela landet och förutsättningarna för experimenterande och företagande främjades mer och mer. Ingenjörer kunde med snilleblixar och träget utvecklande lägga grunden till den inhemska industrialiseringen och Sveriges välstånd. De utvecklade infrastruktur och teknologier som kunde användas inom stora delar av ekonomin,

samtidigt som specialisering och renodling av uppgifter skapade en ny och rörligare arbetsmarknad, där specialkompetens efterfrågades. Förbättrade kommunikationer underlättade dessutom export, vilket gjorde landet mindre beroende av hemmamarknaden.

Från slutet av 1800-talet och fram till i dag har antalet ingenjörer i Sverige ökat lavinartat, från ett par tusen till flera hundratusen. Att en del stora svenska företag som såg dagens ljus under förra eller förrförra seklet, såsom ABB, Atlas Copco, Alfa Laval och Ericsson, har hunnit bli så pass gamla beror på att de har förmått ömsa skinn, anpassa sig till tekniskiften och ibland helt bytt inriktning. Wetterberg liknar dem vid galten Särimer i den nordiska mytologin - de äts upp på kvällen, men står varje morgon nya.

Baltzar von Platen förevisar arbetet vid Bergs slussar i Göta kanal för Karl XIV Johan, kronprinsen och representanter för de fyra stånden. Olja på duk av Alexander Wetterling.

Foto: Erik Cornelius, Nationalmuseum.

När Gunnar Wetterbergs nyexamine-
rade son tog jobb på ett mjukvaruföretag i
Indien, råkade denne av en händelse på
företagets verkställande direktör och tog
chansen att presentera förslag på förbät-
tringsåtgärder i verksamheten. Svaret han
fick var nedslående:

» – Det där ska du inte ta upp med
mig. Det ska du tala om med din *supervi-
sor*. Sedan kan han ta upp det med sin
supervisor – och *hans* supervisor kan *möj-
ligen* ta upp det med mig.«

Detta gjorde att Gunnar Wetterberg
kom på vad han skämtsamt kallar ett till-
lägg till den svenska aftonbönen:

»Mätte Gud bevara hierarkierna i
Indien och Kina – för de är en av Sveriges
viktigaste konkurrensfördelar.«

För den adelshistoriskt intresserade
är bokens första del central. Strängt taget
behandlar den tiden mellan 1600-talet och
förra sekelskiftet och lägger grunden för
tecknandet av den svenska ingenjörens
historia, där befätningskonst och stads-
planering sysselsatte de första i Sverige
som just kallades ingenjörer.

Till både universalgeniet Olof Rud-
beck den äldres (1630–1702) och Erik
Dahlberghs (1625–1703) livsgärningar hör
att de etablerade skolor för blivande
ingenjörer, som i sin tur tog plats inom
krigsmakt, lantmäteri, bergsbruk och på
stora byggarbetsplatser. Den finlands-
födde Abraham Niclas Edelcrantz (1754–1821)
bidrog till att Målar- och bildhuggar-
akademien inrättade en professur i tekno-
logi och hans landsman, polarforskaren
Adolf Erik Nordenskiöld (1832–1901),
motionerade i riksdagens andra kammare
om en ny teknisk högskola som blev
Kungliga Tekniska Högskolan.

»Världens längsta tekniska högskola«
sägs dock vara Göta kanal och det omfat-
tande arbetet med kanalen sysselsatte
mängder av ingenjörer under ledning av
Baltzar von Platen (1766–1829).

Internationellt möjliggjorde vapenin-
dustrin imperialism och erövringar, men
det gjorde även ångfartyg och utvecklade
järnvägsnät. Framstegens Janusansikte, att
en teknisk innovation kan få förödande
konsekvenser när den används av krigs-
makten eller i miljöförstörande

verksamheter, har alltid präglat ingenjö-
rernas rykte och skapat ett moraliskt
dilemma: »Var ligger då skulden, hos dem
som utvecklar tekniken eller hos oss som
efterfrågar och använder den?«.

Framtida ingenjörer kommer med
sina tekniska innovationer förhoppnings-
vis motverka klimatförändringar. ■

Oscar Langenskiöld, riddarhusammanuens

Claus Freiherr von Rosen

Familiengeschichte der Freiherren und Grafen von Rosen

*band I–IV, med släktträdsbilaga (i pärm),
Rosenscher Familienverband e. V*

Den vittutgrenade släkten von Rosen
träder fram ur historiens dunkel i Livland
med riddaren Woldemar von Rosen, känd
från 1282 (i likhet med en broder) och
ännu 1325. Det ovanliga förnamnet på en
tredje broder, Helmold, tyder på härstam-
ning från riddaren Helmoldus de
Luneborg, känd 1224–1225. I släktboken
revideras den etablerade teorin om
brödernas bakgrund på så sätt att deras
farfar förmodas ha varit Theodericus de
Ropa, känd 1209–1230, av ätten Bux-
hoeveden, och Helmoldus deras morfars
far – inte farfar, vilket antogs i den förra
stora släktboksutgåvan 1972.

Ättenamnet, tidigast belagt 1286, kan
vara antaget efter Rosenbeck (i dag ruin).
Anlagd under 1200-talets första hälft är
borgen den äldsta inom förläningen Roop
(det ovannämnda »Ropa« på latin, i
dagens Lettland) och antas ursprungligen
ha kallats Rosen – en germanisering av
det lettiska lägesbeskrivande ordet ruosa,
»upphöjning«. Hochrosen (även den
ruin) 11 kilometer norr därom förefaller
ha byggts några årtionden senare och
skulle alltså vara sekundär i samman-
hanget.

Professor Dr. Claus Freiherr von
Rosen (f. 1943), Hamburg, tillhör en ätte-
gren som genom ett gifte ingången under
något av 1700-talets första år lämnade
ättens ursprungsområde i Livland och
rotfäste sig i Preussen. Det är tydligt att
han och hans medarbetare lagt ned
mycket omsorg på det här sexbandsverket,

varav ättens svenska gren fyller ett band.
Kvalitetshöjningen jämfört med utgåvan
från 1972 är påtaglig. Efter murens fall har
baltiska arkivkällor blivit tillgängliga på
ett helt annat sätt än tidigare och därtill
återges många porträttmålningar och
fotografier. ■

Magnus Bäckmark, riddarhusgenealog

Magnus Bäckmark (red.)

Svenska Släktkalendern

*450 s., illustrerad, Föreningen Svenska Släkt-
kalendern*

Ofrälse släkters motsvarighet till *Adels-
kalendern* har utkommit med sin 50:e
utgåva. Bland 31 släkter redovisas
Maskäll, som adliga ätten Silfverstolpe
har utgått ifrån, och den heliga Birgittas
släktingar på rak kvinnolinje. Boken är
från och med denna utgåva mer detalje-
rad och rikare illustrerad än tidigare. ■

ERBJUDANDE

SVERIGES Adels KALENDER 2022

FÖRHANDBESTÄLL
TILL SPECIALPRIS
[www.riddarhuset.se/
butik](http://www.riddarhuset.se/butik)

Utkommer dec 2021

Hård blev Scogland och Johnson

Ny gren av ätten Hård af Torestorp

Text: Magnus Bäckmark, riddarhusgenealog

EN FÖR RIDDARHUSET förut okänd gren av ätten Hård af Torestorp har upptagits på ättens stamtavla. Det medför att ättens avsnitt i kommande *Adelskalender* blir avsevärt längre än tidigare. Några av de aktuella familjerna är medtagna redan i *Adelskalendern* 2019.

Orsaken till att Riddarhuset tappat kontakt med grenen är att den »nedsjönk i bondeståndet« som man förr skulle ha uttryckt det. Barnen till sergeanten Per Hård (1722–1782) i Örby socken i nuvarande Marks kommun i Västergötland blev soldater och soldathustrur, i ett fall bonde, och det adliga namnet fördes inte vidare. Sonen Carl Johan (1759–1819) kallade sig Seglorin, till exempel. Två och tre generationer senare emigrerade flera av dennes

efterkommande till USA, där i dag drygt 35 medlemmar av ätten (oräknat ingifta) lever med namnen Skoglund, Scogland och Johnson.

Att återknyta till familjer som ibland inte själva känner till sin adliga bakgrund är höjdpunkter i genealogiska avdelningens arbete. I det här fallet inleddes utredningen med att Nils Hård af Segerstad, Bromma, skickade in de uppgifter om ättegrenens medlemmar som han sparat upp. Därefter har genealogen inom stamtavleprojektet Madeleine Werner verifierat uppgifterna bland annat genom amerikanska folkräkningar, utdrag ur folkbokföringsregister och annat som är tillgängligt via olika digitala släktforskningsjänster. Bara personnamn och data rakt upp och ned är inte tillräckligt – för varje led behöver styrkas att individerna är födda inom äktenskap. I samband med den omfattande utredningen identifierades ytterligare ättemedlemmar. Slutfasen i arbetet var ett brevutskick till de nu levande familjerna för inhämtande av kopior av födelse- och vigselcertifikat i de fall sådana saknades. ■

Till vänster: Sonen William Scogland (1882–1955), maskinist, och hans första maka Florence Olson (1888–1918). Bröllopsfoto 1907. Fotografi från advokat William Scogland.

Nedan: Fadern Carl Johan (Charles John) Skoglund (1844–senast 1900), brandman, och hans maka Emily Johansson (Johnson) (1845–1914).

Uppgifter till Adelskalendern

109:e årgången under produktion

SÅ VAR DET DAGS IGEN. Den 109:e årgången av *Sveriges Ridderskap och Adels kalender* ska se dagens ljus. *Adelskalendern* har utkommit sedan 1854 och visar personbeståndet för den levande svenska adeln. Hur ser det ut inför nästa utgåva 2022? Har du flyttat, tagit examen, fått ny tjänst, gift dig eller fått barn? Hoppas du vill lämna ditt avtryck i Riddarhusets genealogier.

Under februari kommer ca 17 000 ättemedlemshushåll få ett brev från Riddarhuset med korrektur av den nuvarande texten från *Adelskalendern*. Alla över 18 med egen adress får ett brev och varje adressat kan logga in på adelskalendern.se och lämna sitt svar. Nytt för denna gång är att adressaten också kan logga in med BankID. Givetvis kan

Text: Marianne Wiiburg Setterblad, kalenderredaktör

man returnera sitt brev portofritt eller höra av sig via e-post till mig med ändringar. Riddarhuset vill ha svar, även om uppgifterna är korrekta!

Det är var och ens ansvar att hålla sin del i kalendern aktuell. Riddarhuset får till exempel inte automatiskt uppgifter om adelsmäns (inom äktenskap) nyfödda barn. Din text i korrekturet kommer från föregående kalender med eventuella uppdateringar av officiella uppgifter från folkbokföringen. Riddarhuset bevakar också dagstidningar och uppdaterar efterhand från andra källor.

Kontrollera att alla förnamn finns med och att tilltalsnamnet är markerat för levande personer. För ingifta personer ska namn som ogift anges (och antal tidigare giften). Stämmer födelsedatum och giftermålsdatum? Står rätt skilsmäsoår och dödsår? Alla som gått bort sedan föregående kalender listas med fullständigt datum i ett register längst bak. Är din akademiska titel med? Tjänstetiteln och nuvarande arbetsgivare? Stämmer bostadsorten inom parentes?

Adelskalendern visar ett utsnitt av 2022. Skriv gärna ett detaljerat svar, det som inte är presensuppgifter skrivs in i genealogierna. Där ryms så mycket mer än i kalendern som födelseförsamling, datum för examen, tidigare anställningar och uppdrag. I Riddarhusets genealogier finner vi levande som döda personer med fylliga biografiska uppgifter.

Uppmana gärna släktingar som är bosatta utomlands att hålla sina uppgifter aktuella, det är svårt för Riddarhuset att upprätthålla kontakten med dem.

Den nya utgåvan beräknas komma från tryck i december 2021. Glöm inte att förhandsbeställa ditt exemplar i Riddarhusets webbutik.

Jag ser fram emot ditt bidrag till *Adelskalendern*!

Marianne Wiiburg Setterblad är Riddarhusets kalenderredaktör sedan 2002.

Foto: Jens Sjunnesson

SVARA PÅ RIDDARHUSET'S
UTSKICK VIA

adelskalendern.se

ELLER GENOM ATT RETUR-
NERA KORREKTURBREVET

Sista svarsdag 31 april
ak@riddarhuset.se

Minnen av mödrar

i vapensköldar

PÅ FÅ OMRÅDEN är kvinnor så synliga i äldre tid som i heraldisk bildkonst. Deras vapensköldar är med – i samma storlek och med samma självklarhet som männens – på gravmonument, på stenportaler, i målade släktträd och på broderade textilier. Anmödrars vapen eller delar av dessa lever ibland också vidare i vapensköldar som fastställts för deras ättlingar.

Under 1600- och 1700-talen blev det allt vanligare att adelsmän som upphöjdes till högadlig värdighet infogade sin mors eller makas sköldemärke i sina vapen. Ett tidigt exempel är vapnet för friherrliga ätten Bielke från 1608.

Vapnet för friherrliga ätten Gyllenhaal till Härlingstorp är ett kvarts årtusende yngre och visar den kompositionsmetod som då sedan länge var etablerad, nämligen att plocka in hustrurs

och mödrars vapenbilder ungefär som bitar i ett pussel.

Omskapade sköldemärken eller delar av vapen kunde också användas i nya vapen för kvinnliga ättemedlemmars ättlingar. Två exempel på det kan nämnas här.

När bröderna Friedric Ulric och Anders Reinhold Wrangel, generalmajor respektive generalfälttygmästare, 1771 upphöjdes i friherrlig värdighet ville de låna litet av glansen från Rutger von Ascheberg (1621–1693) som deras båda fruar Brita Eleonora Barnekow och Eleonora Mariana Barnekow härstammade från. Damerna var kusiner och deras gemensamma farmor Margareta var den berömda fältmarskalkens dotter. Ätten von Aschebergs vapenbild går därför igen i den bård som den wrangelska skölden utökades med.

*Text: Magnus Bäckmark, riddarhusgenealog
Foto: Gabriel Hildebrand*

En detalj som återkommer i en serie av vapen är den steuchiska trekanten med en ros i. Bilden skapades 1719 för ärkebiskopen Matthias Steuchius barn, som adlades Steuch, och användes senare inte mindre än tre gånger i nya vapen – 1744 i dottern Margaretas makes sköld (von Hermansson), 1757 i dottern Britas sons hjälmprydnad (Ihre) och 1758 i dottern Elisabets mans sköld (von Asp).

På sätt liknande de nämnda är minnet av anmödrar och deras ätter hugfäst i många vapensköldar. ■

Magnus Bäckmark var en av flera föredrags-
hållare vid det genealogiska symposiet på
temat *Äktenskap* som hölls på Riddarhuset i
september 2020. Föredragen spelades in och
finns att ta del av på Riddarhusets hemsida.

Lars Herman Gyllenhaal, justitiestatsminister och en av rikets herrar, anknöt till kvinnorna i sin familj när han 1843 komponerade sin friherrliga vapensköld till vänster. Ovan till höger (från betraktaren sett) syns sköldemärket för modern Hedvig Margareta Leuhusen och de nedre fälten representerar hans förra hustru Lovisa Ulrika Tham (jämför bild till höger) respektive hans nuvarande maka Elisabet Sofia Palm (vars släkt inte var adlig). Kvinnofiguren i det återstående fältet är Justitia, Rättvisan, från sigillbilden för Göta hovrätt.

Vapnet för friherrliga ätten Wrangel af Sauss. Det som ser ut som balerinakakor i ena lejonets tass och i bården runt skölden är hämtade från ätten von Aschebergs stamvapen (infällt). Föremålen var ursprungligen kvarnstenar, men i von Aschebergs grevevapen är de omtolkade till »Bundter« (turbaner), för att i friherrebrevet för ätten Wrangel af Sauss kallas »runda och wridna rosor«.

Bröderna Svante och Nils Bielke, rikskansler respektive riksråd, insatte sin mor Sigrid Stures sköldemärke – ätten Natt och Dags i guld och blått delade sköld (infälld) – i sitt friherrliga vapen från 1608. Motivet är utökat med en bepansrad arm som är omknuten med ett band och håller en ros.

Ätten Steuchs vapen (nedan) har gett avtryck i vapnen för efterkommande till tre av döttrarna till ärkebiskop Matthias Steuchius. Till vänster Ihre, till höger von Hermansson och därunder Asp.

Donationer, depositioner och förvärv

juli 2020–november 2020

DONATIONER

Drakenberg

Syskonen, fru Mia Drakenberg, Stockholm, fru Anna Drakenberg, Stockholm, herr Johan Drakenberg, Karlstad och fröken Pernilla Drakenberg, Huskvarna, har donerat sköldebrevet i original från 1647 för adliga ätten Drakenberg nr 313 tillsammans med ett fastebrev från den 17 februari 1647, utfärdat av drottning Kristina till Börge Nilsson Drakenberg (1606–1692).

Överstelöjtnanten vid Västmanlands regemente sedermera översten och chefen för Älvsborgs regemente och kommandanten på Bohus Slott, Börge Nilsson, adlades den 13 december 1643 i Stockholm av Kristinas förmyndarregering med namnet Drakenberg. Han introducerades den 18 november 1644 under nuvarande nr 313. Hans ättgren utgick dock 1716. Detta sköldebrev är sedan 2019 redan donerat till Riddarhuset.

Adliga ätten Drakenberg nr 313 från 1647.

Det nu aktuella sköldebrevet berör ryttmästaren vid fältnarskalken Carl Gustaf Wrangels livregemente till häst, sedermera överstelöjtnanten vid Upplands rytthare Erich Nilsson (1608–1659). Han adlades med eget sköldebrev den 5 oktober 1647 på Stockholms slott av Kristina med samma namn och vapen som brodern Börge. Enligt kungligt brev givet den 27 oktober 1651 i Stockholm av Kristina erhöill han rätt att introduceras på broderns nummer, vilket skedde den 8 november 1652. Samtliga nu levande medlemmar av ätten stammar från honom.

Vapnet är talande med en drake på ett berg. Enligt blasoneringen ska det föreställa en »... drake uti sin rätta färga ...«. Se »Heraldica Varia« i *Arte et Marte* 2011:2 och 2020:1 om det äldre sköldebrevet från 1643 för samma ätt.

Fastebrevet från 1647 måste genomgå konservering och digitalisering innan det närmare kan beskrivas men det rör ett överlåtande av en (fast) egendom.

Fleming, Fleming af Liebelitz, Stromberg

Huvudmannen friherre Lars Fleming af Liebelitz, Stockholm, har omvandlat de sedan 2004 av honom på Riddarhuset deponerade följande åtta sigillstamparna till donation: en stålstamp med träskåft i röd ask med vapnet för utdöda grevliga ätten Fleming nr 132, en stål-pitschaft med mässingsskaft med vapnet för utdöda adliga ätten Fleming nr 4, tre stålstampar med vapnet för friherrliga ätten Fleming af Liebelitz nr 17,

Text och foto: Göran Mörner, riddarhus-genealog

två stål-pitschaft med vapnet för friherrliga ätten Fleming af Liebelitz nr 17 och till sist en tresidig stamp med vapnet för utdöda friherrliga ätten Stromberg nr 118 och friherrliga ätten Fleming af Liebelitz nr 17.

Stålstampen med vapnet för utdöda grevliga ätten Fleming nr 132 är identifierat som tillhörande greve Claes Adolf Fleming (1771–1831), den ende av sin ätt.

Den tresidiga stampen med vapnet för utdöda friherrliga ätten Stromberg nr 118 och friherrliga ätten Fleming af Liebelitz nr 17 är identifierat som tillhörande friherre Ulrik Alexander Stromberg (1691–1767), gift 1716 med friherrinnan Barbro Fleming af Liebelitz (1699–1747).

Grevliga ätten Fleming nr 132, sigillstamp.

Nils Arvidsson Strömmans sigill 1688.

Ehrenström, von Strokirch, Arnell

Fru Charlotte Sandegren, född Jegerhjelm, Ärla (se även depositioner nedan), har donerat tre äldre pergamentshandlingar som en gång i tiden hittats på vinden på Kläckeberga gård i Småland som varit i ätten Jegerhjelmns ägo.

Även dessa handlingar måste genomgå konservering och digitalisering innan de kan beskrivas i detalj varför de endast beskrivs översiktligt nu.

Den äldsta handlingen har troligen funktionen av fastebrev och är utfärdat på Norra Möres häradsstingsrätt den 1 mars 1688. Det är undertecknat av häradshövdingen Nils Arvidsson Strömman (1641–1705) som kom att adlas den 21 mars 1692 med namnet Ehrenström. Han introducerades den 3 november 1693 under nr 1242. Dokumentet är extra intressant då man här kan studera Nils Arvidsson Strömmans sigill han nyttjade (en man stående i en ström) innan han förärades med adlig vapensköld.

Det andra dokumentet är också troligen ett fastebrev. Det är utfärdat på Södra Möres häradsstingsrätt den 1 juni 1713 och är undertecknat av häradshövdingen Johan von Strokirch (1675–1724). Johan von Strokirchs fader, Johan Strokirch (1645–1719), hade adlats den 18 oktober 1691 med namnet von Strokirch och introducerats den 3 november 1693 under nr 1233.

Den tredje handlingen är ett diplom som är skrivet på latin och har Uppsala universitets filosofiska fakultets sigill vidhäftat. Det är ett intyg på en filosofie

kandidat som är utfärdad i Uppsala den 23 maj 1713 till Lars (Laurentius) Arnell (1689–1742). Han kom sedermera att bli kyrkoherde i Jakobs och Johannes församlingar i Stockholm samt teologie doktor. Bröderna till Lars Arnell, Carl (1690–1767) och Jonas Arnell (1701–1778) kom att adlas den 19 september 1743 med bibehållande av namnet Arnell. Ätten introducerades den 8 november 1746 under nr 1885. Även Lars Arnells fyra egna söner, Jonas (1728–1788), Lars (1731–1790), Carl (1734–1811) och Peter Arnell (1736–1806) blev adlade genom adoption på deras farbroder Carl Arnells adelskap. Så skedde genom kunglig resolution given den 12 oktober 1756. Bröderna introducerades 1778 under ättens nummer 1885.

Adliga ätten Gedda nr 2168.

Gedda

Huvudmannen herr Georg Gedda, Älvsjö, har donerat sköldebrevet i original för adliga ätten Gedda nr 2168 samt ett släktarkiv med flera handlingar för samma ätt.

Översten i armén, överstelöjtnanten och sekundchefen vid Livregementesbrigadens värvade infanteri Georg Gedda (1755–1806), adlades den 1 november 1797 på Stockholms slott av Gustav IV Adolf med namnet Gedda. Ätten introducerades den 4 juni 1800 under nr 2168.

Vapnet är talande med en balkvis ställd blå gädda i ett gyllene fält. I hjälmprydnaden återkommer gäddan och är placerad mellan två vita fanor som nog syftar på att Georg Gedda hade tjänstgjort som premiärlöjtnant vid det franska regementet Royal Suédois på 1780-talet. Vit var den vanligaste färgen på kungliga franska regementsfanor.

von Hartmansdorff

Kusinerna Agneta von Hartmansdorff, Stockholm och Marianne von Hartmansdorff, Stockholm, har donerat sköldebrevet i original för adliga ätten von Hartmansdorff nr 1861.

Assessorn vid Pommerska hovrätten i Greifswald sedermera hovrättsrådet och assessorn i Wismarska tribunalet Mathæus Hartmann (1641–1690), adlades den 20 januari 1683 i Stockholm av Karl XI med namnet von Hartmansdorff. Sköldebrevet är skrivet på tyska. Sonsonen Joakim Christoffer (1696–1762) introducerades den 16 september 1743 under nr 1861. Ätten utgick på svärdssidan den 27 maj 1990.

Vapnet är blått med en ginstam i guld. I guldfältet syns ett blått griphuvud som alluderar på ättens ursprung – gripen återfinns i både Pommerns och Greifswalds vapen. I det blåa fältet syns en gyllene vildman som håller ett uppryckt träd med rötterna riktade uppåt. Möjligen kan vildmannen vara en anspelning på namnet Hartman »hård man« och då kanske trädet syftar på ursprunget i Greifswald (wald = skog på tyska). Vapnet avviker från plåten i Riddarhussalen och andra befintliga illustrationer på så sätt att vildmannen saknar grön krans på huvudet och kring livet samt att kronan på trädet saknas.

Läs mer om donationen på sidan 4.

DEPOSITIONER

Jegerhjelm

Fru Charlotte Sandegren, född Jegerhjelm, Ärla, har deponerat sköldebrevet i original för adliga ätten Jegerhjelm nr 1477.

Assessorn i Kammarrevisionen Johan Jeger (1640–1715), adlades den 9 juni 1713 i Timurtasch i Turkiet av Karl XII med namnet Jegerhielm. Sköldebrevet utfärdades dock först den 23 mars 1719 i Palatset i Stockholm av Ulrika Eleonora. Ätten introducerades den 16 december 1713 under nr 1477, men introduktionen skulle enligt senare beslut räknas från 1719. Ätten utgick på svärdssidan den 29 november 1973.

Vapnet är i guld och belagt med en

blå balk som i sin tur är belagd med tre biljetter (brevlappar) av silver som troligtvis symboliserar Johan Jegerhjelm administrativa arbete. Den gyllene hjorten i hjälmprydnaden kan uppfattas som en sinnebild för jakt och är då en hänvisning till namnet Jeger.

Läs mer om depositionen på sidan 2.

Fähræus

Huvudmannen herr Henrik Fähræus, Älta, har deponerat sköldebrevet i original för adliga ätten Fähræus nr 2325.

Före detta statsrådet och chefen för Civildepartementet, generaltulldirektören Johan Fredrik Fähræus (1796–1865), adlades jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar adlig värdighet, den 22 juni 1857 på Stockholms slott av Oskar I med bibehållet namn. Ätten introducerades den 9 september 1857 under nr 2325.

Sedan 1918 förvaras även sköldebrevet i original från 1842 för utdöda adliga ätten Fähræus nr 2317 i Riddarhusets samlingar. De båda ätterna Fähræus (nr 2317 och nr 2325) har en unik relation. Johan Fredrik Fähræus tvillingbroder, chefen för civildepartementet och den framstående entomologen (insektsforskaren), Olof Immanuel Fähræus (1796–1884) adlades jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar adlig värdighet, den 11 januari 1842 på Stockholms slott av Karl XIV Johan med bibehållet namn. Ätten

Adliga ätten Fähræus nr 2317.

introducerades den 13 juli 1843 under nr 2317. Ätten utslocknade den 30 januari 1923.

Vapnet för utdöda adliga ätten nr 2317 är delat i två fält genom en ginbalk i silver som är belagd med tre musslor. Något mycket anmärkningsvärt är att musslorna inte alls nämns i blasoneringen i sköldebrevet. Musslorna kanske anknyter till de båda ätternas geografiska ursprung som är Fårö som i vart fall åter speglas i ättenamnet. I det övre gyllene fältet finns två gröna eklövskvistar som kanske syftar på Johan Fredriks insats som vetenskapsman. I det nedre blå fältet hittar vi en gyllene mercuriestav omgiven av fyra gyllene sädesax som sannolikt syftar på Johan Fredriks verksamhet inom olika kommittéer och ämbeten rörande handel, tullar och sjöfart.

Vapnet för adliga ätten nr 2325 är nästan identiskt med det förra. Här saknas dock ginbalken i silver och hjälmtäcket är i silver och blått och inte i guld och blått.

af Petersens

Huvudmannen herr Carl af Petersens, Erstavik, Saltsjöbaden, har deponerat sköldebrevet i original för adliga ätten af Petersens nr 2071.

Grosshandlaren i Stockholm och direktören för Ostindiska kompaniet, Herman Petersens (1713–1765) två söner, kanslisten i Kungliga kansliet, Johan Abraham Petersen (1742–1795) och grosshandlaren i Stockholm, Herman Petersen

Adliga ätten Fähræus nr 2325.

(1743–1814), adlades för faderns förtjänster den 23 januari 1770 på Stockholms slott av Adolf Fredrik med namnet af Petersens.

Sköldebrevet utfärdades dock först den 5 februari 1774 på Stockholms slott av Gustav III, varvid det bestämdes att även brödernas tre halvsystrar, Anna Charlotta Petersen (1755–1810), Johanna Maria Petersen (1760–1838) och Julie Petersen (1765–1791), skulle inbegripas i sköldebrevet. Bröderna introducerades den 30 april 1776 under nr 2071.

Vapnet är av guld och belagt med ett blått kors. I mitten av korset sitter en gyllene mussla som kan symbolisera fadern Johan Abraham Petersens verksamhet inom sjöfart. Kanske gäller det även axet med omslingrande ormar i hjälmprydnaden, som påminner om en merkuriestav – ett köpmannaattribut. Ovan och under musslan finns två antika sköldar i silver. Dessa är hämtade från vapnet för friherrinnan Anna Elisabet Silfverschiöld (1747–1789) som var maka till Herman af Petersens. Till vänster och höger om musslan finns två björnhuvuden med röda band över nosen. Även dessa är hämtade från ett annat vapen, nämligen från Eva Lovisa Forbes af Lund (1745–1821) som var maka till brodern Johan Abraham af Petersens.

FÖRVÄRV

Schinkel

Riddarhuset har förvärvat resolutionen i original för utdöda ointroducerade adliga ätten Schinkel.

Ledamoten av direktionen för sjömanshuset i Stockholm och av konvojkommissariatet samt kommerserådet David Schinkel (1743–1807), adlades genom kunglig resolution tillsammans med sin systerson David Reuzner, den 22 december 1790 på Haga av Gustav III. Den kortfattade resolutionen anger varken något specifikt ättenamn eller hur vapnet ska se ut. David Schinkel tog aldrig introduktion på Riddarhuset. Systersonen David Reuzners vidare liv och öde är i det närmaste okänt.

David Schinkels utomäktenskaplige son, Johan Fredrik Schinkel (1791–1840), legitimerades genom kunglig resolution

Adliga ätten af Petersens nr 2071.

den 27 februari 1805 såsom äkta barn och kunde därmed överta det omfattande Schinkelska fideikommisset, bestående av bland annat Axmars, Vifors och Viksjö bruk i Gästrikland och Vallstanäs gods i Norrsunda socken i Uppland. Johan Fredrik Schinkel kom att erhålla ett helt eget adelskap jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar adlig värdighet, den 11 maj 1818 på Stockholms slott av Karl XIV Johan med namnet von Schinckel. Han introducerades den 17 april 1819 under nr 2264 och slöt själv sin ätt 1840.

Den nu levande ätten von Schinkel (utan bokstaven c) stammar från konungens adjutant och överstelöjtnanten i armén, sedermera översten, Berndt Bergman (1795–1882) som var gift med Beata Sofia von Schinckel (1813–1843) som var dotter till Johan Fredrik von Schinckel. Han adlades jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast

huvudmannen innehar adlig värdighet, den 15 april 1840 på Stockholms slott av Karl XIV Johan och fick då samma namn, med uteslutande av bokstaven c, samt samma vapen som sin svärfader. Ätten introducerades den 5 november 1840 under nr 2315.

Anckarheim

Riddarhuset har förvärvat det trasiga sköldebrevet i original för utdöda adliga ätten Anckarheim nr 2140. Sköldebrevet är svårt skadat och det enda som kvarstår är arket med första och andra sidan. Lyckligtvis finns det målade vapnet och merparten av blasoneringen bevarade på detta ark.

Varvsadjutanten på Sveaborg, fänriken vid finska eskadern, sedermera konteramiralen Hans Henrik Grise (1743–1814), adlades den 13 september 1772 på Stockholms slott av Gustav III med

Adliga ätten Anckarheim nr 2140.

namnet Anckarheim. Ätten introducerades den 22 april 1786 under nr 2140. Hans Henrik Anckarheim slöt själv sin ätt på svärdssidan den 22 maj 1814 och hans dotter Carolina Sofia Fredrika (1778–1868) slöt ätten på spinnsidan den 28 april 1868.

Vapnet är talande med ett ankare utan stock (kännetecknande arméns flotta) lagd på en sköld ginstyckad, med elst en vågskura, i guld och blått. Armen i hjälmprydnaden har en vit armbindel som de som var Gustav III trogna i statsvälvningen 1772 bar. Armen håller i en huggare som även kallas arméns flottas sabel och är omgiven av två svenska galärflaggor varav den ena är helt blå. ■

På Riddarhusets hemsida finns en ätt- och vapendatabas. Där går det att söka bland de fortlevande ätterna. Varje ätt presenteras med vapensköldar i två olika utföranden, ingress från Adelskalendern och i förekommande fall vapnets blasonering. I databasen går det att söka på ättenamn/ättenummer, årtal för adlad/introducerad, rang och geografiskt ursprung.

Donera, deponera eller digitalisera

Sköldebrev är viktiga historiska handlingar och dessvärre ofta skrivna på mycket sköra dokument som kräver professionell hantering och förvaring. Den som har ett sköldebrev i sin ägo kan utan kostnad och på ett tryggt och säkert sätt lämna det till Riddarhuset för förvaring, antingen genom donation eller deposition.

En donation innebär att Riddarhuset får föremålet som gåva. Det löser en gång för alla problem vad gäller till exempel bodelning och säkrande av föremålets förvaringsmiljö. Ett annat alternativ är deposition, vilket innebär att äganderätten kvarstår hos deponenten men att sköldebrevet kostnadsfritt förvaras i Riddarhusets arkiv. Många väljer att omvandla tidigare deponerade sköldebrev till donation. Fördelarna är många, utöver de som redan nämnts. Donatorn erhåller en livstidsprenumeration på *Adelskalendern* och om det dessutom rör sig om en levande ätts sköldebrev så publiceras vapnet med dess blasonering på en helsida i kommande *Adelskalender*.

Riddarhuset vill gärna ta del av sköldebrev som finns i privat ägo. Därför erbjuder Riddarhuset en kostnadsfri digitalisering av sköldebrev med högupplöst skanning. Vi är också tacksamma för aktuella uppgifter om innehav av sköldebrev i privat ägo eller på offentliga institutioner. Kontakta riddarhusgenealog Göran Mörner med sådana upplysningar och för mer information om donation, deponering eller digitalisering av sköldebrev och andra föremål.

E-post: goran.morner@riddarhuset.se, tel. 08-723 39 95.

Foto: Thorsten Sandberg

På ställhyllorna i vårt brandsäkra och klimatreglerade arkiv bevaras 660 sköldebrev. Men vi har kapacitet att ta emot avsevärt många fler, säger Göran Mörner. För några år sedan inreddes Riddarhusets källare med tre kassiner för bevaring av de oersättliga handlingar som berättar om Riddarhusets historiska arv.

Riddarhuset – proffs på sköldebrev

Text: Thorsten Sandberg, frilansskribent

VAD ÄR ETT SKÖLDEBREV? Jo, själva beviset på adelskapet och av denna anledning det absolut viktigaste dokumentet i ättens arkiv. Sköldebrevet utfärdades av regenten – eller i förekommande fall en förmyndarregering – och försågs med stora rikssigillet.

I sköldebrevet fastställdes ättevapnets utseende såväl i bild som i beskrivande text, den så kallade blasoneringen. Informationen i sköldebrevet låg till grund för konstnärens målning på kopparplåten som sedan hängdes upp i Riddarhussalen.

Sköldebrev finns huvudsakligen på institutioner, där Riddarhuset är den främsta med landets mest omfattande samling – 660 stycken. Många sköldebrev är i privat ägo, i runda tal 200 stycken.

Antalet i privat ägo blir långsamt färre eftersom flera ägare valt att överlåta ansvaret på Riddarhuset. Antingen i form av donation där Riddarhuset blir ägare, eller deposition med fortsatt privat äganderätt.

– Vi vädjar till privata ägare att överväga möjligheten att använda oss som förvaringsplats. Vi har både ett arkiv i internationell toppklass och kvalificerad kompetens, säger riddarhusgenealog Göran Mörner.

När Riddarhuset tar emot ett sköldebrev följer man en fast rutin som börjar med digitalisering och registrering i det egna datasystemet.

– Därefter gör jag en »hälsokontroll«. Kan jag friskförklara brevet eller finns skador, vilket är det vanliga. Sköldebrevet kan i vissa fall vara närmare 400 år,

och det hinner hända en hel del under så lång tid, säger Göran.

Vanliga skador är veck som utvecklats till revor i pergamentet, hål gjorda av möss och andra skadedjur eller mögelangrepp. Nästa steg är att sätta brevet i händerna på konservatorerna för rengöring och var-samma åtgärder mot defekterna.

– Betoningen ligger på varsamhet. Det handlar inte om en totalrenovering av brevet, utan att omsorgsfullt bromsa sönderfallet. Här använder vi material som kan samsas med det åldriga pergamentet och känsliga färgpigment, säger Göran.

Det behöver väl knappast tilläggas att klistor, tejp och andra moderna reparationsmaterial är förbjudet. Men det har dessvärre förekommit.

Vård och förvaring är viktiga delar i Riddarhusets hantering av sköldebrev. En minst lika betydelsefull aspekt är breven som forskningsobjekt. Studiet av

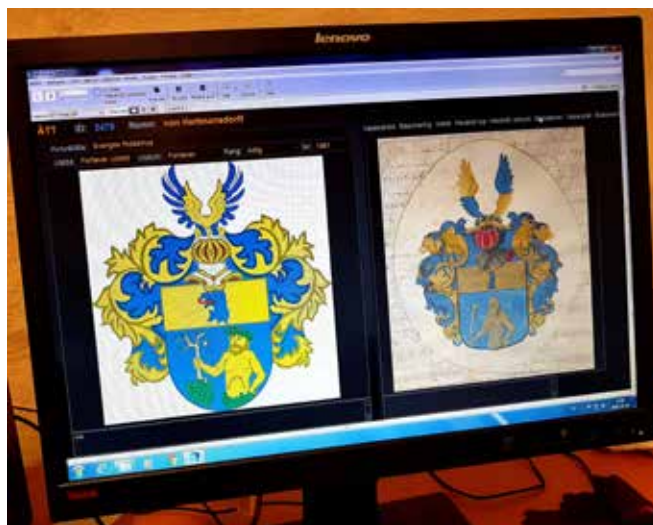
dess har i flera fall ökat kännedomen om genealogi och heraldik.

Ätten von Hartmansdorffs vapensköld visar bland annat en så kallad vildman som håller ett upp och nervänt träd i höger hand. I aktuell design har han en grön krans av löv runt höfterna, och trädets krona grönskar.

Men vapenbilden i sköldebrevet ser annorlunda ut.

– Vildmannen har ingen lövkrans runt höfterna, och trädets är kalt. Fördelningen av blått och guld i vingarna på hjälmen skiljer sig också åt. Den här upptäckten får självklart konsekvenser i hur man framöver kommer att gestalta von Hartmansdorffs vapen, säger Göran.

En bättre källa än sköldebrevet går inte att uppbringa – försävt man inte återfinner den skiss som förmodligen föregick tecknandet av vapenbilden i brevet. ■

Ny heraldisk kunskap. När Göran Mörner granskade vapenbilden på ätten von Hartmansdorffs sköldebrev konstaterade han att dagens design (t.v.) skiljer sig en del från ursprunget från 1683.

Foto: Thorsten Sandberg

Från sällskapsföreningarna

Svenska Adelsförbundet

Svenska Adelsförbundets huvuduppgift är att ekonomiskt bistå behövande inom adeln, i första hand äldre och sjuka. Även ointroducerad adel kan komma i fråga. Många hjälpbehövande saknar egen förmåga att söka bidrag. Hör gärna av er till oss om ni känner till något ömmande fall.

Svenska Adelsförbundet anslöt sig 2017 till Riddarhusets värdepappersförvaltning i den så kallade Herculesfonden. Det har visat sig vara en klok åtgärd som innebär en god avkastning och möjliggör att förbundet fortsatt kan stödja behövande på ett bra sätt. Styrelsen strävar efter att fortsätta att dela ut understöd i samma nivå som tidigare trots den rådande lågkonjunkturen. Senaste resultat har varit så positivt att styrelsen vid senaste styrelsemötet kunnat besluta att höja de traditionella julgratifikationerna något.

Svenska Adelsförbundets årsmöte, som skulle ha skett den 20 april, blev uppskjutet på grund av coronapandemin. Årsmötet genomfördes i stället den 22 september på Riddarhuset. Vid årsmötet omvaldes den sittande styrelsen med undantag för Rutger Gyllenram som avgick och Alexandra Trolle-Löwen som valdes in. Bland revisorerna avgick Carl-Wilhelm Liljencrantz som revisorssuppleant och Fredrik Lagerbielke valdes in. Styrelsen ser nu ut så här: Henrik von Vegesack är ordförande och Carl-Gustaf Åkerhielm vice

ordförande samt ansvarig för det internationella ungdomsutbytet tillsammans med Susanne Adlercreutz. Ulf Gyllenhammar är sekreterare. I ekonomiutskottet ingår ordföranden, vice ordföranden, kassaförvaltaren Gabriel Hermelin samt Carl Johan af Kleen. I den utökade arbetsgruppen för samverkan med Stiftelsen Vänner till Pauvres Honteux (SVPH) är Susanne Adlercreutz sammankallande och Karin Lilliehöök Kihl, Madeleine Reuterskiöld och Alexandra Trolle-Löwen ingår som ledamöter. Karin Lilliehöök Kihl är ansvarig för den årliga tejudningen och övriga arrangemang inom förbundet. Carl-Gustaf Gyllencreutz är ansvarig för förbundets samverkan med Riddarhussällskapet.

Årsmötet 2021 planeras till tisdagen den 20 april 2021. Inbjudan kommer att skickas ut i mars.

Svenska Adelsförbundets traditionsenliga årliga tejudning för ättmedlemmar i Stockholm med omnejd som under året fyller 70 år, ställdes in år 2020 men planeras att genomföras tisdagen den 21 september 2021.

Svenska Adelsförbundet har sedan långt tillbaka rätt till tio enheter (lägenheter) i Stiftelsen Vänner till Pauvres Honteux (SVPH) seniorboende i Nockebyhem, beläget i Nockeby, Bromma. En lägenhet är uthyrd medan de återstående nio lägenheterna är tillgängliga från 2022 efter en längre tids renovering. Medlemmar i Svenska Adelsförbundet är välkomna att ställa sig i kö. Anmälan skall ske till svph.se och till Susanne Adlercreutz (susanneadlercreutz@hotmail.com) som är Svenska Adelsförbundets kontaktperson till stiftelsen. För att åtnjuta förtur är det nödvändigt att vara medlem i Svenska Adelsförbundet. Fullständig information finns på stiftelsens hemsida. Tiden närmar sig för de första lägenheterna att bli inflyttningsklara så det är bra om intressenter anmäler sig under våren 2021.

Svenska Adelsförbundet har åtagit sig att från svensk sida administrera det ungdomsutbyte som sker inom ramen för CILANE. ■

Henrik von Vegesack, ordförande

SVENSKA ADELSFÖRBUNDETS huvuduppgift är att ekonomiskt bistå behövande inom adeln, i första hand äldre och sjuka. Även ointroducerad adel kan komma i fråga. Många hjälpbehövande saknar egen förmåga att söka bidrag. Hör gärna av er till oss om ni känner till något ömmande fall. För mer information om förbundets verksamhet, kontakta sekreteraren Ulf Gyllenhammar, tel. 08-767 80 84 eller kassaförvaltaren Gabriel Hermelin, tel. 070-721 11 28.

RIDDARHUSSÄLLSKAPET är en sällskapsförening som är öppen för Riddarhusets medlemmar med familjer. Föreningen ordnar föreläsningar, utflykter, guidade visningar och festliga sammankomster. För upplysningar om föreningens verksamhet och frågor om medlemskap. Vänligen kontakta oss på e-post: RHSanno1947@gmail.com eller tel. 0708-66 57 70 (Rutger Gyllenram). Välkomna!

Riddarhussällskapet

Högt värderade medlemmar i Riddarhussällskapet. Det är märkliga tider med alldeles för lite sociala kontakter vilket vi tror de flesta av oss finner påfrestande. Vi hoppas dock att alla har tagit sig igenom eländet så här långt så att vi kan se fram emot att ses under 2021. Som vi tidigare meddelat gäller medlemsavgiften i Riddarhussällskapet för 2020 även för 2021 så har du betalt 2020 kommer ingen ny avi.

Så fort läget klarnar kring vaccin och smittorisk, lagar och förordningar samt stränga tillsägelser från de kloke återkommer vi med ett program och mer information. Tills dess önskar vi våra medlemmar styrka och mod att hålla ut. Bättre tider kommer! ■

Rutger Gyllenram, ordförande & Claës af Burén, v. ordförande

RAUK

Verksamhetsåret 2020, som präglats av restriktioner, pandemi och isolering, har tagit slut. Det har varit en tid av prövning, såväl för individen som för samhället i stort. Många har förlorat nära och kära och känt av känslan av att vara isolerad och avskild från det man är van vid. Samtidigt har dock prövningen också gett utrymme för kreativiteten. Då vi alla har en inneboende vilja av att umgås och vara med varandra har vi tillsammans funnit nya vägar och möjligheter. Framför allt har den digitala scenen med möten, träffar och utbildning online fått ett kraftigt uppsving. Något som märkts även hos oss i RAUK då samtliga möten under året varit online. Vi har även haft ett par after works med digital frågesport vilka varit uppskattade och välbesökta. Det blir inte riktigt detsamma som att träffas fysiskt men ett trevligt substitut som lyser upp, speciellt under det mörkare halvåret.

RAUK (Ridderskapet och Adels Ungdomsklubb) är en ideell förening för dig mellan 18–35 år som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt. RAUK:s huvudsakliga arrangemang varje år är vinterbalen i februari och sommarbalen i augusti. Vartannat år arrangeras i samband med sommarbalen en internationell helg för medlemmar ur CILANE. Utöver balerna erbjuder vi många olika kulturella och sociala aktiviteter, allt från afterworks till föreläsningar. Ditt medlemskap i RAUK ger tillgång till ett stort nätverk och möjligheten att träffa många nya vänner. Medlemskap är kostnadsfritt och du registrerar dig enkelt på riddarhuset.se.

För att ytterligare anpassa föreningens verksamhet och anordna träffar och aktiviteter har utomhusarenan även använts, självklart på behörigt avstånd från varandra. Såväl kajakpaddling som badminton passar utmärkt för dessa ändamål, vilket märktes då vi anordnade detta under hösten.

Så även om vi alla går på sparlåga fortsätter verksamheten inom föreningen. Vi avvaktar utvecklingen och så fort samhället återhämtat sig efter denna pandemi kommer vi lägga extra krut på att få igång verksamheten likt den var innan. Önskar er alla en god fortsättning på det nya året, tvätta händerna, håll avstånd, men framför allt, ta hand om varandra och se till att höra av er till nära och kära. ■

Jakob Stuart, ordförande

Ungdomsutbyte inom CILANE

Sedan många år finns inom CILANE (Commission d'Information et de Liaison des Associations Nobles d'Europe) en verksamhet som erbjuder tonåringar (13–17 år) möjlighet till ungdomsutbyte. Verksamheten bär namnet Youth Exchange of CILANE. Svenska Adelsförbundet representerar Sverige inom Youth Exchange.

Rent praktiskt kan det gå till så här:

En adelsfamilj i Frankrike har en tonåring som gärna skulle vilja komma till Sverige i en-två veckor. Eftersom familjen inte har egna svenska kontakter, vänder man sig till den franska representanten i Youth Exchange of CILANE. Denna meddelar sig med Sveriges motsvarighet som undersöker om det finns någon adelsfamilj som kan vara intresserad av att få en besökande tonåring, helst en familj med egna tonåringar. Kontakterna sköts därefter direkt mellan familjerna i Frankrike och Sverige. På samma sätt kan svenska adelsfamiljer omvänt utnyttja CILANE:s stora nätverk i övriga Europa.

Det är också möjligt att låta svenska tonåringar besöka familjer i andra europeiska länder utan att ta emot ungdomar därifrån, även om detta inte är huvudtanken.

Förmedlingen sköts ideellt och är helt kostnadsfri för båda parter. Deltagande länder är Belgien, Finland, Frankrike, Holland, Italien, Kroatien, Portugal, Ryssland, Schweiz, Spanien, Sverige, Tyskland, Ungern och Österrike. England är mycket efterfrågat som utbytesland, varför ett intensivt arbete pågår för att hitta en lämplig kontaktperson där.

Med anledning av covid-19 har inga utbyten ägt rum under sommaren 2020. Undertecknad tar gärna emot förfrågningar och intresseanmälningar för sommaren 2021, helst per e-post. ■

för Svenska Adelsförbundet

Carl-Gustaf Åkerhielm af Margrethelund, vice ordförande

E-post: cg.akerhielm@gmail.com

Telefon: 070-341 97 17

Från släktföreningarna

Bildt

Ett fyrtiotal bildrutor med Bildtar syntes på var och ens dataskärm på det unika och virtuella släktemötet i november. Allt fungerade bra. Alla hade tränat ordentligt och släkten har nu framtidsäkrat sig digitalt. Under mötet redogjordes för släktföreningens verksamhet och en ny styrelse valdes.

Under den gångna perioden har familjens tidigare okända danska medeltidshistoria verifierats av professorn i dansk medeltidshistoria Kurt Villard-Jensen. Det bildade grundstommen till boken *Bildt - historien om en familj* av historikern Göran Norrby, som dessutom fick Riddarhusets Axel Oxenstierna-pris 2019. Boken lanserades förra året med Riddarhusets och föreningens stöd och stöttades av åtta föredrag.

»Bild(t)ligt talat« är namnet på våra årliga familjeseminarier med en blandning av historiska och aktuella teman med koppling till familjen. Utåt sett finns vår hemsida bildt.se som kallas »Bild(t)-zeitung« med information och aktiviteter.

Fem filmföredrag lanseras på Youtube om familjehistorien i Danmark/Norge, norska/svenska Bohus, Stockholm och Rom, danska äldre medeltida härledningarna och om introduktionen på Riddarhuset 1664. Det blir dessutom fler föredrag »IRL« om boken runt om i Sverige samt även i Rom.

På den gamla familjegården Morlanda på Orust markeras grunderna till det medeltida stenhuset som även illustreras med en informationsskylt. Ett motsvarande projekt pågår i Morlanda kyrka för att hedra släktens alla gamla patronus som ligger begravda i koret under altaret.

»Årets föreBild(t)« är ett stipendium som kommer att tilldelas någon individ som genom sitt engagemang under det gångna året agerat som en förebild för andra genom att visa och främja medmänsklighet. Stipendiet grundas som ett gemensamt engagemang för Bildtska släktföreningens medlemmar, där syftet är att skapa ytterligare gemenskap i släkten. Det baseras på avkastningen av föreningens medel som förvaltas av Riddarhusets Hercules-fond. ■

Nils Bildt, ordförande

Dalman

En god samling släktingar mötte upp vid Riddarhuset i Stockholm den 7 mars 2020 för att fira 300-årsjubileet av ätten Dalmans introduktion på Riddarhuset den 2 mars 1720 samt för att starta den länge omtalade och efterlängtrade släktföreningen. Då den 2 mars var en måndag hade Riddarhuset bokats upp för festligheterna lördagen den 7 mars i stället. Upps slutningen var god och ungefär lika många släktingar träffades nu som den sommar för omkring ett decennium sedan, då en enkel släkträff anordnades på Långasand. Denna gång var omständigheterna dock helt annorlunda, nu under pandemin år så hade, trots allt, en tapper skara samlats i Riddarhuset för att med stor entusiasm och glädje genomföra festligheterna. Det datum jubileet gick av stapeln var nog den sista lördagen under våren 2020 som det hade gått att göra detta med tanke på pandemins snabba förlopp just vid denna tidpunkt. Man skulle kunna tro att det var med Guds försyn som vi ändå lyckades ha vårt efterlängtrade 300-årsjubileum.

Middag, jubileum och bildande-/årsmöte hölls efter konstens alla regler och under mycket stor munterhet, glädje och värme. Alla tycktes vara rörande ense om det mesta och de som blev tillfrågade om att ta plats i styrelsen och andra uppdrag, ställde lojalt upp på det som ålades dem.

Styrelsen består i dag av följande medlemmar: Ulf Dalman (ordförande), Eva Olofsson (kassör), Malin Dalman (sekreterare), Jonas Lindgren (klubbmästare), Linnea Dalman (webmaster) och Mia Dalman (ledamot). Revisorer är Ann Gavik och Claes Dalman.

Allt gick enligt de förväntningar samt önskemål som fanns och festligheterna sammanfattas bäst med biskop Johan Dalmans ord: »Det här var en värdig start på släktföreningen och firandet av ättens 300-årsjubileum«. ■

Ulf Dalman, ordförande

Nästa manusstopp till Från släktföreningarna är den 7 juni 2021

Vi rekommenderar en längd om cirka 3 000 tecken inklusive blanksteg. Välkommen att skicka ert manus till redaktören, e-post: arteetmarte@riddarhuset.se.

När generationer möts över seklerna

JAG HETER BENGT Edvard von Hofsten, är född 1934 och gift med Birgitta född Ferrmark. På väggen i vårt hem sitter porträtten av släktens anfader, den förste Bengt von Hofsten född 1689 och hans hustru Ingrid Kolthoff.

Bengts far Erland, som i litteraturen ofta kallas »prosten Hofsten», blev kyrkoherde i Filipstad 1707. Sonen Bengt hette också från början Hofsten men fick efter adlandet 1726 namnet von Hofsten. Släkten härstammar ursprungligen från byn Hofsten nordväst om Arvika.

Vad har nu Bengt och Ingrid gemensamt med mig och min Birgitta? Inte mycket mer än namnet, tyckte jag länge. Det var trevligt att ha deras porträtt, men om deras liv och personligheter visste jag föga. Det doldes i historiens dis mer än 200 år bort. Men det visade sig att våra vägar skulle korsas på ett oanat sätt.

Brattfors prästgård byggdes 1725 och ligger runt 10 km sydväst om Filipstad. Birgitta hade vuxit upp i denna prästgård och 1959 åkte vi dit för att tala om för hennes föräldrar, kyrkoherden Helge Ferrmark och hans

hustru Astrid, att vi tänkte gifta oss. Birgittas syster Elisabeth Ferrmark Johannesson, som forskat i Brattfors historia, fann till sin och vår förvåning att just denna prästgård också varit Ingrid Kolthoffs föräldrahem (då som privatbostad) och att min namne och anfader Bengt rimligen torde ha besökt samma byggnad för att hälsa på sina svärföräldrar. Så korsade mina vägar de fotsår som runt 220 år tidigare lämnats av min farfars farfars farfars far.

Bengt och Ingrid vigdes i Brattfors kyrka 1718. Jag hade önskat att de hade vigts av Bengts far, Erland Hofsten, men han avled tyvärr året före deras bröllop. Birgitta och jag vigdes 1961 i samma kyrka av Birgittas far Helge Ferrmark, som då var kyrkoherde i Brattfors.

Brattfors roll i släkterna von Hofstens och Kolthoffs historia fortsätter sedan med att Bengts och Ingrids son Erland gifter sig med sin mors syssling Christina Kolthoff, också i Brattfors kyrka.

Genom dessa sammanträffanden över seklerna kom den relativt lilla bruksorten Brattfors att bli en viktig knutpunkt för släkterna von Hofsten och Kolthoff. ■
Bengt von Hofsten

EN SVENSK KLASSIKER

Konsten att skynda långsamt och tänka på nästa generation.
Gjutjärn rostar inte, har lång livslängd och låga underhållskostnader. JOM erbjuder högkvalitativa och dekorativa gjutjärns- och smidesprodukter till offentlig och privat miljö.

Hör av er till oss så berättar vi mer.
info@jom.se eller hemsida jom.se
Telefon 08- 687 00 10 Välkomna!

JOM
Järn i Offentlig Miljö

Foto: Felix Oppenheim

Släktmöte i gravkoret

DEN 4 NOVEMBER 2020 var jag med om ett sällsynt släktmöte i Uppsala. Iförd röd brandhjälm klättrade jag baklänges ner i koret där Margareta Leijonhufvud ligger begravd. Hennes man var Gustav Vasa.

Det var tidig förmiddag och nu skulle graven i domkyrkan öppnas för första gången på 75 år. Hällen (700 kilo) framför Vasakoret hade stadiga karlar lyft av. Det blottade en trappa i tegel. Den såg trång och smal ut. Men jag var inte ängslig. Strax före mig hade nämligen ärkebiskop Antje Jackelén åtföljd av biskopen Karin Johannesson klättrat ner. De hade kommit upp igen - helskinnade. Nu var det jag och en kvinnlig reporter från SR som fått den äran.

Jag räknar trappstegen och vänder mig om. Vi står med ens i »förmaket«. Till höger en mörk fyrkantig kista längs den släta grå stenväggen. Vi har tidigare fått avge ett skriftligt löfte att inte fotografera och att »visa aktning för de begravda personernas sista vila«.

– Var hälsad Johan III, mumlar jag försynt. Han ligger där och på andra sidan hans andra gemål Gunilla Bielke – en gång tillägnad Gunillaklockan.

Ett par steg till och vi står upprätta i hjärtat av Gustav Vasas gravkor. Rakt ovanför oss måste gravtumban ligga. Den är gjord av bildhuggaren Willem Boy. Alla besökare har sett den. Kungen med Erik XIV:s mor Katarina av Sachsen-Lauenburg till höger och på vänster sida Margareta Leijonhufvud, mor till Johan III och Karl IX och ytterligare åtta barn.

Vasakoret kallas också Vårfrukoret och vetter åt öster. Det lyser av prakt. Precis som Gustav bestämt. Bilden av en nyfödd dynasti – ett arvrike bevarat, hade han tänkt.

Under jord en annan syn. Den väldiga kopparkistan är ärgig och dammig. Stor är den men ser ändå inte mycket ut för världen. Det kanske inte en kista bör göra? I den ligger de tre. Bredvid den förseglade kopparkistan står en mindre draperad i svart sammet. Där vilar Katarina Stenbock som var Gustavs tredje gemål och systerdotter till Margareta. Katarina var mycket ung när kungen dog. I 61 år levde hon vid hovet som änkedrottning. Tre vapensköldar är avbildade över kistorna. Stenbocks är inte med.

Gravöppningen äger rum av praktiska skäl. Hällen som täcker öppningen har hamnat på kant sedan besökare trampat och vägt på den genom århundraden. En renovering stundar och då passar domkyrkans många experter på att syna gravkoret med lupp. Också textilierna. Men man gluttar inte ens under kistlocken. Ingen misstänker att någon har återuppstått och givit sig av. Ingen tror att graven blivit plundrad. Det finns för övrigt inte mycket att hämta sedan regalierna tidigare blivit förda till domkyrkans museum eller Livrustkammaren i Stockholm.

Margareta dog 1551 och låg begravd i Stockholm till 1560. Både hennes och Katarinas av Sachsen-Lauenburg lik flyttades till Uppsala i samband med kungens begravning det året. Då byttes också Margaretas vaxade träkrona och träspira ut mot begravningsregalier i förgyllt silver. Träkronan är så skör att den inte ens kan visas utom just dessa dagar.

Regalier i beständigt material är dock till beskådande trots att de ursprungligen var till för att de kungliga skulle uppstå i all sin prakt på den yttersta dagen.

Domprosten Annica Anderbrant hade i dessa Coronatider gjort en stämningsfull inramning av en gravöppning som inte ägt rum där på långt mer än en mansålder.

Inbjudna var biskoparna och andra kyrkans tjänare och experter. Men någon hade kommit på att en släkting till de döda borde komplettera. Man fann ordföranden för släktföreningen Leijonhufvud. Jag fick som inledning på en minnesstund med bibelläsning och sång tända ett ljus.

Ärkebiskop Jackelén, själv en fredsängel, kan ha en blandad syn på den hårdföre kungen. Om så svalde hon all kritik och talade med oss andra om vikten att bevara vår historia också med tanke på framtiden. Gustav Vasa var hård men hade ett försonande drag vid sin sida. Margareta Leijonhufvud var enligt forskningen hans nära förtrogna och rådgivare. Hon kunde mildra hans vrede. Sedan 1560 vilar de i alla händelser i frid. ■

Sigfrid Leijonhufvud

Foto: Ulrika Nordström.

Riddarhuset i Finland

HÖSTEN 2020 HAR VARIT tyst på Riddarhuset i Helsingfors. I september och oktober såg vi en viss återhämtning från pandemin och vi kunde uppleva några fina konserter. Efter slutet av oktober har dock de flesta sammankomster avbokats eller flyttats till våren 2021.

Vår övriga verksamhet har dock inte blivit lidande. Arbetet med *Ättartavlorna del IV*, (Q–S) framskrider enligt plan med målsättningen att den ska utkomma under 2021 trots att vi stött på oväntat många oklarheter. När den sista delen av *Tor Carpelans Ättartavlor* utkom 1965 hade han redan varit död i fem år.

Manuskriptet bygger endast delvis på Carpelans sammanställningar och akribin har därför visat sig vara mycket bristfällig. Felaktigheterna bygger ibland på slarv, ibland på en uppenbarligen livlig fantasi hos Arne Ekman som redigerade den sista delen. Det har lett till att källkritiken har fått en betydligt centralare roll än för de tidigare delarna. I praktiken innebär det att genealogiska avdelningen har fått lov att kontrollera uppgifter som vid första läsningen framstått som helt klara.

Att ha korrekta ättartavlor är en av Riddarhusets huvuduppgifter och korrekta genealogier utgör grunden för

Riddarhusets verksamhet. Ingen möda har därför sparats då amanuensen och genealogen letat i hundratals kyrkböcker och andra källor för att korrigera felaktiga uppgifter och fylla de luckor som finns i *Ättartavlorna*. *Ättartavlorna* kompletteras fortlöpande med uppgifter ur dagstidningar, befolkningsregistret, personliga meddelanden och framför allt frågeformuläret för både *Adelskalendern* och *Ättartavlorna*. Ur ett europeiskt perspektiv är Riddarhusets satsning på utgivningen av *Ättartavlorna* ett helt unikt projekt.

Trots pandemin har vi hållit riddarhuskansliet öppet vardagar kl. 10–14. Efter vårens distansarbete och sommarledigheterna återupptogs de normala arbetsrutinerna ända tills att vi i slutet av november tvingades att igen delvis övergå till distansarbete, dock så att det varje dag finns bemanning på kansliet.

I mitten av september togs vår nya hemsida i bruk. Tanken är att vi ska bli öppnare och att vi aktivare ska nå ut till våra ättemedlemmar, av vilka många nås bäst digitalt. På den nya plattformen kan vi publicera artiklar ur *Vårt Riddarhus* och också länka till *Arte et Marte*. Förhoppningsvis kan vi så småningom skapa en webbutik där vi kan sälja och hantera de publikationer som vi ger ut.

Vi planerar att utnyttja situationen då aktiviteterna i Riddarhusalen är färre till att installera en kombinerad person- och varuhiss och samtidigt fräscha upp vår bakre trappuppgång. Hissen skulle väsentligt underlätta logistiken för de gästande artisterna och cateringföretagen.

Öppningen av adelsmötet 2021 kommer att äga rum måndagen den 1 mars 2021 med avslutande möte den 26 mars.

Riddarhusbalen, vilken traditionellt utgör avslutningen av adelsmötet är på grund av pandemin uppskjuten till lördagen den 9 oktober 2021. ■

Johan von Knorring, riddarhuskamrerare

Låt huset tala och ljuda

RH-Concerts griper sig an musikens kulturhistoria på Riddarhuset med en ny konsertserie under 2021. Föreningen som grundats 2020 syftar till att främja intresset för musik och till att föra samman utövare och vänner av konst kring öppen verksamhet i Helsingfors. Utöver en förträfflig konsertsal ger Riddarhuset en ståtlig inramning för nya former av möten mellan kulturer: musiken går i dialog med husets anda, med Finlands och Europas historia. Musiken i Riddarhuset tar den sociala kontexten och läget i Helsingfors stadskärna i beaktande.

Den verksamhetsplan föreningen har tagit fram avviker från det övriga musikutbudet i Helsingfors. Varje verksamhetsår har ett eget tema som ger lyft åt ett omväxlande utbud som tilltalar alla sinnen. Utgångspunkten är den finländska konstens glansfulla uppsving vid övergången mellan 1800- och 1900-talet. Därifrån kastar man blickar bakåt och framåt i tiden. Det utlovas konserter med internationellt betydande solister och kammarmusikensembler samt epokeckoslut som kombinerar föreläsningar, diskussioner och kulturpromenader. Det unika Riddarhuset stäms till att öppna sina historiska lager som presenteras som inslag i den europeiska och finländska konstmusikens berättelse.

Första säsongen omfattar året 2021. De tre första årens teman är

- Helsingfors, St Petersburg och andra musikmetropoler
- Helsingfors, en europeisk stad för kompositörer och musiker
- Musik i hemmen, på krogar och i herrgårdar

Kultur

på Riddarhuset våren 2021

FÖREDRAG · UTSTÄLLNING · KONserter

Föredrag

Fri entré vid alla föredrag.

23 FEBRUARI DIGITALT FÖREDRAG

Carl Tersmedens resa till Italien

Stefano Fogelberg Rota, docent i litteraturvetenskap

Biblioteket berättar. Carl Tersmeden hemma och på resor

Mats Petersson, antikvariatsbokhandlare

23 MARS kl. 18.00–19.00

Klädd för krig. Adliga officerare och deras uniformer under Gustav III:s tid

Martin Markelius, intendent vid Armémuseum

Föredragsserie: Entreprenörer – historia, samtid, framtid

13 APRIL kl. 18.00–19.00

Entreprenörskap – i historien, samtiden, framtiden

Pontus Braunerhjelm, professor och forskningsledare

Kvinnligt entreprenörskap under fyrahundra år

Anita Du Rietz, fil. dr och författare

27 APRIL kl. 18.00–19.00

Ingenjörerna – det moderna Sveriges förlossare

Gunnar Wetterberg, historiker och författare

4 MAJ kl. 18.00–19.00

Entreprenören Louis De Geer och de svenska järnbruken

Hans De Geer, docent och författare

Adel i förvandling – 1800-talets adliga entreprenörer

Göran Norrby, fil. dr och författare

11 MAJ kl. 18.00–19.00

Entreprenörskap och nationsformering: Bilden av svenska snillen och företagare

Anders Houltz, docent och forskningschef vid Centrum för Näringslivshistoria

Vapensköldarnas berättelser om innovation och företagande
Magnus Bäckmark, riddarhusgenealog

Utställning

Entreprenörer – historia, samtid, framtid

Om adliga innovatörer och företagare under 400 år.

Konserter

18 APRIL kl. 15.00

Felix Mendelssohns oktett

Drottningholms Barockensemble

12 MAJ kl. 19.00

Beethoven på Broadwood

Stockholm Chamber Music

19 MAJ kl. 19.00

Tango nuevo!

Stockholm Chamber Music

23 MAJ kl. 15.00

Wirénkvartetten

Stockholm Chamber Music

6 JUNI kl. 14.00

Nationaldagskonsert

Stockholms Studentsångare

COVID-19

Riddarhuset följer händelseutvecklingen kring covid-19 och agerar i enlighet med Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Därför kan de föredrag och konserter som är tänkta att äga rum i vår komma att ställas in med kort varsel, enbart sändas digitalt eller genomföras med strikta restriktioner angående antalet deltagare.

INFORMATION & BILJETTER

För information om evenemang, biljetter och öppettider, besök Riddarhusets hemsida.

Med reservation för ändringar.

Riddarhuspalatset är inte tillgänglighetsanpassat.

www.riddarhuset.se #riddarhuset Tel. 08-723 39 90

Detalj av aftonklänning med underkjol av atlassiden, överkjol i silkesvoile med bred bård av tyllspets efter venetianskt mönster och liv i samma spets. Överst en tunika i vit voile med blombroderier. Midjebandet i siden avslutas med en rosett.

Klänningen är utförd av sömmerskan Augusta Lundin år 1904. Den bars av grevinnan Blanche Bonde, en fashionista och medveten beställare av mode. Inspirationen kommer troligtvis från Paul Poiret och den ryska baletten.